

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAKLI YENİ BİR MODEL:
YEŞİL OSB YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

Burak Duran

Ankara, 2019

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAKLI YENİ BİR MODEL:
YEŞİL OSB YAKLAŞIMI

Yüksek Lisans Tezi

Burak Duran

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Burak Duran tarafından hazırlanan “Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşümünde Sürdürülebilir Kalkınma Odaklı Yeni Bir Model: Yeşil OSB Yaklaşımı” başlıklı bu çalışma, 11.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail BİRCAN
(Başkan)

Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN
(Danışman)

Doç. Dr. Sefa USTA
(Üye)

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

11.09.2019

Burak Duran

ÖZ

DURAN, Burak Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşümünde Sürdürülebilir Kalkınma Odaklı Yeni Bir Model: Yeşil OSB Yaklaşımı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019

Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin göstergesi olarak kabul edilen, sanayi üretiminin yoğunlaştığı alanlar son yüz yılda radikal bir dönüşüm geçirmiştir. Sanayi Devriminin başlarında kent merkezinde yer alan sanayi bölgeleri yirminci yüzyılda önce kentin dışına çıkmış, ardından da kendi örgütlenme biçimi olan özel bölgeler haline gelmiştir. Yirmi birinci yüzyılın başlarından itibaren de, sanayi bölgelerinin sürdürülebilir kalkınma için kaldıraç etkisi olacağı yaklaşımından hareketle sanayi bölgelerini çevresel ve üretim süreçleri açısından “yeşil” dönüşüme tabi tutma çalışmaları öne çıkmaktadır. Ancak başta Türkiye olmak üzere her ülkede bu dönüşüm sürecinin beklenen hızda gerçekleşmediği görülmektedir. Bu çalışma, Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin tarihsel gelişimi üzerinden kentleşme, kalkınma ve sanayileşme ilişkileri bağlamında mevcut durumu analiz ederek bu durumun sebepleri üzerinde durmaktadır. Çalışmada dünyada çeşitli uygulama örnekleri görülen Endüstri Bölgeleri, Eko Endüstriyel Parklar, Teknoparklar ve Yeşil OSB modelleri karşılaştırmalı olarak irdelenerek Türkiye’de OSB uygulamalarının yeşil değişim ve dönüşüm gerekçeleri deşifre edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de 2016 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı nezdinde başlatılan “Yeşil OSB’lere Dönüşüm Süreci” tüm boyutlarıyla analiz edilmeye çalışılmıştır. Dönüşüm sürecinin temel gerekçeleri deşifre edilirken halen proje safhasına olan sürecin paydaşlarıyla mülakatlar yapılarak sonuçta “*Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB’lere Dönüşüm*” gerekçeleri ve süreçte yaşanan sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Sürdürülebilir Kalkınma, Organize Sanayi Bölgeleri, Yeşil OSB, Türkiye.

ABSTRACT

Areas, in which industrial production concentrates, taken as an indicator of industrialization and urbanization, displayed a radical transformation in the last century. Industrial estates, located at the city centers in the beginning of the industrial revolution, driven away to outskirts of the urban areas in the Twentieth Century and then became autonomous regions having their own way of organization. From the beginnings of the twenty first century, considering the leverage effect of the industrial estates for sustainable development, efforts to transform industrial estates into “green” came to fore in terms of environmental and production processes. However, it is observed that, starting with Turkey, this transformation process does not happen in expected pace in all countries. This study, based on historical development of industrial estates in Turkey, with regards to the relationship between urbanization, development and industrialization, addresses these issues by analyzing the existing situation and the reasons for this. By analyzing industrial estates, eco-industrial parks, Techno parks and Green Industrial Estates in comparative fashion, all of which can be observed in various places, designation green transformation and change in the industrial estates of Turkey is tried to be deciphered. In this regard, the “Transformation to Green OIE’s Process”, which has been launched by the Ministry of Industry and Technology in 2016 in Turkey, is tried to be analyzed with respect to all dimensions. While deciphering major reasons for this transformation via interviews with the stakeholders in this process the underlying motives and problems about the “Transformation of Industrial Estates in Turkey into Green OIE’s” are tried to be addressed.

Keywords

Sustainable development, Organized Industrial Estates (OIE), Green OIE, Turkey.

TEŞEKKÜR

Atılım Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tercih sebeplerimin başında gelen, bu çalışmanın hazırlık aşamasında desteklerini esirgemeyen, çalışmanın oluşum sürecinde her an yanımda olan, bilgi ve birikimiyle bu eserin gerçek fikir sahibi tez danışmanım Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin'e sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum. İkinci teşekkür, lisans yıllarında katıldığımız birçok ulusal programda ufkumu açan, akademik kariyerimin başlangıcı sayılabilecek bu sürecin yol göstericisi, bir hocadan öte bir ağabey yakınlığında her daim yanımda olan lisans hocam Doç. Dr. Sefa Usta'ya olacaktır.

Bu çalışmanın hazırlık sürecinde desteklerini esirgemeyen T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yetkililerine, tüm bu süreç yaşanırken alan araştırmalarında desteklerini esirgemeyen pilot bölgelerin yetkililerine, ilgili kurum ve kuruluşların personellerine teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmakta olduğum Polatlı Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu Başkanı Erol Ünal Beyefendiye desteklerinden ötürü teşekkür ederim. Son olarak hiçbir koşul ve şart olmadan eğitim hayatımı destekleyen, bugüne kadar edindiğim tüm başarıların gizli mimarı babama gönülden teşekkürlerimi iletiyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
1. SANAYİ ÖRGÜTLENMESİ VE MEKÂNSAL DÜZENLENMESİNDE GELENEKSEL YAKLAŞIMLAR VE OSB KAVRAMI	7
1.1. Organize Sanayi Bölgeleri.....	8
1.1.1. OSB tanımı.....	10
1.1.2. OSB’lerin kuruluşunda dikkat edilmesi gereken hususlar.....	11
1.1.3. OSB’lerin dünyadaki tarihsel gelişimi.....	13
1.1.4. OSB’lerin Türkiye’deki tarihsel gelişimi.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. SANAYİ ÖRGÜTLENMESİNDE YENİLİKÇİ VE ÇEVRECİ YAKLAŞIMLAR	19
2.1. Endüstri Bölgeleri.....	20
2.1.1. Endüstri bölgelerinin özellikleri.....	21
2.1.2. OSB ve EB arasındaki farklar.....	23
2.1.3. Endüstri bölgelerinin dünyadaki gelişimi.....	24
2.2. Eko-Endüstriyel Parklar.....	27
2.2.1. Dünya’da EEP park uygulamaları.....	27
2.2.2. OSB ve EEP arasındaki benzerlikler.....	31
2.2.3. OSB ve EEP arasındaki farklar.....	31
2.2.4. Dünya’dan EEP örnekleri.....	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
3. KENTLEŞME, KALKINMA VE OSB İLİŞKİSİ	37

3.1. Kentleşme ve Kalkınma Kavramları	40
3.2. Kentleşme, Kalkınma ve OSB Etkileşimi	40
3.3. Türkiye’de OSB’lerin Kentleşmeye ve Kalkınmaya Etkisi	43
3.4. Bölgesel Dengesizlik Kavramı	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	49
4. TÜRKİYE’DE OSB POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE YEŞİL OSB’LERE DÖNÜŞÜM SÜRECİ.....	49
4.1. Planlı Dönem.....	49
4.2. Türkiye’de Yeşil OSB Çerçevesinin Belirlenmesi.....	51
4.2.1. Yeşil OSB kriterler/göstergelerinin belirlenmesi.....	55
4.2.2. Mevzuata ilişkin araçların analizi	55
4.3. Yeşil OSB Gelişimi ve Dönüşüm Süreci	59
BEŞİNCİ BÖLÜM	63
5. YEŞİL ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNE DÖNÜŞÜM SÜRECİ ALAN ARAŞTIRMASI.....	63
5.1. Araştırmanın Konusu	63
5.2. Araştırmanın Amacı	64
5.3. Araştırmanın Önemi	64
5.4. Araştırmanın Varsayımları	65
5.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	65
5.6. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Değerlendirilmesi.....	66
5.6.1. Kentleşme, sanayileşme ve kalkınma ilişkisi bağlamında Türkiye’deki OSB’lerin başlıca sorunları.....	69
5.6.2. EB, EEP, TEKNOPARK ve YEŞİL OSB’lere dönüşüm sürecinin temel Gerekeçesi	72
5.6.3. Organize sanayi bölgelerinin dönüşüm sürecinde uygulanacak yöntemler.....	78
ALTINCI BÖLÜM	85
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	85
KAYNAKÇA	95

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AS	: Atık Su
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇŞB	: Çevre Şehircilik Bakanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EB	: Endüstri Bölgeleri
EEP	: Eko-Endüstriyel Parklar
ESOTA	: Endüstriyel Simbiyoz Olanak Tarama Aracı
GIZ	: Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu
IFC	: Dünya Bankası Grubu
KB	: Kalkınma Bakanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
OSBÜK	: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu
S	: Su
STB	: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TGB	: Teknoloji Geliştirme Birliği
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı
USD	: Amerikan Doları
YY	: Yüzyıl
YYB	: Yeşil OSB Yönetim Birimi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.: OSB ile EB Arasındaki Farklılıklar	23
Tablo 2.: OSB'ler ve EEP'ler Arasındaki Temel Farklar.....	31
Tablo 3.: Çıkış Noktalarına Göre Farklı EEP Modelleri.....	35
Tablo 4.: Türkiye İçin Yeşil OSB Çerçevesinin Geliştirilmesi Projesi Adımları	53
Tablo 5.: Türkiye'de Yeni Yeşil OSB'lerin Kurulması ve Planlanması	56
Tablo 6.: Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma İlişkisi Bağlamında Türkiye'deki OSB'lerin Başlıca Sorunları	72

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.: OSB Sayıları Şekli	10
Şekil 2.: Kurumsal ve Organizasyonel Çerçeve	61

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin; çevreye duyarlı, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok başlıkta çalışmalar yapan, temelinde Kamu-Üniversite-Sanayi işbirliğinin olduğu, bürokratik engellerle zaman kaybetmeyen ve ortak maliyetleri azaltırken firmaların karlılık oranlarını artıran yeşil organize sanayi bölgelerine dönüşüm sürecini bir kamu politikası analizi niteliğinde ele alacaktır.

Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgeleri yaklaşık 60 yıldır aynı kanun ve yönetmeliklerin çeşitli şekillerde revize edilmesiyle işletilen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada temelde işaret edilmek istenen nokta; OSB kanunları değil Türkiye’deki uygulayıcıların ve politika yapıcıların OSB’lere bakış açısıdır. Bu bakış açısının, Türkiye’nin OSB uygulamalarıyla tanıştığı yıllardan günümüze kadar gelen süreçte dünyadaki gelişmeleri eş zamanlı olarak takip edemediği ifade edilebilir. Oysa bugün dünyada birçok ülkede Endüstri Bölgeleri (EB), Eko-Endüstriyel Parklar (EEP), Teknoparklar ve Yeşil OSB uygulamalarının örnekleri görülmektedir. Bu uygulama örnekleri, gelecekte dünyada rekabet edebilme, verimliliği artırma, üretimin sürdürülebilirliği ve çevreci yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda irdelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu çalışma, 2016 yılında Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının uhdesinde başlatılan, Türkiye için yeşil çerçevenin değerlendirilmesi ve OSB’lerin Yeşil OSB’lere dönüştürülmesi çalışmalarının temel gerekçelerini deşifre etmeye çalışacaktır.

GİRİŞ

21. yüzyılda ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin en önemli göstergelerinden başta geleni sanayi üretimidir. Bugün Sanayi-Kalkınma-Kentleşme ilişkisi değişmiş; sanayi sadece bölgesel kalkınma, bölgesel dengesizlik ve kent dışında konumlandırılmış bir yapı olarak değil aksine kentle iç içe ve aynı zamanda çevre, eğitim, sağlık gibi birçok konu başlığıyla birlikte anılır hale gelmiştir. Sanayi İnkılâbı sonrası kentlerde kendiliğinden oluşan Sanayi Bölgeleri, iç göçü artırmış, kentlerde sağlıksız yapılaşma, çevre sorunları ve sağlıksız koşullarda üretim sorunlarını beraberinde getirmiştir. Çuhadar; bu olumsuz koşulların sanayiye istenmeyen komşu haline getirdiğini ifade etmiştir. Sanayi üretiminin kentsel ve çevresel olumsuz etkisinin azaltılması ve fakat aynı zamanda toplum için üretmesi fikrini pratiğe indirgeyen en önemli hamle: Organize Sanayi Bölgeleridir. İngiltere, Trafford Park ile Organize Sanayi Bölgeleri konusunda dünyada örnek teşkil eden ilk ülkedir. Bunun yanında ABD, Kanada, Danimarka ve Çin gibi birçok ülkede OSB uygulamaları hızla gelişmiş, bugün birçoğu Teknoparklara, Endüstri Bölgelerine (EB), Eko Endüstriyel Parklara (EEP) ve Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinde ciddi ivmeler kazanmıştır. Ülkemizde ise OSB deneyimi ilk kez 1962 yılında Bursa'da kurulan pilot bölgede uygulanmıştır. Bu yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı'nın da (DPT) kurulmasıyla planlı sanayileşme dönemine geçilmiştir. Ülkemizde OSB'lerin kuruluş amaçları arasında planlı sanayileşme, bölgesel dengesizliğin giderilmesi ve yabancı yatırımın ülkeye çekilerek kalıcı hale getirilmesi fikri yatmaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ülkemizde 300'den fazla Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Ancak, kuruluş amaçlarına uygun olarak Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Dengesizlik ve Yabancı Sermayenin ülke içinde kalıcı hale getirilmesi konularında son 50 yılda ne düzeyde başarılı olduğu bir tartışma konusudur. Organize sanayi bölgelerinin kuruluş amaçlarına uygun sonuçlar üretip üretmediği tartışması bir yana, dünyadaki gelişmeler de dikkate alındığında, OSB'lerin yakın gelecekte farklı değişimler geçireceği öngörülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, teknolojik gelişme, sanayi örgütlenmesi gibi unsurları etkisi altında OSB'lerin farklı çerçevelerde dönüşümü üzerinde durulmaktadır. Bunların başında da OSB'lerin daha çevreci, az enerji ve kaynak tüketen ve hatta çevreci teknolojileri üreterek kullanan yapılara dönüşümü

gelmektedir. Türkiye’de son yıllarda bu doğrultuda “Yeşil OSB” kavramı dile gelmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, bir kamu politikası tercihi olarak Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB’lere dönüşüm sürecinin gerekçeleri ele alınacaktır. Bir kamu politikası analizi niteliğinde bu araştırma, ülkemizin OSB uygulamaları alanında dünya standartlarını yakalayabilmesi için Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği içerisinde çalışmaların başladığı “Yeşil OSB” modelinin irdelenmesini hedeflemektedir. Çalışmada ülkemizdeki OSB’lerin Yeşil Organize Sanayi Bölgelerine Dönüşüm sürecinde öncelikli olarak sürecin avantaj ve dezavantajları ele alınacak, mevcut yapıda aksama yaşamadan dönüştürülmesi muhtemel bölgeler için “OSB Perspektifinin” değiştirilmesi hususunda bazı öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de kalkınmanın üretim temelli sürdürülebilmesi ve aynı zamanda kentlerin ve çevrenin sanayi üretiminden olumsuz etkilenmemesi için en önemli adım üretimle büyüyen yeşil ekonomi modeline geçiş olarak tanımlanabilir. Bu model içerisinde Organize Sanayi Bölgeleri hayati bir önem taşımaktadır. Ülkemizde planlı dönemle birlikte başlayan Organize Sanayi Bölgesi Uygulamalarının özellikle “Bölgesel Eşitsizlik” hedeflerinde istenilen düzeyde başarı sağlayamadığı ifade edilmesi gereken bir husustur. Bu sonucun çeşitli ekonomik, coğrafi ve kültürel gerekçeleri mevcuttur. Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluş hedeflerine ulaşama noktasında başarısız olduğu tartışılrsa da OSB fikrinin bir yönden dönemin şartları içerisinde atılan en kıymetli adım olduğunu da vurgulamakta fayda vardır. Ancak bugün gelinen noktada OSB’lerin dünyadaki örneklerinin ciddi bir dönüşüm yaşadığı, OSB perspektifinin değiştiği, üretimin daha az maliyetli, daha fazla kar getiren, çevreye duyarlı, kaynak tasarrufunu öncülleyen ve böylece üretim sürecini başlı başına ele alarak döngüsel hale getiren “Yeşil Yaklaşım” ile yeniden kurgulandığı, bu durumdan da ilk olarak Organize Sanayi Bölgelerinin etkilendiği gözlemlenmektedir. İşte bu araştırmanın amacı; Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin; çevreye duyarlı, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok başlıkta çalışmalar yapan, temelinde Kamu-Üniversite-Sanayi işbirliğinin olduğu, bürokratik engellerle zaman kaybetmeyen ve enerji maliyetlerini azaltırken üretici firmaların karlılık oranlarını da artıran yeşil organize sanayi bölgelerine dönüşüm sürecinde pozitif katkı sağlayabilecek bir politika değerlendirmesi sunabilmektir.

Uzun bir süredir iktisatçılar sanayinin gelişmesiyle ekonomik kalkınmanın arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Son dönemde ise dünyada sadece sanayileşerek büyüme modeli değil aynı zamanda üretimin döngüsel hale gelmesi, sürdürülebilir ekonomi yani yeşil ekonomi dönüşümü konuşulmakta ve gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin ekonomik büyümesinin temel dinamikleri arasında Organize Sanayi Bölgeleri ön sırada yer almaktadır. Ancak, Türkiye, OSB uygulamalarına dünyaya nazaran daha geç başlamıştır. Bu yüzden dünyadaki gelişmeleri eş zamanlı olarak deneyimleme kabiliyetinin istenilen seviyede olmadığı düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla, Türkiye'deki OSB'lerin dönüşüm süreçlerine katkı sağlanmasının ciddi önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışmanın temel sorusu; "Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinin temel gerekçeleri ve süreç boyunca karşılaşılan engeller nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Bu ekseninde hazırlanan çalışmanın temel sorunsalı Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere Dönüşüm sürecinin gerekçelerinin ortaya konulmasıdır. Bu dönüşüm sürecinin temelde üç gerekçesi olduğu düşünülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Türk Sanayisinin Sürdürülebilir Kalkınma Odaklı bir perspektifle yeniden yapılandırılması gerekliliği Politika yapıcılar tarafından öngörülmüş olabilir.
- Türk sanayisinin dünya ile rekabet edebilirliğinin artırılması için sanayi örgütlenmesinin Organizasyonel yapısında değişiklik yapılması ve gelenekçi yaklaşımların terk edilmesi gerekmektedir.
- Özellikle Bursa Deri OSB gibi sanayi bölgelerinin çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Çalışmanın üzerinde durduğu ikinci sorunsal Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere Dönüşüm sürecinde karşı karşıya kalınan engellerin ortaya konulmasıdır. Bu dönüşüm sürecinde karşılaşılan engeller şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'deki OSB'ler mekânsal olarak farklılıklar göstermektedir. Bu sebepten ötürü OSB'lerin tamamı için ortak bir engelden bahsetmek mümkün değildir.
- Süreçte Politika yapıcının pilot bölgeler üzerinden yaptığı çalışma bütün OSB'ler için ortak bir uygulama modeli ortaya koymasına imkân vermeyebilir.
- Türkiye'deki OSB'lerin çoğunda çoğunlukla küçük ve orta ölçekli işletmeler faaliyet yürütmektedir. Bu işletmeler için Yeşil Modele geçiş bir öncelik teşkil etmeyebilir.

Bu temel sorunsallar çerçevesinde hazırlanan çalışmada üç varsayım belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

- Geleneksel OSB yaklaşımından, Yeşil OSB'ye dönüşüm süreci küresel ekonomide yaşanan gelişmelerin etkisi ile birlikte artan rekabet koşullarından kaynaklanmaktadır.
- Geleneksel OSB yaklaşımından, Yeşil OSB'ye dönüşüm süreci ülke ekonomisinin gelişimine katkılar sağlayarak bölgeler arası dengesizliğin azalmasını yardımcı olacaktır.
- Geleneksel OSB yaklaşımından, Yeşil OSB'ye geçiş dünyada giderek aratan çevre sorunlarının yaratmış olduğu olumsuzlukları azaltma eğilimi ile ortaya çıkan çevreci bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Bu varsayımlar doğrultusunda oluşturulan sorular sürecin paydaşlarına yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile iletilmiştir. Mülakat için belirlenen kişi ya da kurumlar doğrudan sürecin içerisinde paydaş olanlar ve sürecin içerisinde bir aktör olarak bulunması gereken ve / veya bulunacağı öngörülen sekiz kişi / kurumu kapsamaktadır. Ayrıca sürecin paydaşı olmayan orta ölçekli bir OSB'de rastgele seçilerek mülakata dâhil edilmiştir. Çalışmanın saha araştırması kısmında özel mülakatlar yapılan görüşmeciler şunlardır; T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dünya Bankası Grubu (IFC), GTE Carbon Şirketi, ASO 1. OSB, Ankara Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK), OSTİM

OSB, OSTİM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Polatlı OSB şeklinde sıralanabilir.

Çalışma temel olarak, Organize Sanayi Bölgelerini sürdürülebilir kalkınma çerçevesinden ele almaya çalışacaktır. Bu noktada Organize Sanayi Bölgelerini dünyada ve ülkemizde ilk örnekleri, OSB'lerin dünya ve Türkiye'de kuruluş şekilleri, kuruluş amaçları ve hedeflerine ulaşma performansları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca Endüstri Bölgeleri, Teknoparklar ve Eko Endüstriyel Parklar hakkında da çerçeve bilgiler verilerek, bu uygulamalarla OSB'ler arasındaki benzeşen ve farklılaşan yönler gösterilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise "Yeşil Yaklaşım" ele alınarak, Türkiye'deki dönüşüm sürecinde bugüne kadar geçilen aşamalar hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır. Son olarak konuyla ilgili bulgular çalışmanın beşinci bölümünde ifade edildikten sonra sonuç bölümünde dönüşüm süreci hakkında öneriler ve eleştiriler ifade edilerek çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİBÖLÜM

1. SANAYİ ÖRGÜTLENMESİ VE MEKÂNSAL DÜZENLENMESİNDE GELENEKSEL YAKLAŞIMLAR VE OSB KAVRAMI

Dünyada Organize Sanayi Bölgeleri ilk kez, XIX. Yüzyılda ABD’ de plansız şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durum kendiliğinden oluşarak tekstil imalathanelerinin mekânsal olarak bir araya toplanmasını sağlamıştır. ABD’de ekonominin geliştirilmesi için “*sanayi bölgesi*” fikri ise 1885 yılında hazırlanan bir rapor ile ilk kez savunulmuştur(Onat, 1969:9–12). 1896 yılında “*OSB*” ile ilgili ilk planlarını İngiltere’nin Manchester kenti yakınlarında kurulan “*Trafford Park* uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir(Şenol, 2011: 39).Bu ilk örneklerden sonra tüm dünyada organize sanayi bölgeleri farklı ülkelere ve coğrafyalara yaygınlaşmıştır.

Organize Sanayi Bölgelerinin tarihsel ve geleneksel süreci üzerinde okuma yapılırken sanayi inkılâbını başlangıç olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca ikinci dünya savaşında Avrupalı devletlerin uğradığı ağır yıkımlar sonucunda yeniden dizayn edilen kentlerde OSB’lerin ilk defa planlı bir biçimde yerleşim örnekleri de görülmektedir. Başlıca İngiltere, Danimarka, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde planlı sanayi hamlelerinin Organize Sanayi Bölgelerini de içine alarak ilerlediği gözlemlenmiştir(Çetin ve Kara, 2008: 50).

Gelişmekte olan ülkelerde Organize Sanayi Bölgeleri düzenli şehirleşmeyi teşvik etmek ve bazı sanayi alanlarında faaliyette bulunan orta ve küçük işletmelerin daha sağlıklı gelişimini sağlamak, bir arada daha iyi üretim imkânları sunmak ve bu sanayilerin planlı ve programlı yerleşimini temin etmek için bir teşvik yolu olarak değerlendirilmiştir. Sanayinin özellikle kalabalık şehir merkezlerinden daha uygun alanlara yönlendirilmesini sağlamak amacıyla kullanılan bir devlet politikası haline gelmiştir (Özden, 2016:108).

Türkiye’de sanayileşme hamleleri Cumhuriyetle birlikte yoğunluk kazanarak kalkınmanın, ekonomik ve siyasi bağımsızlığın ana unsuru olarak görülmüştür. Sanayileşme serüveni Cumhuriyetin ilk yıllarında özel kesimin girişimlerine bırakılmış olsa da gerek mali gücünün yetersizliği, gerekse deneyim yoksunluğu nedeniyle özel kesim bu görevi beklenen şekilde yerine getirememiştir. İlk sanayileşme çabalarına müteakiben 1931 yılında uygulamaya konulan “I. Beş Yıllık

Sanayi Planı” çerçevesinde sanayi alt yapısının oluşturulması çalışmalarına başlanmıştır. I. Sanayi Planı döneminde bütünüyle kamu girişimciliği ön planda tutulmuş Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası gibi kuruluşlar faaliyete geçmiştir. (<https://sevketkaradas.wordpress.com/2012/04/27/osblerin-tarihcesi/>, 2019).

1960 yılında başlayan planlı kalkınma dönemleriyle Türk sanayisinin “lokomotif” sektör olduğu ifade edilmiş, bölgesel ekonomik dengenin kurulması, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın eşgüdümlü olarak gerçekleştirilmesi, belli bir hızda büyüme ve sanayileşmeye önem verilmesi gibi uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. Türkiye’deki ilk OSB uygulaması 1962 yılında pilot bölge olarak başlanılan Bursa OSB’dir. Bu hedeflerin bir sonucu olarak çizilen OSB çerçevesi, 2000’li yıllara kadar normal seyrinde gelişim göstermiştir. Bu çerçeveye göre Organize Sanayi Bölgelerinin temel amacı: Planlı sanayiye geçiş, bölgesel dengesizliği önlerken, istihdamla iç göçün ve çarpık kentleşmenin önüne geçmek olarak ifade edilmiştir. Bu perspektif doğrultusunda bugün 300’den fazla Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş, bunun yanında özellikle 2000’li yıllardan sonra dünyadaki gelişmeler daha yakından takip edilmeye çalışılmıştır(Üçler, 2014: 91).

1.1. Organize Sanayi Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ülkemizde birçok tanımı yapılmış, Batı’da geliştirilerek uygulanmaya başlayan bir kavramdır. OSB kavramının; ülkeden ülkeye, zamandan zamana farklı şekillerde ifade edildiği görülmektedir. İngiltere’nin Manchester kentindeki “*Trafford Park*” hayata geçirildiği ilk günden beri dünyanın ilk ve en büyük OSB’si olma özelliğini taşımaktadır.1962 yılında ülkemizde bu alanda yapılan“Checchi and Company, Report On The Development of Industrial Districts in Turkey Final Report” isimli araştırmanın ön raporunda İngilizcede “bölge” anlamına gelen “*district*” kelimesi ilk defa kullanılmıştır(Çuhadar, 2005: 27). District kelimesi aynı zamanda yönetim biliminde “*mıntıka, bölge, havalı, nahiye, mahalle, kaza, sancak, seçim bölgesi*” anlamlarında da kullanılmaktadır. Yine ülkemizde yapılan başka bir çalışmada “*Organized Industrial region*” kavramının kullanıldığı görülmektedir (Ağdağ ve Kırımhan, 1999; Aşçı, 2001).

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), 15.04.2000 tarih ve 24025 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan 4562 sayılı Organize Sanayi bölgeleri

Kanunu ile kuruluş, yapım ve işletme esasları düzenlenmiş özel alanlardır. Kanuna göre Organize Sanayi Bölgeleri, “*sanayinin uygun görülen alanlarda yapılmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleridir*”.(T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, “4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu”, Resmi Gazete, tarih: 15.04.2000, sayı:24025).

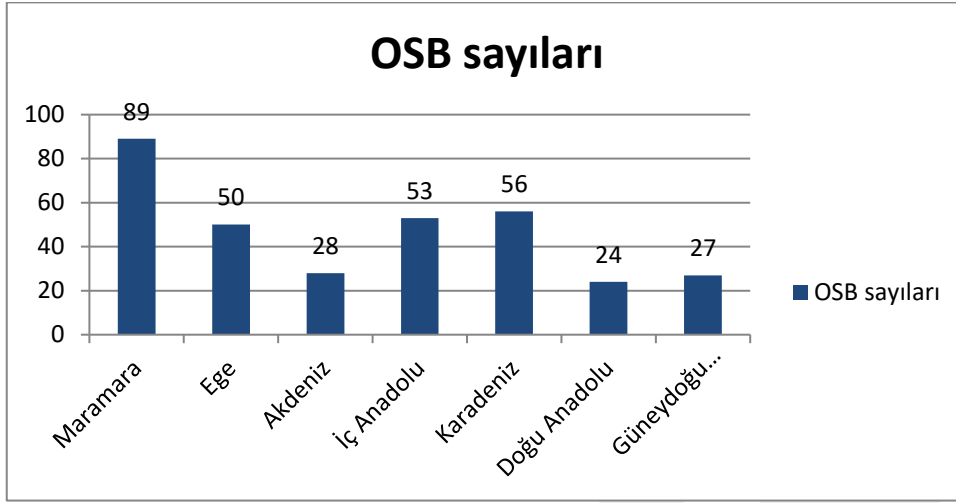
Organize Sanayi Bölgeleri modeli, planlı kalkınma anlayışı içerisinde ülkemizin takip ettiği bir sanayileşme modelidir. Planlı kalkınmanın bir gereği olarak geliştirilmiş Organize Sanayi Bölgeleri ise, ülkemizde sanayi faaliyetleri sonucu oluşan çevresel problemlerin minimize edilmeye çalışıldığı modellerdir. OSB’ler uygun altyapı ve kalite hizmet anlayışını sağlayarak mahalli ve bölgesel ekonomiye hareket kazandırmayı amaçlamaktadır(Gündüz ve Varınca, 2007:2).

Genel itibariyle organize sanayi bölgeleri karma ve ihtisas organize sanayi bölgeleri olarak ikiye ayrılırlar. İhtisas organize sanayi bölgeleri sadece belli bir imalat/hizmet alanında çalışan endüstri kuruluşlarının, karma organize sanayi bölgeleri ise çeşitli alanlarda çalışan endüstri kuruluşlarının bir araya geldiği organize sanayi bölgelerini ifade etmektedir(Bayülken ve Kütükoğlu, 2012:9).

Organize Sanayi Bölgeleri, 15 Nisan 2000 tarih ve 24021 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ile 01 Nisan 2002 tarih ve 24713 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan OSB Uygulama Yönetmeliği esas alınarak yönetilmektedir(<http://www.astimosb.org.tr>, 2019).

Ülkemizde 2019 yılı mart ayı verilerine göre toplam 327 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan OSB’lerin coğrafi bölgelere göre dağılım aşağıdaki Şekil 1.1. de gösterilmiştir(OSB, 2018:13).

Şekil 1.: OSB Sayıları Şekli

1.1.1. OSB tanımı

OSB'ler, kuruluş amaçlarına uygun bir tanımlamayla; kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, sanayinin uygun görülen alanlarda yapılmasını sağlamak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmelerini amaçlamaktadır. Sınırları tasdikli parçaların gerekli alt yapı hizmetleriyle, ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılır. Planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve 4562 sayılı kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgesini ifade etmektedir(Bilgin ve Ar, 2004:21).

Organize Sanayi Bölgesi; ekonomik bir ölçek içinde bir takım olanaklarla donatılmış uygun bir alanda teknik ve genel hizmetlerin sağlandığı, gruplanmış fabrika yerleşim yerleridir(Aslan, 2007:3).

OSB'nin en genel tanımı ise; su, kanalizasyon, ulaşım, elektrik, ilk yardım, banka, kantin vb. olanaklarla donatılmış uygun bir alanda genel ve teknik hizmetlerin de sağlandığı, ekonomik bir ölçek içinde gruplanmış fabrika yerleşim birimidir(UNIDO; GuidelinesForTheEstablishment of Industrial Estates In Developing Countries, New York:5–6).

1.1.2. OSB'lerin kuruluşunda dikkat edilmesi gereken hususlar

OSB'nin en önemli özelliği uygun nitelikte ve yeterlilikte arazi bulunmasıdır. Bu nitelikte ve yeterlilikte arazi, Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliğine (OSB Yer Seçimi Yönetmeliği, 21.5.2001/24408 R.G., Değ. R.G. 21.2.2008/26794) göre seçilir. Bu yönetmeliğin ilgili maddelerine göre seçilecek arazinin şehir merkezine uzaklığı, mevki ve hangi yönde kaldığı, çevresinde bulunan diğer yerleşim merkezlerinin neler olduğu, şehrin gelişim yönüne göre konumu gibi mülki özellikleri incelenmektedir.

Ayrıca mülkiyet durumu, ana yol ile bağlantısı, uzaklığı, arazinin büyüklüğü, kadastro durumu, belediye ya da mücavir alan sınırları içinde olup olmadığı, varsa çevre düzeni planına göre durumu, arazi kullanma kabiliyet sınıfları eğimi ve yönü gibi arazi bilgileri araştırılmaktadır. Diğer taraftan, yeraltı ve yüzeysel içme ve kullanma suyu kaynaklarına göre konumu, arazinin bulunduğu deprem kuşağı, drenaj durumu, taşkına maruz kalma durumu gibi jeolojik problemlerin olup olmadığı hususlarında etüt yapılması gerekmektedir(Şenol, 2011:60).

OSB'lerin ihtiyaçlarının (enerji ve su gibi) nereden, nasıl sağlanacağına ve yeterliliğine bakılmaktadır. Ayrıca OSB'lerin kurulacağı alanların hâkim rüzgâr yönü itibariyle, tarım sahalarına ve yakınında bulunan yerleşim merkezleri ve su kaynaklarına etkisini bilimsel yollardan test edilmesi gerekmektedir. OSB'lerin genişleme ve gelişme olanağı göz önüne alınarak gelecek dönemlerde çevresinde konut ve yan sanayi yerleşimine uygun alan bulunup bulunmadığı, site alanları, doğal anıtlar ve milli parklar gibi uluslararası sözleşmeler gereği korunması gereken alanlara göre konumu belirlenerek yer seçimi kararı verilmektedir(Şenol, 2011:60).OSB'nin özelliklerinden bir diğeri de uygun niteliklerde parselasyon yapılmasıdır. Bu süreçteki temel amaç, sektörel özelliklerin dikkate alınarak yan sanayi ve tam zamanlı üretimin gerçekleşmesi, düzensiz sanayileşmenin önlenmesi gibi unsurlarını göz önünde bulundurarak OSB'lerin imar planlarının belirlenmesidir (Ertürk, 2001:120).

OSB'de yatırım gerçekleştirecek işletmeler açısından, OSB alanında çalışanların mahalli müşterek ihtiyaçlarının (altyapı, üstyapı, sosyal vb.) giderilmesi doğrultusunda tedbir alınması OSB'lerin bir diğer önemli unsurudur. OSB'den

OSB'ye değişen banka, gümrükleme, haberleşme, ıraklık eğitim merkezi, camii, internet, otopark, antrepo, soğuk hava depoları, kafeterya ve dinlenme alanları gibi ihtiyaçların karşılanması önemlidir. OSB'lerin diğer bir özelliği kurulurken bölgede çalışanlar ve civarda yaşıyan insanların yaşam alanları ile birlikte sanayi alanında yer alan kentsel alanlarında düzenlenmesidir. Her ne kadar 4562 sayılı OSB kanunu sanayi alanları ve bu alanda yer alan yatırımların müşterek ihtiyaçlarına dönük bir OSB alanı öngörmüş olsa da, OSB'nin özelliği gereği sanayi alanları ve çevresinde yer alan düzenlemeler içerisinde kentsel alanların da yer alması gerektiği belirtilmektedir. (şenol, 2011:60-61).

OSB'lerin bir diğer özelliği de çevrenin korunmasına gösterilmesi gereken azami katkıdır. Kuruluş aşamasından itibaren titizlikle takip edilen sağlık koruma bandı, yeşil alan, atık su arıtma, atık depolama alanı gibi alanların oluşturulması, sanayiden kaynaklanan çevresel sorunların minimize edilmesi içindir. Ancak lkemizdeki OSB'lerin çoğu bu anlamda gerekli tedbirleri alıyor olsa da atık geri dönüşümü ve endüstriyel Simbiyoz gibi kavramları henüz uygulama sahasına kazandıramamıştır. İşte tam bu noktada "Yeşil Yaklaşım" n plana çıkmaktadır. Aslında Yeşil yaklaşım sadece çevresel olumsuz etkileri minimize etme çabası değildir. Yeşil yaklaşım, bugüne kadar süregelen Organize Sanayi Bölgeleri uygulamalarının temel olarak değişim göstereceği, OSB'lere bakış açısının temelde değiştiği bir süreci ifade etmektedir. Çalışmanın içerisinde birkaç kez vurgulanan bu konu; kuruluş mantığı olarak OSB'lere, kentleşmeyi planlı hale getirmesi, sanayileşme ve kalkınma ilişkisini kurgulaması ve yabancı yatırımcıyı ülke içinde kalıcı hale getirirken istihdamla bölgesel dengesizliği gidermesi gibi görevler yüklenmiş olduğudur. Ancak Yeşil yaklaşım ile birlikte kentleşme, kalkınma ve sanayileşme ilişkileri kökten değişecek, üretim süreci başlı başına ele alınarak diğer dış etkenlerden bağımsız kendi içerisinde uzmanlaşmış bir döngüsel kurguyla yeniden kurgulanacaktır. Tüm bunlar yapılırken de sürdürülebilirlik kavramı esas alınacaktır.

OSB'nin diğer bir özelliği de OSB'de yer alan yatırımcıların üretimde uzmanlaşma ve kalite standartlarıyla uğraşarak verimliliğini arttırmasıdır. OSB alanı dışında kurulan bir işletmenin yol, doğalgaz, su, telefon ve elektrik gibi alt yapı

tesislerini kurma ve işletme gibi sorunlarla uğraşması emek, kalite, zaman kaybına yol açacağı için büyük maliyetler oluşturacaktır. Bu yüzden OSB alanındaki işletme sahibinin üretim ve verimlilik üzerine yoğunlaşması sağlanmış olacaktır(<http://www.resmigazete.gov.tr>, 2019).

OSB uygulaması özetle, sanayinin ülke genelinde yaygınlaştırılması, yatırımların teşvik edilmesi ve bölgesel kalkınmada sanayi ve kentleşme arasındaki uyum sürecinin daha etkin hale gelmesini amaçlamaktadır. Organize sanayi bölgelerinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir(Ertürk, 2001:209):

- Aynı üretim dalında faaliyet gösteren veya ürettikleri ürünlerin birbirlerinin yan ürünü veya tamamlayıcısı olan kuruluşların bir arada bulunması,
- Üretim amaçlı belli ölçekteki işletmelerin bir arada bulunmasıdır. Bu bölgelerde yer alan kuruluşlar, orta ve küçük işletmelerin bulunması,
- Sektörel olarak uzmanlaşmış belli üretim kolların mekânsal olarak bir arada toplanması, genel olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerin oluşturmuş olduğu bir kümelenmeye sahip olması,
- Mal ve hizmet üretiminde bilgi ve insanların Pazar içi ve dışı değişimlerin üzerine kurulu, ileri, geri, yatay ve işgücü piyasası bağlantılarının oluşturulduğu yoğun bir bütün olması,
- Küme içerisinde yer alan ekonomik birimleri destekleyen(yerel, bölgesel, kamusal ve özel) kurumların oluşturduğu bir ağa sahip olmasıdır.

1.1.3. OSB'lerin dünyadaki tarihsel gelişimi

İlk olarak özel sektör tarafından kar elde amacıyla oluşturulan OSB'ler, ikinci dünya savaşından sonra bir devlet yatırımı olarak değerlendirilmeye başlanmış ve az gelişmiş ülkelerde KOBİ'lerin geliştirilmesi amacına hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir(Aslan, 2007:4).

18. Yüzyılın ortalarında, sanayi devrimi olarak ifade edilen köklü değişiklikler batılı toplumların yaşamlarında büyük gelişmelere sebep olmuş, üretim ve ulaştırma araçlarında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Nüfus hızla artmaya ve belli bölgelerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Batı toplumu hızla genişleyen bir

makineleşmeye yönelmiştir. Bu süreçte çarpık sanayileşme ve kentleşme çoğu ülkenin ortak sorunu haline gelmiştir(Şenol, 2011:41).

Sanayileşme hareketleri, birçok ülkede yerleşim alanlarında sınaî faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Ekonomik alanlardaki bu gelişme, sanayi işletmelerinin bir arada toplanmasını, fiziki ve sosyal nedenlerden dolayı zorunlu hale getirmiştir. 19.yy. ilk yarısında kendiliğinden gelişen sanayi bölgelerinin ilk örnekleri Kuzey Amerika'daki tekstil imalathanelerinin fiziki yerleşmeler olarak bir arada kurulmasıdır(Şenol, 2011:42).

OSB uygulamalarının dünyadaki ilk planlı sanayi bölgesi örneği 1896 yılında İngiltere'nin Manchester şehri yakınında kurulan "*Trafford Park*" adlı bölgedir. Sonraki örnekler ABD'de 1905 ve 1909 yıllarında Chicago'da geliştirilen "*Central Manufacturing*" ve "*Clearing*" adlı bölgelerdir(Şenol, 2011:42).

19. Yüzyılda başlayan sanayileşme hareketleri, bazı yerleşim merkezlerinde sınaî faaliyetlerin artmasına yol açmış, bilim ve teknoloji alanındaki buluşların artmasıyla da hızlanmıştır. Şehirlerin civarına düzensiz ve kendiliğinden kümelenen irili ufaklı işletmeler sanayi bölgelerini ortaya çıkarmıştır. "*Organize Sanayi Bölgeleri*" kavramı, bu dağınık işletmelerin yüksek standartlarla işletilebilecek şekilde planlanmaya başlanması sonucu doğmuştur(Şenol, 2011:42). OSB kavramının kabul görüp, yasal düzenlemelerle, sanayinin toplum yararına olması düşüncesi ile birlikte toplumdaki uzak bir şekilde düzenlenmesi sağlanmıştır. Günümüzde sıkça duyduğumuz "*Eko-endüstri*" kavramı bu düşünceyi daha da etkin hale getirmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde bu husus detaylı olarak ele alınmıştır.

İkinci dünya savaşından sonraki dönemde OSB'leri devletin yatırım alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde gelişmekte olan ülkeler KOBİ'lerin geliştirilmesine önem vermişlerdir. Yalnız geç sanayileşen ülkelerde OSB uygulamaları 1950'li yıllardan sonra başlamıştır(Eyüpoğlu, 2005:21). Bu ülkelerden birisi de Türkiye'dir.

1950'lilerden sonra OSB kavramına ve içeriğine bakış açısı farklılaşmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren OSB politikası girişimciler açısından teşvik olma özelliği ve sanayi bölgelerinin mekânsal gelişimini düzenleme aracı olarak

değerlendirmeye başlamıştır. Bu durum firmalar açısından belirli bir mekânda kümelenmelerinden kaynaklanan dışsallıkların ve ölçek ekonomilerinin bir sonucudur(Kanbak, 2011:49).

Günümüzde OSB'ler ortak idari, teknik ve alt yapı hizmetleri sunarak, çevre ve ulaşım gibi olanakların sunulmasıyla üretim maliyetlerinin azaltılmasına ve kalite standartlarının yükselmesine önem vererek organize sanayi bölgelerinin sanayicilerin bir arada faaliyette bulunmasını sağlayarak firmaların bilgi ve deneyim kazanmasına fırsat sunmaktadır. Ancak geleneksel yaklaşımın günümüzün bilgi ve teknoloji seviyesinde karşılaşılan sorunlara eskisi kadar kalıcı çözümler getiremediği de ifade edilmesi gereken bir husustur. Bu durum temel olarak, geleneksel yaklaşım ile yenilikçi yaklaşımın karşılaştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma, kendi içerisinde birçok farklı unsur ve örneği karşılaştırırken tepede geleneksel ve yenilikçi karşılaştırması üzerinden sorun tespiti yapmayı amaçlamaktadır.

1.1.4. OSB'lerin Türkiye'deki tarihsel gelişimi

Batılı ülkelerdeki OSB uygulamaları Türkiye'dekilerle benzerlik göstermekle beraber farklılıklar da göstermektedir. Batıdaki OSB uygulamaları genelde yarı-kentsel alanlarda, belli bir sanayi dalını içeren, altyapılar ve standart fabrika binalarından oluşmaktadır. Türkiye'de ise karma yapıda, kentsel alanlarda standart olmayan fabrika binaları ve altyapı tesisleriyle onlardan ayrılmaktadır (Eyüpoğlu, 2005:5).

Türkiye'de OSB uygulaması 1962 yılında başlamıştır. Kalkınma planları ve programlarında sürekli olarak sanayinin geliştirilmesine ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik özendirici tedbirler arasında yer almıştır(Sevinç, 2011:35).

Ülkemizde gelişme potansiyeline sahip büyük kentlerin çevresinde, sanayi etkinliklerinin gelişmesi doğrultusunda sanayileşme istenen bir durum olsa da beraberinde bir takım sorunları ortaya çıkarmıştır. Sanayi etkinliklerinin gelişmesi bazı bölgeleri ve kentleri zorladığı gözlenmiştir.

Türkiye'de OSB'lerin kurulması fikri diğer ülkelere göre daha geç başlamıştır. Ülkelerin hemen hemen hepsi kalkınma programlarında belirlemiş

olduğu mali ve mekânsal politikalara bağlı olarak sanayi sektörünün geliştirilmesi için vermiş olduğu teşvikler önemli bir ağırlıkta olduğu görülmektedir. OSB, belirli bir arazi parçası üzerinde alt yapısı tamamlanmış küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının bulunduğu alanlardır. Ükelere göre uygulama açısından farklılık gösteren OSB'lerin amacı, bölgeler arası dengesiz kalkınmayı önlemektir. OSB'ler aracılığıyla girişimcilere ekonomik teşviklerle fabrika kurma imkânı sağlanarak ülkenin üretiminin ve refah düzeyinin artmasını hedeflenmektedir(Çetin ve Kara, 2008: 49-68).

1960 sonrasında küçük ölçekli olarak gelişen sanayileşme olgusunun hız kazanmasını daha çok yerleşme alanı dışında yer alan boş ve ucuz arsalar üzerinde kendiliğinden gelişen sanayi alanları plansız, alt yapısız bir şekilde gelişerek çevresinde plansız konut alanlarının da oluşmasına neden olmuştur. Bu süreçte plansız bir şekilde gelişen sanayi alanları, kentleşmeyi olumsuz bir şekilde etkileyerek yaşam kalitesi açısından önemli sorunlara neden olmuştur. Bu durum kentlerde plansız konut alanlarının oluşması, iş yeri konut ilişkisi bağlamında sanayi alanlarında plansız konutların ve gecekondulaşmanın oluşmasını hızlandırmıştır(Özden, 2016:109). Bu sorunların önüne geçebilmek amacıyla düzenlenen 4562 sayılı OSB kanunu 2000 yılında çıkarılmıştır(<https://osbbs.sanayi.gov.tr/>, 2019). Bu kanuna göre:

“organize sanayi bölgeleri; sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleridir”.

OSB'ler ülkemiz açısından sanayileşmenin önemli bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu bölgeler dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi devletin öncülüğünde orta ölçekli şirketlerin sermayelerinin değerlendirildiği alanlar olarak

görülmektedir. Ülkemizde 1962 yılından bu yana OSB'lerin temel hedefleri(Özden, 2016:109):

- Birbirini tamamlayan ve birbirinin yan ürününü teşkil eden endüstrilerin belli bir program dâhilinde üretim yapması,
- Rasyonel hareket edilmesi ve karlılığın artırılması,
- Sanayi yatırımların özendirilmesi,
- Sınaî üretimi arttırmak,
- Bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldırarak istihdamın artırılması amacıyla geri kalmış bölge illerini kalkınmasını teşvik etmek,
- Tarım alanlarının sanayi bölgeleri olarak kullanılmasının önüne geçmek,
- Sanayinin sektörler arası etkileşimini geliştirerek kaynak ve finansman kaybını asgari düzeye indirmek,
- Ulusal düzeydeki rekabeti küresel rekabete dönüştürmek,
- Katma değeri arttırmak,
- Çarpık kentleşmeyi önleyecek şekilde sanayi tesislerinin bir arada olmasını sağlamak,
- Sektörler arası denge ve disiplini sağlamak,
- Ortak arıtma ve alt yapı tesisleri ile çevre kirlenmesini azaltmak veya önlemek,

Organize sanayi bölgeleri uygulaması Türkiye’de uzun yıllardır bu işlevi yerine getirerek sanayi yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve işletmelerin verimliliklerini artırılmasında kritik bir görev üstlenmiş, ülke ekonomisinin gelişmesi bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi gibi kritik görevleri hayata geçirmeye çalışmıştır.

Organize Sanayi Bölgelerinin Geleneksel Uygulamalarına göz atıldığında, Dünyada ortaya çıktığı ilk yıllardan günümüze kadar çeşitli evreler geçirdiği, kavramsal olarak ise kentleşme ve sanayileşme olguları ile birlikte anıldığı yukarıdaki akışta görülmektedir. Geleneksel açıdan OSB’ler, sanayi inkılâbı sonrası kendiliğinden ortaya çıkan ve daha çok karşılaşılan sorunlara göre çözümler üretilen, kentleşmenin bir sonucu olarak algılanan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte Organize Sanayi Bölgeleri bir uygulama modeli olarak devletlerin sanayi politikalarında ve kalkınma planlarında istihdam oluşturuvcu unsurlar olarak tanımlanmıştır. Son olarak OSB'lerde temel geleneksel yaklaşım ise sanayinin disipline edilmesidir. Bu bakış açısının bir sonraki bölümde değiştiğini, hülasa geleneksel yaklaşımla yenilikçi yaklaşım arasında temelde ilk değişen olgunun "bakış açısı" olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır

İKİNCİ BÖLÜM

2. SANAYİ ÖRGÜTLENMESİNDE YENİLİKÇİ VE ÇEVRECİ

YAKLAŞIMLAR

OSB'ler genel olarak sanayi bölgeleri içinde yer alan, *küçük sanayi bölgeleri*, *endüstri bölgeleri*, *eko-tekno parklar* ve *tekno-kentler* gibi kavramlarla birlikte anılmakta ve adlandırılmaktadır. Bu kavramların; literatür, kanun, yönetmelik ve ilgili kuruluşların yayınlarında farklı şekilde tanımları bulunmaktadır. Bu nedenle belirtilen kaynakları göz önüne aldığımızda yapıların ayırt edici özellikleri belirlenerek aşağıdaki tanımlar yapılmıştır.(Bayülken, 2017:1).

OSB(Organize sanayi bölgeleri), ağır sanayi ve entegre tesisleri dışında kalarak çeşitli sektörel üretimleri birbirleriyle tamamlayıcı nitelikte olan küçük veya ortaya ölçekli imalat ünitelerinin uyumlu bir şekilde sınırları tayin edilen alanda, yerleşim, altyapı, sosyal ve teknik hizmetlerinin organize edildiği bölgedir. OSB'ler açısından en önemli özellik, yerleşimin ortak bir amaca uygun olması, binan tesis ve açıkların belirli kriterlere göre standartlaşması ve alt yapı gereksinimlerinin tamamının bu alanda karşılanmasıdır (Bayülken, 2017:1).

KSS(Küçük Sanayi Siteleri), aynı üretim kolunda, çeşitli mal ve hizmet imalatına yönelik atölye ve küçük ölçekli fabrikaların çeşitli olanaklar sağlayan(altyapı, sosyal-teknik hizmet) sınaî alt yapı organizasyonları olarak ele tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle; esnaf ve sanatkârların toplandığı dükkân şeklindeki sanayi çarşıları olarak tanımlanmaktadır. KSS ortak özelliği, satış hacmi, istihdam yapısı ve üretim yelpazesi sınırlı olan küçük ölçekli atölyeleri içermesidir(Bayülken, 2017: 1).

EB(Endüstri Bölgeleri), yatırımları teşvik etmek, yerli ve yabancı sermaye girişinin artırılarak üretime yönelik yatırımların artırılması amacıyla kurulan üretim bölgeleridir. Bu bölgelerde teknoloji transferi, üretim ve istihdamı artırarak ekonomik gelişmeyi hızlandırılmak öngörülmektedir. Endüstri Bölgelerine yatırım yapmak isteyen yerli veya yabancı yatırımcıların doğrudan doğruya Bakanlığa başvurarak ön yer tahsisi almaları gerekmektedir (Bayülken, 2017:1).

Teknopark ve Teknokentler, teknolojik gelişmelerin altyapısının kurulması ve geliştirilmesine(ar-ge ve inovasyon) yönelik yatırımların teşvikini sağlamak üzere oluşturulan bölgelerdir. Bu bölgeler üniversite, bilimsel kurum ve organize sanayi bölgeleri bünyesinde yer alabilirler. Özel bir yönetim statüsü içinde bulunan teknokentlerin ortaları arasında üniversiteler, özel ve tüzel kişiler, vakıf ve araştırma kurumları bulunmaktadır(Bayülken, 2017:1).

Genel tanımları yukarıdaki şekilde ifade edilen, sanayi bölgeleri ve teknoparkların temel amacı sanayi sektörünün geliştirilmesi ve sanayi sektörünün istek ve ihtiyaçlarına cevap verebilmesidir. Sanayi devriminin yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal gelişimle birlikte kentlerin dışında mekân arayışının ve yeni gelişim politikalarının ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Ancak bugün sanayi üretimi ve uygulamaları mekânsal boyutun dışında farklılaşan üretim ilişkileri ile anılmaktadır. Buna üretimin kendi içerisinde uzmanlaşma süreci demek yanlış olmayacaktır. Sanayi üretimi artık kentleşme kavramının içerisinde mekânsal ya da fiziksel bakış açılarıyla değil kendine özgü yapısıyla sürdürülebilir bir uygulama modeli olarak hayata geçirilmelidir. İşte bu noktada çalışmaya konu olan yenilikçi yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde buradan itibaren yenilikçi yaklaşımların dünyadaki ve ülkemizdeki gelişimleri anlatılacaktır.

2.1. Endüstri Bölgeleri

Ülke ekonomisinin gelişmesi, üretim ve istihdamın artırılması, yabancı sermaye girişinin artırılarak yatırıma dönüştürülmesi ve teknoloji transferini sağlamak amacıyla hazırlanan 4737 sayılı endüstri sanayi bölgeleri kanunu 2002 yılında resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir(19.01.2002 tarihinde Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir). 2004 yılında endüstri bölgeleri kanununda, bürokrasinin azaltılması ve uygulamaya ilişkin hususlara açıklık getirilmesi amacıyla değişikliğe gidilmiştir(25509 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanarak yürürlüğe girmiştir).

4737 sayılı endüstri sanayi bölgeleri kanuna göre Endüstri Bölgeleri Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının önerisi üzerine Endüstri Bölgeleri Koordinasyon Kurulunca belirlenen alanlarda Bakanlar Kurulu'nun izniyle kurulabilmektedir(Aslan, 2007:25).

Endüstri bölgelerinin kurulmasındaki ana amaç, yerli ve yatırımcıların ülkeye girişini hızlandırmak için bürokrasinin azaltılması, planlı ve onaylı bir şekilde alt yapısı hazır olan bölgelerin hızlı bir şekilde faaliyete geçmelerini sağlamak ve bu yolla ülke ekonomisinin gelişimine katkı sağlayacak olan bölgelerin kurulmasını hızlandırmaktır (Çambel, 2007: 7).

2.1.1. Endüstri bölgelerinin özellikleri

Teknoloji ve ARGE Sanayi bölgelerinin kalkınma sürecinde yer alan tüm aktörler(yerel ve bölgesel) arasında sosyal uyumu tesis etmesi ve sürdürmeleri küresel rekabet avantajı sağlamayı hedefleyen endüstri bölgeleri için son derece önemli görülmektedir (Ottai, 2002:449). Günümüzde sanayi bölgeleri sürekli yenilik ve gelişen teknolojinin kullanıldığı alanlar olması nedeniyle küreselleşmenin etkisi ile birlikte artan koşullarda küresel rekabet avantajı elde etme sürecinin önemli aktörleri haline gelmiştir. Ülkemizde endüstri sanayi bölgeleri kanunuyla, yasal düzenlemelerle olanaklar tanınmış olsa da günümüzün gerektirdiği koşullara uygun bir endüstri bölgesi uygulamaya başlatılamamıştır.

Endüstri bölgeleri, ülkemizde yatırımları teşvik etme, tasarruf sahiplerinin tasarruflarının yatırımlara dönüştürülmesi ve ülkeye gelen yabancı sermaye girişinin artırılması amaçlarını taşıdığı söylenebilir. Bu amaçla endüstri bölgelerinin kurulması ve endüstri bölgeleri koordinasyon kurulunun toplanmasını kolaylaştırmak amacıyla bürokrasinin azaltılması ve endüstri bölgeleri uygulamasına ilişkin hususlara açıklık getirmek için 2004 yılında endüstri bölgeleri kanununda değişiklik yapılmıştır(Coşkun, 2004:39).

Endüstri Bölgelerinin kurulumunun kolaylaştırılması amacıyla öncelikli olarak bürokrasiden kaynaklanan engellerin kaldırılması öngörülmektedir. Bu nedenle endüstri bölgelerinde OSB'lerden farklı olarak kamulaştırma hazine adına yapılarak, kamulaştırma ve alt yapı giderleri sanayi bakanlığı tarafından karşılanacak ve bu durumun için ayrılan ödeneklerin geri dönüşü olmayacaktır(<http://www.sanayi.gov.tr>, 2019). Bu uygulama ile Endüstri Bölgelerinde yerli ve yabancı yatırımcıların, yatırımlarına başlamaları için gereken süre idari açıdan kısaltılmaktadır. Örneğin; çevresel etki değerlendirmesi (ÇED raporu) olumlu olan veya ÇED raporuna gerek duyulmayan faaliyetlere ilişkin başka

bir işleme gerek duyulmaksızın 15 gün içerisinde gereken tüm izin ve ruhsatların verilmesi, bütün bu işlemlerin 3 ay içinde tamamlanması anlamına gelmektedir(4737 sayılı kanun, md. 3/A, 3/B).

Günümüzde küresel sermaye bürokrasinin azaltılması yanında kendisine en avantajlı olanakları sağlayan bölgeleri yatırım amacıyla tercih etmektedir. Bazı durumlarda küresel sermaye bir ülkeden önce bir bölgeyi yatırım tercihi olarak değerlendirebilmektedir. Bölgesel ve kurumsal idari yapılanmalar olarak nitelendirilen Bölgesel Kalkınma Ajansları bu alanda önemli bir görevi yerine getirerek yatırımları kendi bölgelerine çekme ve avantajlı koşulları yatırımcılara sağlama amacıyla faaliyet gösteren ajanslar birçok ülkede faaliyet göstermektedir(Kara, 2008: 35).

Ülkemizde 5449 sayılı Kalkınma Ajansları kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri hakkındaki kanunla ilk olarak İzmir ve Çukurova'da başlayan Kalkınma Ajansları bu gün ülkemizin birçok noktasında yabancı yatırımcıları bölgelerine çekme, bölgeler arası işsizliği ortadan kaldırma, bölge ekonomisinin güçlenmesini sağlamak, üretim ve istihdamın sağlanması gibi amaç ve hedefler doğrultusunda çalışmaktadır. Bununla birlikte faaliyetlerinin yoğunlaşacağı İhtisas Endüstri Bölgelerinde dünya üretimi açısından öne çıkan bilgi ve yoğun üretim sürecinin bir halkası olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde İhtisas Endüstri Bölgesi modeli uzmanlaşmaya dayalı sanayi bölgeleri ve Teknopark uygulamalarına alt yapı oluşturması açısından giderek önem kazanmaktadır(Tahtalıoğlu ve Özgür, 2016: 173).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Endüstri Bölgelerinin kurulmasına yönelik sürece öncülük etmesi beklenmektedir. Bunun nedeni Endüstri Bölgeleri ile Kalkınma Ajanslarının amaçlarının birbirine benzemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Endüstri Bölgeleri kurulduğu takdirde Kalkınma Ajanslarının bölgeye yatırımcı çekme faaliyetlerinde EB ve OSB'lerle işbirliği içerisinde çalışacağı beklenmektedir(Tahtalıoğlu ve Özgür, 2016: 173).

2.1.2. OSB ve EB arasındaki farklar

Her ne kadar ülkemizde Endüstri Bölgeleri, sanayi üretiminin artırılması, planlı kentleşmenin gerçekleştirilmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlamak amacıyla kurulmuş olan bölgeler olarak nitelendirilse de Endüstri Bölgeleri(EB) Organize Sanayi Bölgeleri(OSB) arasında yönetim biçimi, hedeflenen sektörler, verilen teşvikler vb. açıdan pek çok farklılık bulunmaktadır. Endüstri Bölgeleri(EB) Organize Sanayi Bölgeleri(OSB) arasındaki farklar aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde belirtilmiştir(Güder, 2014: 11).

Tablo 1: OSB ile EB Arasındaki Farklılıklar

OSB'ler	EB'ler
Kamulaştırma işlemleri OSB adına yapılmaktadır.	Araziler Hazine adına kamulaştırılmaktadır.
Kamulaştırma, proje ve altyapı inşaat giderleri Bakanlık bütçesinden kredi olarak verilmektedir.	Söz konusu bu giderler Bakanlık bütçesinden doğrudan devlet yatırımı olarak karşılanmaktadır.
Bölge yönetiminden OSB Yönetim Kurulu ve Müteşebbis heyet sorumludur.	EB'ler direk olarak Bakanlık tarafından yönetilmektedir
Yatırımcı OSB yönetimine başvurmaktadır. OSB mevzuatındaki sınırlandırmalar çerçevesinde bölgede yer alacak yatırımcıları seçme yetkisi OSB yönetimindedir	Yatırımcı direk olarak Bakanlığa başvurmaktadır. EB'ler içerisinde yer alacak yatırım tipine karar verme ve yatırımcıyı seçme yetkisi bakanlıktadır.
Yatırımcıya arsa tahsisi, parsellerin satışı yöntemiyle gerçekleşmektedir.	Yatırımcıya arsa tahsisi, kiralama (irtifak hakkı) yoluyla gerçekleştirilmektedir.
OSB'ler genellikle KOBİ'lere ev sahipliği yapmaktadır.	EB'lerde daha büyük ölçekli entegre yatırımların yer alması hedeflenmektedir.
Bazı yatırım tiplerinin (çimento tesisleri, petrol rafinerileri vb.) OSB içerisinde kurulması OSB mevzuatı ile kısıtlanmıştır.	EB mevzuatında herhangi bir yatırım tipi için kısıtlama bulunmamaktadır. Her sektörden yatırımcı Bakanlığın uygun bulması durumunda EB içerisinde yer

	alabilir.
OSB mevzuatında, ÇED vb. izin ve ruhsatların alınmasını kolaylaştırıcı herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.	EB'lerde yatırım yapacak gerçek ve tüzel kişilerin ÇED izinleri en geç 2,5 ay, diğer gerekli tüm izin ve onaylarını da 15 gün içerisinde alabilmeleri EB Kanunu ile hüküm altına alınmıştır.

Kaynak: (Güder, 2014: 11)

Yukarıda belirtilen farklılıklar sayesinde EKO-Endüstriyel park(EEP) kavramının Endüstri Bölgelerinde uygulamasının Organize Sanayi Bölgelerine(OSB) nazaran daha olası bir durum olduğu görülmektedir. Endüstri Bölgelerinin(EB) daha esnek ve değişime açık bir mevzuata sahip olması, Endüstri Bölgelerinde(EB) sektöre kısıtlamasının olmaması, EB' de temiz üretim ve endüstriyel ekoloji uygulamalarının kolay bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, yatırımcı seçiminin doğrudan bakanlık tarafından yapılması, EB' de ÇED raporunun ve benzeri izin ve ruhsatların kısa sürede alınması gibi bir çok husus Endüstri Bölgelerinin EKO-Endüstri park olarak tasarlana bilmesini kolaylaştırmaktadır.

2.1.3. Endüstri bölgelerinin dünyadaki gelişimi

Sanayi bölgelerinin ortaya çıkışı büyük ölçüde sanayi devriminin sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Sanayi devriminin yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal gelişim sonucunda kent dışında Sanayi Bölgelerinin kurulmasına yönelik yeni gelişim politikalarının ortaya çıkışı hızlanmıştır. Bu bağlamda 19. yy. da ABD ve Avrupa'da hızla gelişen sanayileşme sonucunda yeni politika ve uygulamaların gerekliliğini zorunlu hale getirmiştir. Sanayileşmede yaşanan gelişmeler yeni alan ve mekânların talepleri; OSB, KSS, EB ve Teknopark gibi yeni oluşumların ortaya çıkmasına yol açmıştır(<https://www.mmo.org.tr>, 2019).

1800'lü yıllarda başlayan sanayi hareketleri Organize Sanayi bölgelerinin kökeni oluşturmaktadır. Sanayileşme ile birlikte yerleşim merkezlerinde sınaî işletmelerin hızla artması sonucu düzensiz bir şekilde kendiliğinden kümeleşerek oluşan irili-ufaklı tesisler kent civarlarında plansız bir şekilde yoğunlaşmaya başlamıştır. 19 yy. ortaya çıkan sanayi bölgeleri hiçbir düzenlemeye tabi olmadan kent-sanayi ikilemi doğuracak biçimde gelişme göstermiştir. Kuzey Amerika'daki

tekstil imalathaneleri ve göller yöresinde oluşan demir-çelik ve döküm tesisleri bu durumun ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir.

Sanayi bölgesi fikrini, sanayileşmenin aracı olarak ilk ortaya koyan ülke İngiltere, 1896 yılında ilk planlı sanayi bölgesi olan ‘‘Trafford Park’’ı Manchester kenti yakınlarında kurmuştur. Bu uygulamayı 1899 yılında ABD ve 1904 yılında İtalya izlemesine rağmen Sanayi bölgelerinin gelişmekte olan ülkelere yansması 20 yy. ikinci yarısını bulmuştur.

20. yy ikinci yarısından sonra OSB ve KSS’leri sanayi bölgelerinin belirli kriterlere göre yüksek standartlarla planlanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkeler ve dünya açısından EB ve Teknoparklar ise son 25-30 yıllık gelişmenin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Endüstri bölgeleri, küresel rekabetin artması sonucunda yabancı sermayenin ayrıcalıkla olarak ülkeye çekilmesi ve özel olarak sanayi bölgelerinde yatırımların artırılması ile üretim ve istihdamın artırılmasının bir yansımasıdır. Teknoparklar ise, yine özel statü ile şirketleri Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi amacıyla kurulmaktadır.

OSB, KSS, EB ve Teknopark uygulamalarının birçok ülke tarafından benimsenmesinin temel nedeni, sanayileşme yönteminde bir araç olarak görülmesi ve bölgeler arasında sanayileşme farklılarından ortaya çıkan bölgesel dengesizliği ortadan kaldırma arzusudur. Bu nedenle gelişme ve gelişmekte olan ülkeler bölgeler arasında oluşan dengesizliğin ortaya çıkarmış olduğu sosyal sorunları ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli önlemler almaktadır.

Şehirleşme ve sanayileşme arasındaki ilişkileri düzenlemek açısından önemli bir araç olarak görülen ‘‘Sanayi Bölgeleri Uygulamaları’’ birçok ülkede aşırı nüfusu olan sanayileşmiş yöreleri yönlendirme ‘‘Devlet Politikası’’ olarak kullanılmaktadır. Günümüzde hızlı kentleşme sonucunda ortaya çıkan çevre kirliliği insan sağlığı olumsuz etkilemesi nedeniyle Sanayi bölgelerinin kentsel alanlarının dışında kurulmasının teşvik edildiği bilinmektedir.

Dünyada nüfusun artması ile birlikte ortaya çıkan aşırı tüketim sonucunda daha fazla üretim ihtiyacı doğurmaktadır. Yaşam kalitesi ve refahın insanlık tarihinin en yüksek noktasına çıkararak bu süreç özellikle gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklarının verimsiz alanlarda tüketimini her geçen gün artırmaktadır. Bu durum

aslında sınırlı kaynakların verimsiz alanlarda tüketilmesi çevresel etkiler oluşturmakta ve ekonomik ve sosyal maliyetleri giderek artırmaktadır(Yücel, 2003: 106).

Kontrolsüz bir şekilde son yirmi yıl içerisinde büyümeye devam eden dünya ekonomisi, hammadde ve enerji kaynaklarının üzerinde yoğun bir tüketim baskısı getirerek ekolojik sorunların artmasına neden olmaktadır. Ülkelerin ekonomik büyüme ve refahının artmasının yanı sıra uzun dönemde gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkarmış olduğu ekolojik olumsuzlukların kontrol altına alınması ve doğal varlıkların korunması konusunda etkili kararların alınması gerekmektedir. Bu durumun üretimin sürdürülebilirliğinin tehdit altında olduğu fark eden ülkeler tarafından yeni politika arayışları başlamıştır(Güder, 2014:2).

Günümüzde birçok ülke doğal kaynakların etkin kullanımı ve atıkların minimize edilmesine yönelik, atık önleme, temiz üretim ve kaynakların verimli kullanması gibi yaklaşımları içeren uygulamaları desteklemektedir. Bu nedenle bugüne kadar uygulanan politikaların sadece üretim sistemleri ve firmalar açısından elde edilen başarıların toplum geneline fayda sağlamadığı anlaşılarak, yeni üretim politikaları ile ekolojik ve sosyal boyutların tüm topluma entegre edileceği sürdürülebilir bir üretim politikası ile yeni yaklaşımların getirilmesinin zorunluluğunun farkına varılmıştır.

Bu zorunluluğun ortaya çıkardığı sürdürülebilir kalkınmanın en önemli uygulama alanlarından biri olarak EB ve EEP enerji ve hammaddelerin verimli alanlarda kullanılarak atıkların minimize edildiği ve işletmeler arası enerji değişimlerinin üst düzeye çıkarıldığı, ekonomik büyüme ve ekolojik kalitenin sosyal eşitliği sağladığı bir endüstriyel örgütlenmelerin kurulması olarak tanımlanmaktadır. İşte tüm bu gelişmelerin birbiriyle eklektik bir şekilde ilerlediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Endüstri Bölgeleri de OSB'ler ve EEP'lerin bir ara geçiş modeli ve /veya Sanayi Bölgelerinin gelişim aşamasında uygulanılmaya çalışılmış bir model örneği olarak ifade edilebilir. Dünya'da özellikle ABD, İngiltere ve Çin başta olmak üzere birçok ülkede EB uygulamasının çeşitli versiyonlarını görmek mümkündür.

2.2. Eko-Endüstriyel Parklar

Eko-Endüstriyel Parklar kavramı İndigo Development firması tarafından ortaya çıkarılmış ve ilk olarak 1992 yılında Uluslararası arenada Bileşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında tarif edilmiştir. 1995 yılında sürdürülebilir kalkınmanın en önemli uygulama alanlarından biri olarak görülmeye başlanmış ve bu tarihten itibaren EEP ile ilgili dünyada Çin, Danimarka, ABD, Kanda, Hollanda, Almanya, Japonya gibi birçok ülke önemli projeler gerçekleştirmiştir(Lambert and Boons, 2012: 9).

EEP'ler 1970'li yıllarda ilk kez Danimarka'da uygulamaya konulan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde dünyanın çeşitli bölgelerinde Eko Endüstriyel Park uygulamalarını görmek mümkündür. Bu örnekler incelendiğinde mevcut bir sanayi bölgesinin EEP'ye dönüştürülmesi şeklinde veya kuruluş aşamasında EPP olarak tasarlanan uygulama örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bazı uygulama örneklerinde de daha spesifik çözümler üretildiği görülmektedir. Bunlar daha sınırlı alanlarda kendisini göstermiştir. Çünkü OSB'lerin tamamının tümüyle EEP'lere dönüştürülmesi ilgili bölgelerin coğrafi, ekonomik ve teknik kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda mümkün görünmemektedir. Aşağıda OSB'lerden ve Endüstri Bölgelerinden dönüştürülmüş EEP'ler hakkında bazı örnekler sıralanacaktır.

2.2.1. Dünya'da EEP park uygulamaları

EEP sürdürülebilir kalkınmanın en önemli uygulama alanlarından bir olarak enerji ve hammaddelerin verimli bir şekilde kullanarak atıkların minimize edildiği ve işletmeler arası malzeme ve enerji değişimlerinin üst düzeyde olduğu, ekonomik büyümenin ve ekolojik kalitede sosyal eşitliğin aynı anda kurulduğu endüstriyel örgütlenme bölgeleri(alanları) olarak tanımlanmaktadır.

2017 yılında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), Dünya Bankası ve Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) tarafından ortaklaşa düzenlenen Eko-Endüstriyel Parklar için Uluslararası çevre raporunda EEP faktörlerini geliştirme ve işletmenin tüm safhalarına entegre etmenin önemi belirtilerek, EEP ile ilgili *“Eko Endüstriyel Park, uygun bir bölgede; sosyal, ekonomik ve çevresel faktörleri kapsadığı yerleşim, planlama, yönetim ve işletmesine*

entegre ederek sürdürülebilirliği sağlayan, endüstriyel kullanım için ayrılmış bir alandır” güncel tanımı yapılmıştır(<http://www.mfa.gov.tr>, 2019).

EEP’lerde, endüstriyel üretim, doğal sistemleri taklit eden sinerjik bir yöntemle yapılmaktadır. Böylece işletmelerin üretimleri sonucunda ortaya çıkan atıklar diğer işletmelerin hammaddesi olarak kullanılmaktadır. Bu durum atığın yan ürünü olarak kullanılıp satıldığı Eko-Endüstriyel Parklarda iş ilişkilerini değiştirerek proaktif yaklaşımlarla işletmelere çevre koruma bilinci oluşturması açısından duyarlılık kazandırılmaktadır.

2.2.1.1. Çin’de EEP uygulamaları

Endüstriyel parkların yeniden yapılandırılarak eko- endüstriyel parklara dönüştürülmesinde Çin’deki Ekonomik Teknolojik Büyüme alanları örnek gösterilmektedir. 1984 yılında Çin’de kurulan 14 ekonomik büyüme bölgesinden biri olarak “*Tianjin Ekonomik-Teknolojik Büyüme Alanı (TEDA)*” bölgesinde yer alan sanayi bölgesinde de birçok simbiyotik ilişki geliştirilmiş ve buna paralel olarak bölgenin çevresel altyapısının geliştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu önemli adımlar sayesinde ekonomik ve çevresel boyutta birçok kazanım elde edilerek 2003 yılında hazırlanan “*Endüstriyel Ekoloji Planı*” çerçevesinde “*Tianjin Ekonomik-Teknolojik Büyüme Alanı*”,2008 yılında Çin Çevre Koruma, Ticaret, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Çin’in ilk 3 eko-endüstriyel parkından biri olarak ilan edilmiştir (Güder, 2012).

2.2.1.2. Danimarka’da EEP Uygulamaları

Dünyada ekolojik endüstri ve endüstriyel Simbiyoz denilince akla ilk gelen ve en çok sözü edilen devletler arasında birinci sırada Danimarka gelmektedir. 1970’li yıllarda Danimarka’nın Kalundborg kasabasında başlayan uygulamalar endüstri bölgesinde eko-endüstriyel parklar kavramı halen oluşmamışken ufak Simbiyoz çalışmaları ile aslında ilk adım atılmaya başlanmış ve sonrasında söz konusu bölge, suyun tekrar kullanımını artıran yeni teknolojilerin gelmesi, temiz üretim teknolojilerinin yaygınlaşması, büyük çapta bir Simbiyoz ağının oluşturulmasıyla bir EEP haline dönüşmüştür. Bu dönüşümden sonra parkta her yıl 2,9 milyon m³ yer altı suyu daha az kullanılmakta, 200.000 m³ atık su geri kazanılmakta ve atmosfere 64.400 ton CO₂ daha az salınmaktadır. Kalundborg

mevcut endüstriyel parkların iyileştirilerek EEP haline dönüşmesinin en önemli örneklerinden biridir (Güder, 2012).

2.2.1.3. Güney Kore’de EEP uygulamaları

EEP programı Güney Kore’de kamunun inisiyatifi ile finanse edilerek başlatılmıştır. Güney Kore Temiz Üretim Merkezi(KNCPC) tarafından geliştirilerek taraflar arasında işbirliği içinde yürütülen programın master planı 3 aşamadan oluşturulmuştur (Ulutaş, 2012):

I. Aşama: 2005-2009 yılları arasında ilk aşama olarak pilot proje hazırlıkları ve uygulamaları hedeflenmiştir. 5 pilot projenin uygulanacağı endüstriyel parklardaki tesisler arasında eko-ağ (malzeme, enerji, atık, yan ürün) kurulmuştur.

II. Aşama; 2010 - 2014 yılları arasında programın ikinci aşaması olarak ilk aşamada edinilen endüstriyel simbiyoz tecrübelerinin “hub and spoke” modeli çerçevesinde diğer endüstriyel parklara transferi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

III. Aşama; 2015 - 2019 yılları arasında programın üçüncü aşaması olarak öncelikle Ulsan’ın ekolojik şehir haline gelmesi ve Ulsan eko-endüstriyel park modelinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

2009 yılına kadar belirtilen 5 endüstriyel parkta 45 simbiyoz projesinden 8 tanesi tamamlanmıştır. CO2 emisyon azaltımı ise 103,310 ton/yıl olarak tespit edilmiştir (Ulutaş, 2012).

2.2.1.4. İngiltere’de EEP uygulamaları

2005 yılında İngiltere’de Çevre, Gıda ve Köy İşleri Bakanlığı (DEFRA) tarafından başlatılan “*Ulusal Endüstriyel Simbiyoz Programı (NISP)*” dünyanın en başarılı örnekleri arasında değerlendirilmektedir. Program kapsamında hammadde, enerji, su, insan kaynakları, uzmanlık, lojistik, vb. alanlarda kaynak tüketiminin optimizasyonu ve yenilikçi çözümler üretebilmek amacıyla, çeşitli ağlar kurulmaktadır. Ülke genelinde üyelik sistemine göre işletilen ve programın yönetimi ve simbiyoz olanaklarının belirlenmesi için kullanılan bir yazılım sistemi de kullanılmaktadır (Ulutaş, 2012).

2.2.1.5.İsveç'te EEP Uygulamaları

2002 yılında İsveç'te başlatılan Endüstriyel Simbiyoz programı ile Landskrona endüstri bölgesinde yer alan işletmeler arasında ilişkileri daha da geliştirmek amacıyla İş Geliştirme Ajansı tarafından finanse edilen program kapsamında oluşturulan endüstriyel simbiyoz ağı, ortakların sorunlara birlikte çözüm üretmede ve sadece kendi işletmeleri değil, bölgenin bütününe dikkate almalarında yararlı olduğu düşünülmektedir (Ulutaş, 2012).

2.2.1.6. Türkiye'de EEP Uygulamaları

EEP kavramı ile firmaların ekonomik performanslarının geliştiği, çevresel etkilerin minimize edildiği bir sanayi alanı oluşturulması planlanmaktadır. Sanayi sektöründe ortaya çıkan bu yeni düşüncenin hayata geçirilebilmesi için devlet, STK ve halkın desteğini alan bir örgütlenme gerekmektedir.

Türkiye'de, EEP anlayışının en kolay uygulanabileceği Endüstriyel örgütler OSB'dir. OSB kurulduğu günden bu güne çarpık sanayileşmenin önlenmesi ve kentsel ekonominin canlılık kazanmasını sağlama konusunda önemli katkılar sunmuştur. Ancak OSB'le ilgili yapılan farklı çalışma ve araştırmalarda elde edilen sorunlar ve eksiklikler dikkate alındığında ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal ve çevresel gelişimlerin maksimum düzeyde olmasını hedefleyen sürdürülebilir kalkınmanın önem kazandığı günümüzde, OSB'nin yetersiz kaldığı görülmektedir(Kasapoğlu, 2016: 27).

OSB ile ilgili yapılmış farklı araştırmalar sonucunda ortaya çıkan sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- OSB yönetimi ile yerel yönetim arasındaki işbirliği ve iletişim eksikliği,
- Yer seçimi yapılırken bölgenin sanayi potansiyeli ve sosyokültürel özelliklerinin dikkate alınmadan yapılması,
- Birçok kentte OSB alanları dışında sanayileşmenin halen devam etmesi ve bu nedenle planlı kentleşmenin sağlanamaması,
- OSB yönetimlerinin bölgedeki işletmelerle iletişim sağlayarak istek ve taleplerine karşı kılavuzluk yapmak yerine basit iş ve işlemleri yürüten bir kuruluş olarak görev yapması,

- OSB ile ilgili atık su, hava kirliliği gibi çevresel problemlerin devam etmesi, vb.

OSB kurulduğu günden bu güne ekonominin gelişmesi, üretim ve istihdamın artırılması ve bölgeler arası eşitsizliğin azaltılarak yatırımların geliştirilmesi gibi birçok fayda sağlamış olsa da yukarıda belirtilen sorunlar dikkate alındığında OSB'nin bazı ekonomik, sosyal ve çevresel konularda yetersi kaldığı görülmektedir. Bu nedenle OSB modelinin yenilemeye yönelik EEP uygulamalarına benzer yeni projelerin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2.2.2. OSB ve EEP arasındaki benzerlikler

EEP ile OSB hedefleri ve uygulamaları dikkate alındığında pek çok ortak noktalarının olduğu söylenebilmektedir. Bu benzerliklerin en önemlileri şu şekilde sıralanabilir (Şenlier ve Albayrak, 2003: 27):

- Yerel yönetim, özel sektör ve ilgili STK temsilcilerini bir araya getiren organizasyonlar olması,
- Bünyelerinde çevre, teknoloji vb. alanlarında yetkinliğe sahip uzman kadroların istihdam edilmesi,
- Müşterek arıtma tesisleri gibi ortak hizmetlerin firmaların alt yapı maliyetlerinde tasarruf sağlaması
- Sosyal tesisler gibi ortak kullanım alanlarının bulunması,
- Kümelenme ile firmaların birbirleri ile iletişiminin artması,

2.2.3. OSB ve EEP arasındaki farklar

Her ne kadar EEP ile OSB arasında hedef ve uygulamalar arasında bir takım benzerlikler bulunsa da OSB ve EEP'yi birbirinden ayıran bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır; (Şenlier ve Albayrak, 2011: 643).

Tablo 2: OSB'ler ve EEP'ler Arasındaki Temel Farklar

<i>Özellik</i>	<i>OSB</i>	<i>EEP</i>
<i>Sektör bazlı çeşitlilik</i>	<i>Tek sektör veya birbiriyle ilişkisi olmayan sektörler</i>	<i>Birbirlerini tamamlayıcı sektörler</i>

Bölge ile sağlanan faydalar	<i>Sadece fiziksel alanın paylaşımı</i>	<i>Üretim süreçleri ve birbirini tamamlayıcılık dahil olmak üzere geniş kapsamlı bir işbirliği</i>
Kurumların etkisi	<i>Ticaret ve/veya sanayi odaları</i>	<i>İş çevresi, kamu kurumları, araştırma kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, bölge halkı</i>
Amaç	<i>Ekonomik başarı</i>	<i>Ekonomik başarı kadar çevresel ve sosyal kazançlar</i>
Atık bertarafı	<i>Atık arıtma, sınırlı sayıda bazı atık değişim uygulamaları</i>	<i>Yeniden kullanım, geri kazanım, endüstriyel simbiyoz.</i>
Yer seçimi	<i>Bölge içerisinde yer alacak tesislerin hedefleri önceliklidir</i>	<i>Bölgesel kalkınma hedefleri önceliklidir</i>
Çevresel hedefler	<i>Mevcut yasal çevre mevzuatının uygulanması ile sınırlı</i>	<i>Çevresel performansları arttıran yenilikçi uygulamalar</i>
Firmalar arasında bilgi akışı	<i>Gizlenmiş</i>	<i>Etkili ve sürekli bilgi akışı</i>
Bölge dışındaki sanayi tesisleri ile ilişkiler	<i>Firma düzeyinde</i>	<i>Bölgenin tümünü kapsayan, sistematik bir ilişki</i>
Çevresel sertifikalar	<i>Çevre yönetim sistemleri (örn. ISO 14000)</i>	<i>Çevre yönetim sistemlerine ek olarak, LEED, BREEM gibi yeşil bina sertifikaları, diğer kirlilik önleme sertifikaları</i>

Kaynak: (Şenlier ve Albayrak, 2011;643)

2.2.4. Dünya'dan EEP örnekleri

Son yıllarda “çevre teknolojilerinin” önemli bir fırsat alanı olarak değerlendirilmesi ve “çevre dostu ürünlerin” özellikle ABD’de ciddi bir sektör haline gelmesiyle yeşil büyüme, yeşil ekonomi vb. politikaların gelişmesi EEP yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

EEP konusunda bu güne kadar gelişme gösteren, ABD, Kanada, Danimarka, İsviçre, İsveç, İtalya, Almanya, Çin, Japonya gibi birçok ülke EEP dönüşümüne yönelik başarılı projeler gerçekleştirmiştir(Wahl, 2008)

Danimarka’da 1970’lerden bu yana süren EEP işletmelerin kendi inisiyatifleriyle başlamış ve devam eden ilk örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Sistemin esası işletmeler arasındaki madde değişimlerine dayanmaktadır. İlk olarak 8 kurucu ile başlayan EEP günümüzde 32 ana işbirliği anlaşmasını devam ettiği bir çevre ve kaynak yönetim ağı olarak tanılanmaktadır. Son dönemde özellikle Ar-Ge ve inovasyon odaklı olarak gelişmeye devam etmektedir. Bu güne kadar kaynak verimliliğine yönelik ciddi kazanımlar elde eden Danimarka EEP 250 Milyon ABD Dolarından fazla kazanç elde etmiştir(Özkan vd. 2018: 91).

Kanada’da 1990’lı yıllardan itibaren gelişmeye başlayan EEP örnekleri “Burnsideİndüstriyel Park”, “Nova Scotia”, “Sarnia”, “Ontorio”, “Portlandİndüstriyel District”, “Toronto” gibi örnekleri ile dikkatleri çeken bir ülkedir. Kanada Endüstriyel Simbiyoz ve Ar-Ge alanında yaptığı gelişmelerle daha geniş bölgesel uygulamalar geliştirerek EEP tasarımı ve oluşumuna büyük önem vermektedir(Özkan vd., 2018: 91).

Güney Kore, 2005 yılından bu EEP programı bir kamu programı olarak uygulanmaktadır. Eko Endüstriyel Ağ(EIN) programının en önemli bileşenlerinden biridir. Bu programla 8 EEP hedeflenerek 4 ana politika alanı olan, karbon azaltımı, kaynak dönüşümü, enerji tasarrufu ve yeşil istihdam yaratılması amaçlanmaktadır. 2005-2014 yılları arasında projenin gerçekleştirilmesi için 85 milyon dolarlık bir bütçe ayrılmış ve hale her sene 7,5 milyon dolar aktarılarak 100 milyon dolar kazanım beklenmektedir. 2009 yılına kadar 8 Simbiyoz projesinin toplam ekonomik

kazancı 21 milyon ABD doları Karbon emisyon azaltımında ise 103.000 ton azalma tespit edilmiştir(Özkan vd, 2018: 91).

Japonya'da endüstri bölgelerinin EEP yaklaşımı ile tasarlandığı ve etrafındaki tüm yerleşim alanlarının yaygınlaşarak sürdürülebilir bir yapı haline getirildiği bir entegre sistemi olarak benimsenmektedir. Tüm EEP kavramlarının çalışıldığı ve uygulandığı alanlar bulunmaktadır. Japonya'da EEP olarak 26 ekonomik kent kuruluş ve 1,65 milyar dolar ile kurulan 61 yenilikçi toplam 168 geri dönüşüm projesi teşvik uygulamalarıyla hayata geçirilmiştir (Güder, 2012: 3).

Çin hızlı endüstriyel gelişimin yapı taşı olarak son 20 yıl içerisinde birçok sanayi bölgesi geliştirmiştir. 1984 yılında Çin Hükümeti yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandırmak amacıyla 14 kıyı kentini kalkınma bölgesi olarak belirlemiştir. 1984'ten günümüze kadar Çin genelinde küçük ve büyük sanayi bölgeleri, ileri teknoloji parkları hızlı bir şekilde kurulmaya başlamıştır. 2008 yılı rakamlarına göre Çin genelinde 6,866 sanayi bölgesi bulunmaktadır. Çin'de bulunan sanayi bölgeleri ihracat odaklı hareket ederek ülke ekonomisinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Yabancı yatırımcıların ülkeye girişinin artmasıyla birlikte Çin'de gerçekleşen ekonomik büyümeyle birlikte sanayi parkları, çevre şartları ve insan sağlığının olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bu sanayi bölgelerinin yaratmış olduğu olumsuzlukların (yüksek kirlilik, yükselen arıtma maliyetleri, güvenlik ve sağlık maliyetlerinin artması, vb.) ortaya çıkmış olduğu sorunların artmasıyla Çin hükümeti çevre yönetimi yöntemleri açısından uluslararası normları benimsemeye başlamıştır(Geng vd., 2008: 182).

Bu güne kadar Dünyada birçok başarılı EEP projesi gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, EEP'ler ile ilgili dünyaca kabul görmüş tasarım kriterlerini içeren, yeşil binaların(çevre dostu) sertifikalandırılmasına benzer bir yapı henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle EEP tasarım ve gelişimini ön gören EPP tipi bulunmadığı için birçok öneri ve yaklaşım ortaya konmaktadır. Bu temel yaklaşımlar çerçevesinde çıkış noktalarına göre farklı EPP modelleri bulunmaktadır(Güder, 2012: 3).

Tablo 3: Çıkış Noktalarına Göre Farklı EEP Modelleri

Sıfırdan oluşturma modeli	Kullanılmayan veya boş bulunan bir alanda EEP kurulmasına dayanan modeldir.
Park içerisindeki bir firmanın referans olarak belirlendiği model	Mevcut bulunan büyük ana firmaların yan ürünlerini, çıktılarını ve atıklarını belirleyerek ana firmalara göre diğer kurulacak firmaların belirlenmesine dayanan modeldir.
Firma modeli	Mevcut sanayi Bölgesi içerisinde belirli sektörlerde yer alan firmaların belirlenmesi ve daha sonra bu firmaların aralarında bağlantı oluşturmasını sağlayan modeldir.
Malzeme akışı modeli	Firmaların hammadde, yan ürün, tamamlayıcı ürün ve atık akışının belirlenerek daha sonra, bu akış sistemine uygun firmaların seçilerek EEP kurulmasına dayanan modeldir.
Firma ve malzeme akışı modeli	Firma ve Malzeme akış modelinin kombinasyonu biçiminde olan bu model, malzeme akış modeli kullanılarak EEP sistemine uygun firmaların eklenmesi ile EEP alanının gelişmesi ve büyümesine dayanan modeldir.
Yeniden geliştirme modeli	Mevcut olarak faaliyette bulunan endüstri park içerisinde malzeme ve enerji akış sisteminin geliştirilerek EEP'in performansının, iletişiminin ve temiz üretim teknolojilerinin artırılmasına dayanan modeldir.

Kaynak: Güder, 2012, 3

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTLEŞME, KALKINMA VE OSB İLİŞKİSİ

Kentlerin ve bölgelerin gelişim sürecinin hızlanmasıyla kentsel alanların yeniden düzenlenmesi ihtiyacı paralel olarak ilerleme göstermiştir. Değişen üretim ilişkileri, kentlerdeki nüfus artışı ve buna bağlı olarak değişen kentsel ihtiyaçlar, sanayileşme ve kentleşme ilişkilerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi gerektiği fikrini doğurmuştur. Kentsel gelişme süreciyle birlikte sanayi yatırımı daha önemli hale gelmekte ve sanayi yatırımlarının kentler üzerindeki olumsuz etkileri artış göstermektedir. Bu gelişmeler yaşanırken sanayi üretiminin bir araya getirilmesi veya toplulaştırılması, böylece yatırımcının ortak maliyetlerinin düşürülürken, sanayi üretiminin de kentler üzerindeki çevresel olumsuz etkileri en aza indirilmek istenmiştir. İşte bu düşüncelerin sonucunda ortaya çıkan olgu: Organize Sanayi Bölgesi uygulamasıdır. Bu uygulama, sanayi yatırımlarının bir noktada toplanarak, kente yansıyan olumsuz etkilerinin azaltılması ve yatırımcıların daha düşük maliyetlerde üretim yapmasına olanak sağlamıştır(Özden, 2016: 110).

Kentleşme olgusunun özellikle sanayi devriminden sonra niteliksel ve niceliksel açıdan daha anlaşılabilir ve belirgin hale geldiğini ifade etmek gerekir. Kentleşme ve sanayileşme olguları birbirlerinden etkilenecek ve birbirlerini tetikleyerek ortaya çıkmıştır. Özünde kentleşme kavramının ortaya çıkışı, insanların bir arada el ele vererek yaşam kalitelerini yükseltmeleri fikrinden doğmuştur. Devamla sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal yaşantısına olan etkisi göz önüne alınırsa kentleşmenin gerekçeleri daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Bu başlıklar çerçevesinde yaşam kalitesi yükseltilirken bir takım sorunlarla da karşılaşıldığı ifade edilmelidir. İşte bu sorunlara karşı üretilen çözümler ve iyileştirmeler ise "kalkınma" olgusunu karşımıza çıkarmaktadır. Tüm bu sürecin içerisinde kentleşme, sanayileşme ve kalkınma üçlüsünün ortaya çıkardığı tablonun zemininde ise planlama ve planlı yönetim olduğu su götürmez bir gerçekliktir. Tabi bu sürecin içerisinde belirleyici olacak planlar teorik açıdan ne kadar güçlü olursa olsun diğer yandan da pratik anlamda uygulanabilir olmalıdır. Özetle, Sanayileşme, kentleşme ve kalkınma olguları arasındaki ilişkinin: birbirini

tamamlayan, tetikleyen ve etkileyen bir bağ olduğunu ifade etmek altı çizilmesi gereken bir husustur. (Çan, 2014: 10)

Sanayi Bölgeleri, çoğunlukla küçük ölçekli işletmelerin bir araya geldiği, belli alanlarda uzmanlaşmış firmaların işbirliği ve rekabet unsurunun ön planla olduğu üretim alanları olarak tanımlanabilir. Ancak Türkiye’de Sanayi Bölgeleri, OSB adı altında kurulmuştur. Ülkemizdeki Organize Sanayi Bölgeleri çoğunlukla küçük ve orta ölçekleri işletmelerden oluşmaktadır. Bursa OSB, Manisa OSB, İstanbul’daki OSB’ler, ASO OSB ve Gebze OSB gibi bazı istisnai örneklerde ise orta ve büyük ölçekli işletmeler mevcuttur. Birlikte üretim yapma konusunda yukarıdaki tanım bir açıklama olmakla birlikte, ülkemizdeki OSB’ler arasında rekabet unsuru istenilen seviyelere ulaşamamıştır(Özden, 2016: 111).

Ülkemiz sanayi yatırımlarının başarı unsuru olarak gördüğü OSB’lerin özellikle son 15 yılda sayılarının sürekli artırılmasını hedefler nitelikte politikalar üretmiştir. Bu anlayış çerçevesinde daha az gelişmiş bölgelerde kurulan OSB’lere yatırımcılar ilgi göstermemekte, OSB’lerde boş sanayi parselleri doldurulamamaktadır. Bu boş parsellere devlet eliyle teşvikler verilmekte ve doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak bugün devlet teşvikleri bu sorunu çözebilme konusunda rasyonel bir araç olarak görülmemektedir. Nitekim amaca uygunluk açısından değerlendirildiğinde istenilen hedeflere ulaşamadığı belirtilmesi gereken bir husustur. Günümüzde bölgeler arası rekabet gücü ortaya çıkmakta, bölgeler kendi yörelerine has gelişmeler göstererek rekabet unsurunu ayakta tutmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak teşvik sistemiyle bölgeye yatırım çekmeye çalışmak yerine, Sanayi Bölgelerinin kendilerine özgün değerleri üzerinden bir rekabet anlayışı ve gelişim rotası belirlemek daha faydalı olabilecektir. (Özden, 2016: 111)

Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin bir diğer önemi de, bölge nüfusunu o bölgede tutmak ve böylece istihdama katkı sağlarken yerel / bölgesel kalkınmaya da katkı sağlamaktır. Organize Sanayi Bölgelerine devletin bakış açısına bu yönden bakacak olursak bu yaklaşımın bir devlet politikası haline getirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. OSB’ler birkaç farklı sacayağı bulunan bölgesel kalkınma hedeflerinin sanayileşme kolunu oluşturmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu bölgelerde kurulan OSB’ler eliyle bölge nüfusunun

bölgede tutulurken istihdamla kalkınma sağlanması dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Organize Sanayi Bölgeleri, dengeli bir kalkınma hedefine ve bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklılıklarının önüne geçme hedefinin yanında iç göç ve istihdam konularında da önlem alıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ek ekonomik gelirlerin oluşturulması bölgenin gelişmişlik düzeyini artırırken, bölge ekonomisinin de canlanmasını ve rekabet edebilirlik gücünün artmasına olanak tanımaktadır. (Aslan, 2007: 10)

Kentleşmenin getirileri arasında sayılabilecek olan ‘‘uzmanlaşma’’, ortak maliyetlerin azalarak karlılığın artması, ‘‘dışsal birikim’’, üretim faaliyetinin toplulaştırılmasıyla sağlanan ortak tasarruf; ‘‘kentleşme birikimi’’, ucuz ulaşım, amaca uygun arsa tahsisi ve sağladığı diğer tüm ekonomik avantajlarla OSB’ler birer üretim merkezi (üssü) haline gelmektedir. (Keleş, 2012:37). Ekonomik avantaj sağlayan bu konular beraberinde kalkınmayı, bölgesel kalkınmayı takiben kentleşmeyi teşvik ettiğinden gerek istihdam durumuna gerekse kentsel alanların büyümesine aynı zamanda da nüfusun artarak kümelenmesine neden olmaktadır.

Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet yürüten ulusal ve uluslararası firmalara hem alt yapı hem de üst yapı hizmetlerinin düşük maliyetlerle ve yüksek teknolojiyle sunulması katılımcıların üretim verimliliğini artırmaktadır. OSB’lerin sunduğu bu imkânlar katılımcılar açısından bir cazibe merkezi haline gelmektedir. Böylece yatırımın ilgili bölgelere yönlendirilmesi sağlanmakta, o bölgede ekonomik canlılık tesis edilmektedir.

Üretimin değişen ve çeşitlenen yapısı, farklılaşan kentsel gereksinimler ve hızla artan nüfus gibi etmenler kalkınma, sanayileşme ve kentleşme ilişkilerinin düzenli ve planlı bir yönde yürütülme ihtiyacı, kentlerin ve bölgelerin gelişme sürecine katılmalarıyla kentsel alanların yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Kalkınmanın beraberinde getirdiği gelişme süreciyle birlikte sanayi yatırımlarının kentsel alanlar üzerindeki olumsuz etkileri daha fazla hissedilmeye başlamıştır (Özer, 2008: 92).

3.1.Kentleşme ve Kalkınma Kavramları

Kentleşme dar anlamda kent sayısının ve kentte yaşayan nüfus sayısının artması olarak tanımlanmaktadır. Yalnız kentleşme olgusu demokratik bir hareket olarak ekonomide ve toplumsal değişimde yaşanan gelişmelerle ilgilidir. Bu unsurları içine alan kentleşme olgusunun geniş tanımını “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu ortaya çıkaran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci olarak tanımlanabilir”(Komisyon Raporu, 1971).

Işık (1988: 58)’e göre kentleşme bir ülkenin yerleşim alanında tarım dışı üretim oranının büyümesi, üretimin denetim ve koordinasyonunun yoğunlaşması ve merkezileşme nedeni ile bazı yerleşim alanlarının büyüklük, yoğunluk, iş bölümü ve ihtisaslaşma ile entegrasyon derecesinin artarak sosyal yapının değişmesidir.

Avrupa Konseyi’nin temel hak ve özgürlüklerin korunması ilkesini göze önünde bulundurarak hazırlamış olduğu Avrupa kentlilik şartları temel olarak:

- Fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi,
- Mevcut konut stokunun iyileştirilmesi,
- Yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması ve
- Toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesi olarak özetlenebilmektedir.

Avrupa kentlik şartları, kentsel gelişimin niteliksel boyutlarını vurgulayarak yaşam kalitesinin artırılmasını dikkate almaktadır. Her ne kadar Avrupa ülkelerinin ölçekleri farklı olsa da kentleşme açısından sorunlarının aynı olması nedeniyle Avrupa kentlerinde uygulanabilecek kentsel gelişimin evrensel yol göstericisi olarak Avrupa Kentlik şartları ilkeleri tanımlanmaktadır(<http://www.urban.nl>, 2019).

3.2.Kentleşme, Kalkınma ve OSB Etkileşimi

Kentlerin ve bölgelerin gelişim sürecinin hızlanmasıyla kentsel alanların yeniden düzenlenmesi ihtiyacı paralel olarak ilerleme göstermiştir. Değişen üretim ilişkileri, kentlerdeki nüfus artışı ve buna bağlı olarak değişen kentsel ihtiyaçlar,

sanayileşme ve kentleşme ilişkilerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi gerektiği fikrini doğurmuştur. Kentsel gelişme süreciyle birlikte sanayi yatırımı daha önemli hale gelmekte ve sanayi yatırımlarının kentler üzerindeki olumsuz etkileri artış göstermektedir. Bu gelişmeler yaşanırken sanayi üretiminin bir araya getirilmesi veya toplulaştırılması, böylece yatırımcının ortak maliyetlerinin düşürülürken, sanayi üretiminin de kentler üzerindeki çevresel olumsuz etkileri en aza indirilmek istenmiştir. İşte bu düşüncelerin sonucunda ortaya çıkan olgu: Organize Sanayi Bölgesi uygulamasıdır. Bu uygulama, sanayi yatırımlarının bir noktada toplanarak, kente yansıyan olumsuz etkilerinin azaltılması ve yatırımcıların daha düşük maliyetlerde üretim yapmasına olanak sağlamıştır. (Özer, 2007: 61)

Sanayi Bölgeleri, çoğunlukla küçük ölçekli işletmelerin bir araya geldiği, belli alanlarda uzmanlaşmış firmaların işbirliği ve rekabet unsurunun ön planla olduğu üretim alanları olarak tanımlanabilir. Ancak Türkiye’de Sanayi Bölgeleri, OSB adı altında kurulmuştur. Ülkemizdeki Organize Sanayi Bölgeleri çoğunlukla küçük ve orta ölçekleri işletmelerden oluşmaktadır. Bursa OSB, Manisa OSB, İstanbul’daki OSB’ler, ASO OSB ve Gebze OSB gibi bazı istisnai örneklerde ise orta ve büyük ölçekli işletmeler mevcuttur. Birlikte üretim yapma konusunda yukarıdaki tanım bir açıklama olmakla birlikte, ülkemizdeki OSB’ler arasında rekabet unsuru istenilen seviyelere ulaşamamıştır. (Özer, 2007: 61)

Ülkemiz sanayi yatırımlarının başat unsuru olarak gördüğü OSB’lerin özellikle son 15 yılda sayılarının sürekli artırılmasını hedefler nitelikte politikalar üretmiştir. Bu anlayış çerçevesinde daha az gelişmiş bölgelerde kurulan OSB’lere yatırımcılar ilgi göstermemekte, OSB’lerde boş sanayi parselleri doldurulamamaktadır. Bu boş parsellere devlet eliyle teşvikler verilmekte ve doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak bugün devlet teşvikleri bu sorunu çözebilme konusunda rasyonel bir araç olarak görülmemektedir. Nitekim amaca uygunluk açısından değerlendirildiğinde istenilen hedeflere ulaşamadığı belirtilmesi gereken bir husustur. Günümüzde bölgeler arası rekabet gücü ortaya çıkmakta, bölgeler kendi yörelerine has gelişmeler göstererek rekabet unsurunu ayakta tutmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak teşvik sistemiyle bölgeye yatırım çekmeye çalışmak yerine, Sanayi

Bölgelerinin kendilerine özgün değerleri üzerinden bir rekabet anlayışı ve gelişim rotası belirlemek daha faydalı olabilecektir. (Özer, 2007: 63)

Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin bir diğer önemi de, bölge nüfusunu o bölgede tutmak ve böylece istihdama katkı sağlarken yerel / bölgesel kalkınmaya da katkı sağlamaktır. Organize Sanayi Bölgelerine devletin bakış açısına bu yönden bakacak olursak bu yaklaşımın bir devlet politikası haline getirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. OSB’ler birkaç farklı sacayağı bulunan bölgesel kalkınma hedeflerinin sanayileşme kolunu oluşturmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu bölgelerde kurulan OSB’ler eliyle bölge nüfusunun bölgede tutulurken istihdamla kalkınma sağlanması dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Organize Sanayi Bölgeleri, dengeli bir kalkınma hedefine ve bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklılıklarının önüne geçme hedefinin yanında iç göç ve istihdam konularında da önlem alıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ek ekonomik gelirlerin oluşturulması bölgenin gelişmişlik düzeyini artırırken, bölge ekonomisinin de canlanmasını ve rekabet edebilirlik gücünün artmasına olanak tanımaktadır. (Aslan, 2007: 10)

Kentleşmenin getirileri arasında sayılabilecek olan “uzmanlaşma”, ortak maliyetlerin azalmasıyla karlılığın artması, “dışsal birikim”, üretim faaliyetinin toplulaştırılmasıyla sağlanan ortak tasarruf; “kentleşme birikimi”, ucuz ulaşım, amaca uygun arsa tahsisi ve sağladığı diğer tüm ekonomik avantajlarla OSB’ler birer üretim merkezi (üssü) haline gelmektedir. (Keleş, 2012:37). Ekonomik avantaj sağlayan bu konular beraberinde kalkınmayı, bölgesel kalkınmayı takiben kentleşmeyi teşvik ettiğinden gerek istihdam durumuna gerekse kentsel alanların büyümesine aynı zamanda da nüfusun artarak kümelenmesine neden olmaktadır.

Benzer ya da yakın sektörlerde üretim yapan şirketlerin bir arada olmaları nedeniyle bazı ortak avantajlarda sağlanmaktadır. Katılımcıların elde ettiği fayda “Yerleşim Yeri Ekonomileri” ile farklı sektörde faaliyette bulunan firmalara yakınlık dolayısıyla elde edilen yarar olan “Kentleşme Ekonomisi” organize sanayi bölgelerinde benzer sektörde faaliyette bulunan firmalara tedarik konusunda kolaylık sağladığından katılımcılara maliyetlerini düşürme imkânı vermektedir. Ayrıca firmalar arasındaki rekabet beraberinde yeni teknolojilerinin geliştirmesine ve

dolayısıyla ucuz ürünlerin üretilmesine ortam hazırlamaktadır. Bu şekilde şehrin ekonomik yapısındaki canlılık ve çeşitlilik yeni firmaların bölgeye yatırım yapmasına bu yolla da kentleşme unsurunun gelişmesine önyak olmaktadır (Halis, 2013: 7).

Üretimin değişen ve çeşitlenen yapısı, farklılaşan kentsel gereksinimler ve hızla artan nüfus gibi etmenler kalkınma, sanayileşme ve kentleşme ilişkilerinin düzenli ve planlı bir yönde yürütülme ihtiyacı, kentlerin ve bölgelerin gelişme sürecine katılmalarıyla kentsel alanların yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Kalkınmanın beraberinde getirdiği gelişme süreciyle birlikte sanayi yatırımlarının kentsel alanlar üzerindeki olumsuz etkileri daha fazla hissedilmeye başlamıştır (Özer, 2008: 92).

3.3.Türkiye’de OSB’lerin Kentleşmeye ve Kalkınmaya Etkisi

Türkiye’de bölgesel dengesizlikler fiziksel, ekonomik ve toplumsal dengesizlikler şeklinde sınıflandırılabilir. Bölgeler arasındaki fiziksel farklılıklar bölgeler arasında dengesizliğe neden olmaktadır. Fiziksel farklılıklar, ulaşım ve yatırımlar yönünden engel yaratmaktadır. Coğrafi (Fiziksel) farklılıklar, ekonomik dengesizliklerde en önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de coğrafi yapı, iklim şartları, toprakların verimliliği, doğal kaynakların dağılımı gibi farklılıklar ülkenin doğusu ile batısı arasında bölgesel dengesizlikler oluşturmaktadır. Gelir dağılımı, nüfus yoğunluğu, sosyal yaşam ve üretim açısından Türkiye’nin batı bölgeleri daha fazla gelişmiştir. Doğu bölgelerinde ise gelişim ülke ortalamasının altındadır.

Sosyal (toplumsal) dengesizlikler açısından da Türkiye’de bölgeler arasında dengesizlikler bulunmaktadır. Eğitim seviyesi, okur-yazar oranı, yerleşim yerlerindeki altyapı olanakları, kentleşme gibi kriterler batı bölgelerinin sosyal açıdan daha gelişmiş olduğunu, doğu bölgelerinin ise yetersizlik içinde bulunduğunu göstermektedir.

1960’lardan itibaren ülkemizde uzun dönemleri kapsayan beşer yıllık kalkınma planları hazırlanarak ülke ekonomisi ve bölgesel gelişme konuları yönlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de planlı dönemin basından bu yana

uygulanan bölgesel gelişme politikaları bölgelerarası gelir farklılıklarını azaltmak ve bölgelerarasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ilkesine bağlıdır (DPT, 1985)

3.4.Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Bölgeler arası dengesizlik konusu birçok ülkede farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Her ülke bölgeler arası dengesizlik konusunda bir takım çalışmalar yapmış ve bu kapsamda teşvikler vermiştir. Öte yandan küreselleşme olgusuyla birlikte daha eklektik hale gelen üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak bölgeler arası eşitsizlik sorununun giderilmesi yerine bölgeler arası rekabetin geliştirilmesi ve birbirini destekler şekilde örgütlenmesi fikri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin bir çıktısı olarak sürekli yenilenme, yeni uygulamalarla tanışma ve AR-GE çalışmaları sonucunda ulaşılan bilgi / bilgi teknolojilerinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu değişim sürecinden Organize Sanayi Bölgeleri de etkilenmiştir. Dünya’da birçok sanayi bölgesi örneği bu sürece giderek daha da fazla uyumlanırken, Türkiye’de bu sürecin daha yavaş ilerlediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü Sanayi Bölgesi, Türkiye’de uzun yıllardır sadece Organize Sanayi Bölgeleri çerçevesinde ele alınmıştır. OSB’ler Türkiye’de Sanayi gelişiminin başat aktörü sayılmış ve sürekli sayıları artırılmıştır. 2002 yılında çıkarılan Endüstri Bölgeleri Kanunu’yla yabancı yatırımcının ülkemize gelmesi ve yatırımının kalıcı hale getirilerek ileri teknolojiye istifade edilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte 4562 sayılı kanunla Organize Sanayi Bölgelerinin Endüstri Bölgelerine dönüşümü mümkün kılınmıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerine bakışın, dünyadaki örneklerine kıyasla tek yönlü ve çerçeve kalıp içerisinde kaldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. (Özer, 2007: 70)

Bölgeler arası dengesizlik kavramı ekonomik yapının mekâna yansımadır.(Eraydın, 1983:6). Bir ülkedeki bölgeler arasında coğrafi, sosyal, iktisadi açıdan farklılıklar sonucu oluşan eşitsizliklere bölgelerarası dengesizlik denir.

Türkiye’nin doğusu ve batısı arasında geçtiğimiz yüz yıl ölçü olarak kabul edilirse batı lehinde bir gelişmişlik durumu söz konusudur. Bu durumun coğrafi, ekonomik, kültürel ve politik bir takım nedenleri vardır. Bu durum doğu bölgelerinden batıya doğru bir iç göç yaşanmasına, göç nedeniyle kentlerin çevre ve

yapılaşma sorunları başlıca olmak üzere birçok sorunlar karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Doğuda azalan nüfus yatırımın gelmesini engellemiş, yatırım gelmedikçe de doğu bölgelerinden batıya doğru göç hızlanmıştır. Bu kısır döngü günümüze kadar devam etmiş, son yıllarda iç göç rakamlarında düşüş görünse de ülkemiz için ciddiyetini korur bir sorun başlığı olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu duruma ilk müdahale 1960'lı yıllarda başlamıştır. Temel amaç bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyini en aza indirmektir. Bu anlamda ilk ve en önemli hamle Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıdır. Akabinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Bu kalkınma planının en önemli ayağının ise sanayinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi olduğunu ifade etmek gerekir. Bu hedefler doğrultusunda hazırlanan raporda Bursa'da "Pilot bir Organize Sanayi Bölgesi" kurulması gerektiği belirtilmiştir. Hemen ardından Dünya Para Bankasından alınan kredi ile 1962 yılında Bursa Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Bu anlamda Bursa OSB, Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri uygulamasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Devam eden süreçte Sanayi Bakanlığının bünyesinde bundan sonra kurulacak Organize Sanayi Bölgelerini teşvik etmek amacıyla bir fon oluşturulmuştur. (Özden,2016: 110).

Bölgesel gelişmişlik farkı, kalkınma sürecinde belirli bölgelerin ön plana çıkmasıyla oluşmaktadır. Çekim merkezi haline gelen bölgelerde göç hareketleri başlamaktadır. Az gelişmiş bölgelerden bu çekim merkezlerine göç olmaktadır. Göçle birlikte eğitilmiş ve nitelikli işgücü az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgeye kayacağı için az gelişmiş bölge, ilerisi için gelişme potansiyeli oluşturan işgücünü kaybedecek ve iki bölge arasındaki gelişmişlik farkı daha da artacaktır. Bir diğer etki olarak ta göçlerle birlikte nitelikli işgücü artan bölge gelir artışı sağlayacak ve böylelikle az gelişmiş bölge aleyhine bir gelir artışı olacaktır. Bu sonuçta eşitsizliği arttıracaktır.

Sermayenin akışı da çalışan işgücünün göçüyle az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgeye doğru olacaktır. Göç edenler, ellerindeki tasarruflarını gelişmiş bölgelere getirecekler ve tasarruflarını burada değerlendireceklerdir. Bu da gelişmiş bölgenin lehine bir sonuç oluşturmaktadır.

Bölgelerarası dengesizlikler, bölge kaynaklarının doğru kullanılmasından ya da bölge ekonomileri arasındaki farklılıklardan meydana gelir. Bölgenin coğrafi açıdan elverişsiz olması bölgede geri kalmışlığa yol açabilir. Çünkü coğrafi elverişsizlik nedeniyle gerek devlet kamu yatırımlarını gerekse özel sektör kendi yatırımlarını bu bölgelere yapmazlar. Coğrafi elverişsizlikler yatırımcıların iç pazara ve dış pazara ulaşmasına engel olur. Bu da bölgeler arasında fark yaratmaktadır. Devletin özel sektöre vergi indirimleri, teşvikler yoluyla kolaylıklar sağlaması ve böylelikle yatırımları bu bölgelere çekmesi gerekmektedir.

Merkezi yönetimin etkin olarak kendini gösterdiği ülkelerde bölgelerarası dengesizlik, yerel yönetimlerin güçlü olduğu ülkelere göre daha fazla görülmektedir. Merkezi idarenin güçlü olduğu ülkelerde büyük metropoller oluşmakta ve bunlar hızla büyümektedir. Merkezi yönetim yeterince yerel bölgelere hizmet sunamamakta birçok açıdan yerel bölgelerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Göç dalgalarıyla büyüyen metropollerde beliren, eğitim ve sağlık hizmetleri yetersizlikleri ile arsa ve konut ihtiyacı, su, enerji, altyapı ve genel olarak belediye hizmetlerinin yetersizliği, trafik sıkışıklığı, kalabalık, gürültü ve çevre kirliliği gibi Büyükşehir sorunları, kamu yatırım ihtiyacını da arttırırsak, kamu maliyesine ek bir yük getirmektedir. Böylece; hizmetlerin eşit dağıtılamaması dengesizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Bölgesel gelişme, kamu, özel ve gönüllü sektörlerin birlikteliği ve etkinliği ölçüsünde başarılı olmaktadır. Kamu sektörünün bölgesel dengeleri sağlama amacıyla kaynak dağılımına yön vermediği durumlarda, piyasa güçlerinin bunu tek başına sağlaması güçtür. Kamu sektörü gelişmemiş bölgelerde cazibe merkezleri oluşturmak zorunda ve göçleri engelleyerek aktif eleman kaybını durdurmalıdır. Aktif elemanlar, cazibe merkezlerinde fazla gelir elde etmek için tarımsal sektörden endüstriyel faaliyetler veya hizmet sektörüne kayacaklardır. Endüstriyel faaliyetler ve hizmet sektörü daha fazla gelir getirdiğinden yerleşim olarak bu bölgelerde kalacaklardır (İngram, 1997:55).

Bölgelerarası dengesizlik yarattığı sorunlar açısından gerek gelişmiş bölge için gerekse az gelişmiş bölge için sıkıntılı bir durum oluşturmaktadır. Az gelişmiş bölgede işsizlik refah seviyesinde azalma olmakta insanlar bu bölgelerden kaçmaktadır. Diğer bir boyutta az gelişmiş bölgelerden kaçarak gelen insanlar

gelişmiş bölgelerde aşırı kalabalıklaşmaya neden olmaktadır. Gelişmiş bölgede aşırı nüfus artışıyla birlikte alt yapı sorunları, barınma, konul yetersizliği, ulaşım, hizmet faaliyetlerinin artması gibi sıkıntılar oluşturmakta ve durum çekilmez bir hal almaktadır. Yani dengesizlik iki bölge açısından olumsuz bir sonuç oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE OSB POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE YEŞİL OSB’LERE DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de OSB Politikasının tarihsel gelişimi ve Yeşil OSB’lere dönüşüm süreci hakkında bilgi verilmektedir.

4.1. Planlı Dönem

Türkiye’de Kentleşme ve Kalkınma Politikalarının 1960 sonrasında yerini Kalkınma Planları almıştır. Özellikle 1963-1967 yılları arasında kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye’de nüfusun % 70’i gibi bir çoğunluğun halen kırsal kesimde yaşadığına ve ekonomik kalkınmanın tarıma dayalı olması gerektiğine dikkat çekmiştir. (DPT Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre (1968-1972) kentleşme ivmesinin geçmiş yıllara nazaran hızla arttığı gözlemlenmiştir. 1972 yılında ise kentleşme hızının % 7 boyutlarında olacağı öngörülmüştür. Bu plana göre kentleşme ön koşulunun sanayinin planlarına göre şekillenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca büyük kentlerin bu vasıta ile daha da büyümesi ekonomik gelişmişlik açısından olumlu olarak algılanmıştır. Devamla bölgeler arası dengesizliğe dikkat çekilmiş, dengeli bir şekilde kalkınma hedeflenmiştir. Büyük kentlere olan göçün başlıca (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa) şehirlere yaşanmaması için yeni gelişmiş kent merkezlerinin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir (DPT İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) üç büyük ilde yaşayan nüfusun (İstanbul, Ankara ve İzmir) toplam ülke nüfusunun % 30’unu geçmesi, dengeli gelişmiş bölgeler hedefine değil “Çok büyük kent” olgusuna doğru ilerlediği ifade edilmiştir. Bu plana göre büyük kentlerde tüketim alışkanlıklarının arttığı, buna karşın yatırım malları ve ara malları sanayiye dönük yatırımları kısıtlayıcı etkisi olduğu bu sebeple de plansız kentleşmenin kontrol altına alınması gerektiği ifade edilmiştir. (DPT Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına göre (1979-1983) kentleşme olgusunun toplumsal değişime öncü olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemle birlikte giderek artış gösteren kent nüfusu, beraberinde konut ihtiyacını da doğurmuştur. Mevcut konut kapasitesi ihtiyacı karşılayamamış, kamunun da yeterli düzeyde teşebbüsü devreye girememiştir. Bunun sonucu olarak kentlerin kenar ve merkezden uzak bölgelerinde çarpık yapılaşma (gecekondu) ve alt yapı sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Büyük kentlerin neredeyse yarıya yakını gecekondualarda yaşar hale gelmiş, bu durum alt yapı, imar, su ve kanalizasyon işleri gibi birçok konuda hizmetlerin aksamasına neden olmuştur. (DPT Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (1985-1989) dönem içinde kentlerde ve kırsal kesimde yaşayan nüfusun yarı yarıya dengelenmesi öngörülmüştür. Ekonomik faaliyetlere dikkat çekilerek, OSB'ler için yer seçimi konusunun önemine vurgu yapılmıştır. Kentleşmenin doğal bir sonucu olarak kentlerde sosyal yaşam, alt yapı, sağlık, eğitim gibi başlıca alanlarda olumlu sonuçlara ulaşmak için hizmet standartlarının artırılması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle büyük kentlerde ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi için bir dizi teşvik planlarının uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. (DPT Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994) kentlere göçün dengelenmesi için orta ölçekli kentlerin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Büyük şehirlerde nüfus oranlarının artacağı ifade edilerek, konut, imar, alt yapı, çevre gibi alanlarda oluşacak sorun başlıkları için tedbirler alınması gerektiği öngörülmüştür. Ayrıca kıyı bölgelerinde yapılaşmanın kontrol altında ilerlemesi için bir rapor hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. (DPT Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (1996-2000) öngörülen kent planlamalarında plan ve organizasyon aksaklıklarının giderilmesi için yenilikçi ve pratik çözümler üretilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Kırsaldan kente göç eden nüfusun kentleşme sorunu yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sorunun çözümü için sivil toplum örgütlerinin, hemşeri derneklerinin ve iletişim ağlarının yardımıyla bir dizi eğitsel programların uygulanması gerektiği kararlaştırılmıştır. (DPT Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) kırsaldan kente göçle oluşan kentleşmenin beraberinde getirdiği sorun başlıkları üzerinde durulmuştur. Kontrolsüz ve hızlı kentleşmenin doğuracağı olumsuz sonuçlar sıralanmış: kültürel yabancılaşma, değerlerin yitirilmesi, kentlilik bilincinin oluşturulamaması gibi sorun başlıkları üzerinde gerekli müdahalelerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir. (DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013) kırsaldan kente yaşanan yoğun göçün bir takım asayiş sorunlarını beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Bu anlamda, kentlilere milli ve manevi duyguları aşıl原因ıcı bir takım çalışmalar yapılması, bunun sonunda aidiyet bağlarının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Tarımsal üretimde yaşanan fiziksel değişimin bir sonucu olarak kentlere göç eden vasıfsız insanların istihdam sorununun çözüme kavuşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Bütünsel bir gelişme stratejisi öngörülmüş, bu çerçevede metropol kentleri küresel arenada rekabet edebilir hale getirecek yaşam kalitesi standartlarının oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. (DPT Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (2014-2018) Hazırlanan son 5 yıllık kalkınma planında OSB uygulamalarına yönelik üretimin artırılması ve OSB kapasitesinin geliştirilerek girişimcilerin daha iyi hizmetler vermesi amacıyla TGB'ler ve araştırma merkezlerinin geliştirilmesi konularına vurgu yapılarak OSB, KSS, EB ve Teknoparklarla ilgili mekânların etkin kullanımı ile alt yapılarının yenilenmesi ve geliştirilmesinin yanı sıra Yeşil OSB yaklaşımının benimsenmesi ve geliştirilmesi amacıyla Pilot uygulamaların gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

On birinci Kalkınma Planı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayınlanmıştır.

4.2. Türkiye'de Yeşil OSB Çerçevesinin Belirlenmesi

Son yirmi yıl içerisinde gelişen Yeşil Organize Sanayi Bölgeleri (Yeşil OSB) ve Eko-Endüstriyel Park (EEP) kavramları ilk olarak 20.yy. ikinci yarısından sonra “*Danimarka'nın Kalundborg kenti ve Finlandiya'nın Kymi ile Harjavalta*” kentlerinde ortaya çıkmıştır. Yeşil OSB kısaca üretim ve hizmet sektöründe yer alan

şirketlerin enerji, hammadde vb. kaynaklarının çevresel unsurlara göre iş birliği içerisinde yönetilmesi ve daha da geliştirilmiş çevresel ve ekonomik performanslara ulaşmayı hedefleyen bir topluluk olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde yeni kurulacak olan Yeşil OSB'leri ile birlikte mevcut OSB'lerin verimliliğinin artırılmasına yönelik eğilim hızla artmaktadır. Yeşil OSB yaklaşımı ile hükümetler iklim değişikliğini önlemeye yönelik küresel taahhütlerini yerine getirmekte ve firmaların kendi çevre, güvenlik ve iklim yönetimlerine ilişkin kurumsal hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Yeşil OSB'ler iyi tasarlanmaları halinde firmaların maliyetlerinin azalması ve tasarruflarının artması konusunda büyük yararlar sağlamaktadır(Özkan vd., 2018: 91).

2017 yılında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), Dünya Bankası ve Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) tarafından ortaklaşa düzenlenen Eko-Endüstriyel Parklar için Uluslararası çevre raporunda EEP faktörlerini geliştirme ve işletmenin tüm safhalarına entegre etmenin önemi belirtilerek, EEP ile ilgili “*Eko Endüstriyel Park, uygun bir bölgede; sosyal, ekonomik ve çevresel faktörleri kapsadığı yerleşim, planlama, yönetim ve işletmesine entegre ederek sürdürülebilirliği sağlayan, endüstriyel kullanım için ayrılmış bir alandır*” güncel tanımı yapılmıştır(<http://www.mfa.gov.tr>, 2019).

Uluslararası kuruluşlar ve gelişmekte olan ülkeler her ne kadar Yeşil OSB'lerin kurulması için çalışmalar yürütse de bu yeni kavramla ilgili ortak bir anlayışın oluşturulması için Yeşil OSB yaklaşımına ilişkin küresel bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır¹.

Ülkemizde son dönemde sanayi kuruluşlarının daha yeşil olmaları için çeşitli ulusal ve uluslararası politikalar ile desteklenmesine yönelik birçok teşvik programı ve çalışma yürütülmektedir. Bu noktada 2015 – 2018 yılları arasını kapsayan “*Türkiye Sanayi Strateji Belgesi*” VI. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Raporunun 4 numaralı politikası: “Sanayide Yeşil Üretimin Özendirilmesi” olarak belirlenmiştir. Ülkemizin son kalkınma planı olan 10. Kalkınma planında ise, sürdürülebilir kalkınmayı odak noktasına alarak yeşil büyüme perspektifinde bir

¹ Kechichian E. &Jeong M.H. (2016). *Eko-Endüstriyel Parkları Yaygınlaştırmak*.Kaynak: <http://documents.worldbank.org/curated/en/965391469043801584/pdf/107006-REVISED-PUBLIC-World-Bank-Mainstreaming-EIP-2016-Final.pdf> Erişim Tarihi: Aralık2017

takım kararlar alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin ilk yeşil büyüme stratejisi 2023 yılına kadar enerji tüketiminin %20 oranında azalmasını hedeflemektedir. (Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, 2015-2018: 8)

“Türkiye İçin Yeşil OSB Çerçevesinin Geliştirilmesi Projesi Teknik Olanaklar ve Mevzuat/Finansman Mekanizmaları Çalıştay” Verimlilik Genel Müdürlüğü ve Dünya Bankası Uluslararası Finans Kuruluşu işbirliğinde 27 Temmuz 2017 tarihinde Ankara’da düzenlenerek projenin metodolojisini yeniden tasarlayarak projeyi hayata geçirmiştir. Aynı zaman da pilot Yeşil OSB olarak belirlenen 4 OSB’nin hangileri olacağı belirli kriterlerin yanı sıra gönüllülük esasına dayanarak bu toplantıda belirlenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen proje 3 ana bileşenden oluşmaktadır (www.anahtar.sanayi.gov.tr, 2019):

- Yeşil OSB Fırsatları için Teknik, Finansal ve Yasal Analizlerin hazırlanması,
- İzmir, Bursa, Adana ve Ankara’daki paydaş OSB’ler için Ticari İş Modelinin oluşturulması,
- Türkiye’nin Yeşil OSB Ulusal Çerçevesinin geliştirilmesidir.

Bu bileşenlerden çalışmayla doğrudan ilişkili olanları detaylı biçimde incelenecektir. Bu 3 ana bileşenden oluşan projenin adımları Bakanlık yönetici raporu ve IFC süreç raporu 2019raporunda Tablo 4.1. deki gibi özetlenmiştir.

Tablo 4.: Türkiye İçin Yeşil OSB Çerçevesinin Geliştirilmesi Projesi Adımları

1-Yeşil OSB Fırsatlarında Teknik Analizi	Organize Sanayi Bölgeleri için belirlenen kaynak verimliliğinin yeşil altyapı fırsatları, endüstriyel simbiyoz, mali ve çevresel sonuçlarıyla birlikte sunulması,
2- Yeşil OSB Kriterlerinin/Göstergelerinin Belirlenmesi	Yeşil OSB uygulamasının ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarına dayanılarak geliştirilen ve önerilen kriterlerle Yeşil OSB yönetimin rollerinin belirlenerek gerçekleştirilen faaliyetlerin denetlenmesi ve performans değerlendirilmesinin yapılması,
3- Finansal Araçların Analizi	Yeşil OSB ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan mali yerel desteklerin analizi yapılarak düzenlenen çalıştayda sonuçları tartışılmış ve

	Ülkemizin mali destek planları ile diğer ülkelerdeki durum karşılaştırılmıştır. Finansal Araçların Analizindeki amaç Ülkemizde açısından Finansal destek ekosistemine yönelik önerilerin sunulması,
4- Mevzuata İlişkin Araçlara Analizi	Projeye, konunun geçmişiyle ve gelişimiyle ilgili Türkiye'deki yasalar değerlendirilmiş ve analiz edilmiş ve bunların Yeşil OSB kavramı ile endüstriyel simbiyoz uygulamalarına ilişkin hususları tartışılmıştır. Mevcut mevzuata ilişkin yorum ve öneriler sunulmaktadır.
5- Yeşil OSB Geliştirme/Dönüşüm Süreci	Ülkemizde bulunan mevcut geleneksel OSB yeniden markalaştırarak Yeşil OSB'ye dönüştürülmesi ve yeni Yeşil OSB'lerinin kurulması için gerekli olan metodolojilerin sunulması
6- Kurumsal ve Organizasyonel Koşulların Analizi	Yeşil OSB'ye dönüşüm için gerekli olan koşulların oluşturulması için paydaşların üstlenmesi gereken roller ve birlerinin tamamlayıcı sorumlulukların ele alınması,
7-8- Sonuçlar Öneriler ve Kararlar	Türkiye'de yeni yapılandırılmış olan Yeşil OSB uygulamalarının potansiyel faydaları, mevcut teknik durumu, finansal analizi ve yasal kapasitesine ilişkin bulgular ile mevcut kapasitenin geliştirilmesi yönelik önerilerin sunulması,

Kaynak: Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu 2019

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Dünya Bankasının desteği ile Türkiye için özel olarak uyarlanmış kapsamlı Yeşil OSB çerçevesinin oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik "Türkiye için Yeşil Organize Sanayi Bölgesi (OSB) Çerçevesi Geliştirilmesi" projesi 7 Kasım 2017 yılında Ankara da düzenlenen toplantıyla başlatılmıştır(www.anahtar.sanayi.gov.tr, 2019).

Bu proje kapsamında teknik ve finansal anlamda yasal analizler gerçekleştirilerek ülkemiz açısından en uygun temiz üretim(Eko-Verimlilik), yeşil altyapı(yenilenebilir enerji, atık su arıtma/geri dönüşüm, vb.) ve döngüsellik (örn. endüstriyel simbiyoz) fırsatlarını tespit etmek için dört pilot OSB (İzmir Atatürk OSB, Bursa OSB, Adana Hacı Sabancı OSB ve Ankara ASO 1. OSB) belirlenmiştir. Bu OSB'lerin yeşil OSB'ye dönüştürülmesi için bir yol haritası oluşturulması ve mevcut yasal çerçevenin nasıl olacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye'de yeni kurulacak yeşil OSB'lere ek olarak hali hazırda kurulu bulunan geleneksel OSB'lerinde imajının değiştirilmesine yönelik bir takım öneriler de sunulmuştur(www.anahtar.sanayi.gov.tr, 2019).

Bu proje ile OSB'lerin ulusal ve uluslararası piyasalarla işbirliğini arttırarak işletmelerin rekabet güçlerini arttırılması, verimliliklerin arttırılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın sürdürülebilir üretim alanındaki çalışmalarını da desteklemeyi hedeflemektedir. Ayrıca bu Proje, OSB'lerdeki sera gazı emisyonlarının azaltılmasına katkı sağlayarak, Türkiye'nin iklim değişikliği taahhütlerine de katkıda bulunmaktadır(www.anahtar.sanayi.gov.tr, 2019).

4.2.1. Yeşil OSB kriterler/göstergelerinin belirlenmesi

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Dünya Bankasının desteği ile Türkiye için özel olarak uyarlanmış kapsamlı Yeşil OSB çerçevesinin oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik "Türkiye için Yeşil Organize Sanayi Bölgesi (OSB) Çerçevesi Geliştirilmesi" projesi 7 Kasım 2017 yılında Ankara da düzenlenen toplantıyla başlatılmıştır(www.anahtar.sanayi.gov.tr, 2019).

Bu proje kapsamında teknik ve finansal yasal analizler gerçekleştirilerek ülkemiz açısından en uygun temiz üretim(Eko-Verimlilik), yeşil altyapı(yenilenebilir enerji, atık su arıtma/geri dönüşüm, vb.) ve döngüsellik (örn. endüstriyel simbiyoz) fırsatlarının tespit edilmesi için, seçilen dört OSB (İzmir Atatürk OSB, Bursa OSB, Adana Hacı Sabancı OSB ve Ankara ASO 1. OSB) pilot OSB olarak belirlenmiş ve bu OSB'lerin yeşil OSB'ye dönüştürülmesi için bir yol haritası oluşturulması ve mevcut yasal çerçevenin nasıl olacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye'de yeni kurulacak yeşil OSB'lere ek olarak hali hazırda kurulu bulunan geleneksel OSB'lerinde imajının değiştirilmesine yönelik bir takım öneriler sunulmuştur. Bu öneriler çalışmanın sonuç bölümünde işlenmiş, çeşitlendirilerek ikinci faz öncesi revize edilmeye çalışılmıştır. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2018).

4.2.2. Mevzuata ilişkin araçların analizi

Ülkemizde bulunan geleneksel OSB'lerin Yeşil OSB'lere dönüştürülebilmesi için, mevcut mevzuatın net bir şekilde incelenerek Yeşil OSB'lere yönelik yasal boşlukların tespit edilerek kapsamlı bir şekilde ihtiyaç analizi gerçekleştirilmesi gerekmektedir. 27 Temmuz 2017'de paydaşların katılımıyla düzenlenen "Türkiye için Yeşil Organize Sanayi Bölgesi Çerçevesi Geliştirilmesi" başlıklı projede Yeşil

OSB'lere yönelik yasal boşlukların tespit edilmesi için atılan adımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'deki kabul görmüş "OSB" tanımı ve sınıflandırması incelenmiştir.
- OSB'lerle ilgili istatistikî göstergeler ve bunların kuruluş amaçları araştırılmıştır.
- OSB uygulamalarının dayandığı mevcut yasal çerçeve analiz edilmiştir.
- "Yeşil OSB Kriterleri" arasındaki boşluk tespiti ve analizi yapılmıştır.
- Düzeltici tavsiye ve öneriler sunulmuştur.

Yasal değerlendirme sürecinde ilk olarak ana OSB mevzuatında düzenlenen temel konuların çalışma kapsamında geliştirilen Yeşil OSB kriterlerine dayanarak 8 ana yönetmelik gözden geçirilmiş aşağıdaki tablodaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 5: Türkiye'de Yeni Yeşil OSB'lerin Kurulması ve Planlanması

Metodoloji Adımları		Açıklama
Yeşil OSB'lerin planlanması ve kurulması	Türkiye'deki OSB'lerin Yeşil OSB'ye dönüştürülmesi	
1. Yasal ve kurumsal çerçeve	1. Yasal ve kurumsal çerçeve	Yeşil OSB için gerekli yasal ve kurumsal çerçevenin geliştirilmesi
2. Karar alma süreci	2. Karar alma süreci	Yeşil OSB için mevcut talebin değerlendirilmesi
3. Çalışma grubu oluşturma	3. Çalışma grubu oluşturma	Yeşil OSB'lerin tasarımı, planlanması, geliştirilmesi, yönetimi vb için bir ekibin oluşturulması
4. Fizibilite çalışması	4. Fizibilite çalışması	Önerilen Yeşil OSB'nin, somut faydalara yol açacağı ve makul bir yatırım geri dönüş süresi olacağını

		gösterilmesi
5. Saha seçimi		Yeşil OSB'nin kurulması için sahanın seçimi ve ilgili dokümantasyonun hazırlanması
6. Yeşil OSB yönetimi	5. Yeşil OSB yönetimi	Yeşil OSB için yönetim modelinin ve ana çerçevesinin belirlenmesi
7. Saha tahsisi		Yeşil OSB için gerekli sahanın edinilmesi
8. Yeşil OSB Proje hazırlığı	6. Yeşil OSB proje hazırlığı	Yeşil OSB için teknik ayrıntıların hazırlanması
9. Yeşil OSB altyapı inşası	7. İlave Yeşil OSB altyapı inşası (gerekli ise)	Yeni Yeşil OSB altyapısının veya gerekiyorsa ek altyapının inşası
10. Firmalar için pazarlama ve tanıtım		Firmalar için Yeşil OSB'nin pazarlanması ve tanıtımı
11. Kapasite geliştirme ve danışmanlık	8. Kapasite geliştirme ve danışmanlık	Firmalara eko-endüstriyel fırsatlarla ilgili olarak kapasite geliştirme ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması

Kaynak:(T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2018)

Düzenlenen toplantıda ele alınan başlıca konular, planlama ve inşaat, saha seçimi ve alan kullanımı, yönetim konuları mevcut OSB mevzuatında ele alınarak değerlendirilmiş ve bunun neticesinde belirtilen konularla ilgili herhangi bir mevzuat açığına rastlanmamıştır. Ancak Yeşil OSB kriterleri açısından değerlendirildiğinde bazı yönetmeliklerde boşluk olduğu görülmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir(www.anahtar.sanayi.gov.tr, 2019):

- İş sağlığı ve güvenliği, hava emisyon yönetimi ve temiz üretim (eko-verimlilik) yalnızca birkaç yönetmelikte ele alınmaktadır;
- Mevzuat, endüstriyel simbiyoz terimini ayrıntılı ele almamakta ve uygulanmasını teşvik eden mekanizmaları henüz önermemektedir.

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında Yeşil OSB kriterleri açısından Endüstriyel Simbiyoz konusunda yasal boşluklar bulunmaktadır. Yeşil OSB'ler açısından Endüstriyel Simbiyozların önemli olması ve çevre etkilerinin pozitif anlamda yönetirken aynı zamanda maddi kazanç sağlaması Yeşil OSB'ye dönüşüm konusunda doldurulması gereken en önemli yasal boşluk olarak değerlendirildiğinden 2017 yılında düzenlenen çalıştayda üzerinde en çok durulan konu Endüstriyel Simbiyoz olmuştur(Özkan vd., 2017: 86)

Mevzuat açısından 2017 yılında düzenlenen çalıştayda Yeşil OSB kriterleri açısından mevzuatlar değerlendirildiğinde aşağıdaki gözlemler ortaya çıkmaktadır(T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2018):

- Temiz üretim uygulamaları, atık ve yan ürün sinerjisi ve su yönetimi yalnızca birkaç yönetmelikte ele alınmıştır ve detaylandırılmamıştır;
- Ürün/hizmetlerin ihracı, yerel ekonomiye katkı, yaratılan istihdam gibi ekonomik kriterlere ise gözden geçirilen yönetmeliklerde rastlanamamıştır.
- Açıkça bir terim olarak bahsedilmemişse de, endüstriyel simbiyoz, atık/yan ürün değiş tokuşu, bazı yasa/yönetmeliklerde atık geri dönüşümü olarak yer almıştır. Fakat diğer sinerjilere (atık olmayan endüstriyel simbiyoz) yer verilmemiştir.
- OSB Yönetimi'ne (planlama, denetim, endüstriyel kapasite vb) yalnızca organize sanayi bölgeleri ana yönetmeliğinde yer bulmuş olup, diğer yönetmeliklerde değinilmemiştir.

Ülkemizde Endüstriyel Simbiyozu doğrudan ele alan bir yönetmelik bulunmadığı ve Endüstriyel Simbiyoz uygulamalarına ilişkin düzenlemelerin yeni olması nedeniyle geliştirilmeye açık bir konu olması göz önünde bulundurularak dikkate alınacak hususlar aşağıda sıralanmıştır. Bu noktada Endüstriyel Simbiyoz kavramı Yeşil yaklaşım açısından olmazsa olmaz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada yaşanacak mevzuat boşluğu ileride ciddi sorunlar doğurabilir. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2018):

- Sanayicilere farkındalık kazandırmayı ve ES kullanımını yaygınlaştırmayı amaçlayan, ES kavram ve uygulamalarına ilişkin ulusal farkındalık artırma kampanyaları/etkinlikleri/çalışmaları,
- Kısa vadeli ve uzun vadeli çevresel etki azaltım hedefleri,
- Kısa vadeli ve uzun vadeli ES uygulama hedefleri,
- Mevzuattaki boşlukların doldurulması ile ulusal yönetmeliğin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi.

4.3.Yeşil OSB Gelişimi ve Dönüşüm Süreci

Ülkemizde bulunan mevcut OSB'lerin Yeşil OSB'lere dönüştürülmesi planıyla gerçekleştirilen 27 Temmuz 2017'de paydaşların katılımıyla düzenlenen "*Türkiye için Yeşil Organize Sanayi Bölgesi Çerçevesi Geliştirilmesi*" başlıklı projede ele alınan konular yukarıda incelenmiştir. Yeşil OSB'ye dönüşüm sürecinde farklı ülkelerden farklı Eko-Endüstriyel Park modelleri değerlendirilerek ele alınmıştır. Yeşil OSB'lerin planlanması ve kurulması için izlenecek yöntemde bütün paydaşların koordineli bir biçimde hareket etmesinin önemi düzenlenen programda belirtilerek kriterlerin belirlenmesi, finansal araçların analizi ve mevzuatın geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır(Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019: 12).

Yeşil OSB'ye dönüşüm sürecinde aktörlerin rolleri ve sürece adapte olmasının yanı sıra verimlilik artırıcı faaliyetlerin planlanması, uygulanması, yönetilmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Projenin uygulamaya geçmesi ile birlikte projede yer alan aktörlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve Yeşil OSB'nin ekonomik çevresel ve sosyal performansını kolaylaştırmak için gerekli adımların atılmaya devam edilmesi gerekmektedir(Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019: 11).

Yeşil OSB'leri destekleyen kurumsal çerçevenin oluşturulması ve koordine edilmesinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar kritik bir öneme sahiptir. Yeşil OSB'lerin etkin ve etkili bir biçimde yönetilebilmesi için kurumsal sorumluluklar, mevzuat ve politikaların Eko-Verimlilik üzerine dönüştürülmesi, eğitim ve kapasite gelişiminin sağlanması ve ilgili dokümanların izlenmesi ve iletilmesinin düzenli bir

şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir(Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019: 11).

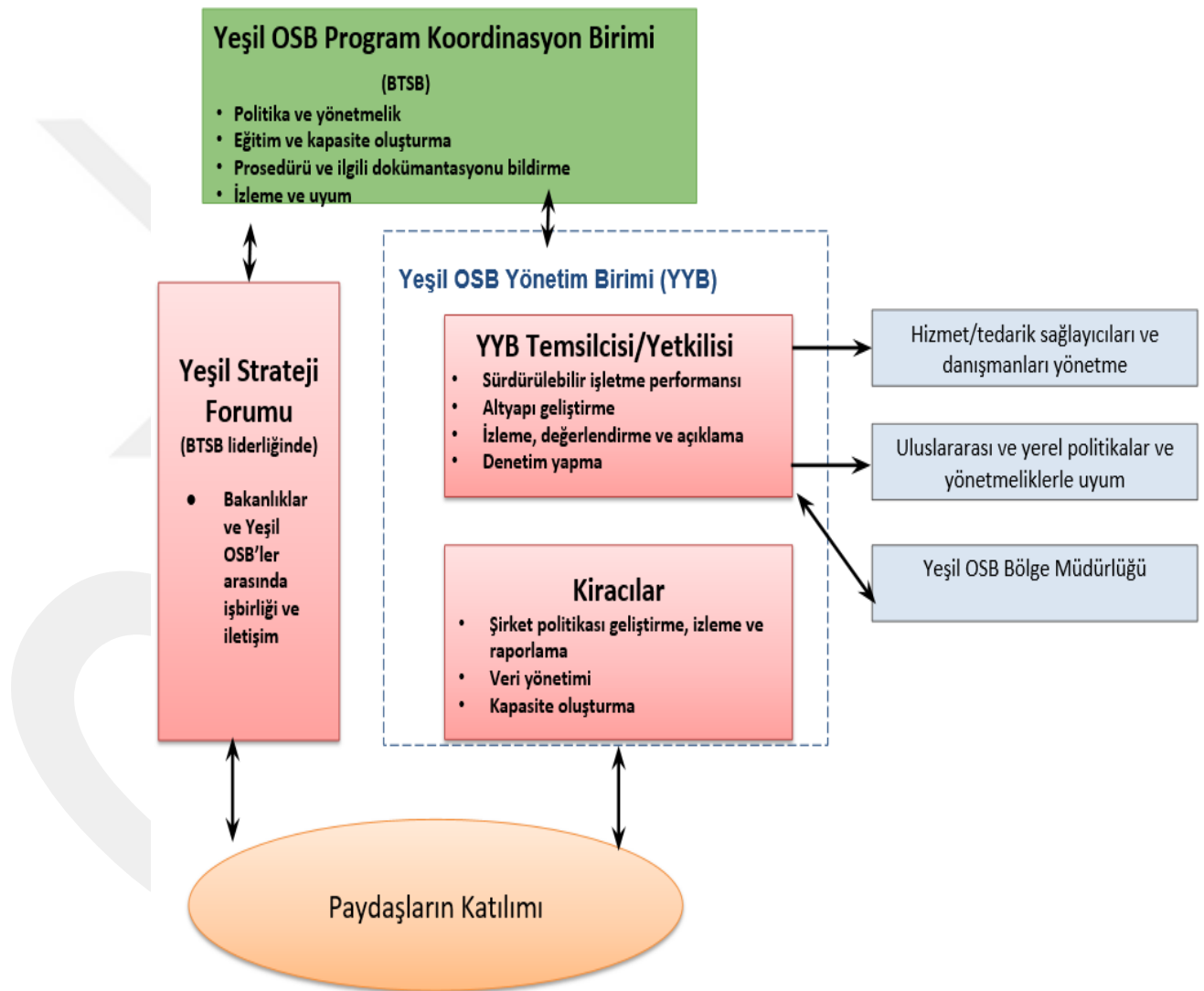
Yeşil OSB'ye dönüşüm sürecinde kurulan pilot Yeşil OSB'ler ve kurulması planlanan yeni Yeşil OSB'lerle ilgili Yeşil OSB Yönetim Birimi'nin kurulması önerilmektedir. Bununla birlikte OSB'lerde bulunan kiracı ve katılımcıların Yeşil OSB ile ilgili girişimlerinin yönlendirilmesi, uygulanması ve denetlenmesi için OSB Bölge Müdürlüğü çatısı altında bir grubun oluşturulması hedeflenmektedir. Yapılan başvuruların Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanması ile birlikte OSB müdürlüklerinin bu birimi kurmaları gerekmektedir. Yeşil OSB Yönetim Birimi, Yeşil OSB programının yürütülmesi için gerekli koordinasyon, teknik destek ve sekretery işlerini yürüterek Yeşil OSB'lerin ihtiyaçlarının karşılanması için aşağıda belirtilen Enerji ve Çevre Yönetim Biriminin personel, danışmanlarını yeterlilik ve kapasitelerini değerlendirmesi gerekmektedir(Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019: 11).

Yeşil OSB Yönetim Birimleri içerisinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kiracı ve katılımcılarla yakın ilişkiler içerisinde çalışması ve faaliyet göstermesi planlanan Yeşil OSB Program Koordinasyon Biriminin kurulması Yeşil OSB'ye dönüşüm projesi kapsamında gerçekleştirilen düzenlemeler çerçevesinde kararlaştırılmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan Yeşil OSB Program Koordinasyon Birimin amacı(Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019: 12):

- Bölgesel ve ulusal çapta verimlilik faaliyetlerini koordine etmek,
- Yeşil OSB'ler ile diğer paydaşlar arasındaki iletişimini sağlamak,
- Yeşil OSB programının faydaları ve stratejisini tanıtmak,
- Yeşil OSB programına ulusal çapta iş dünyasının katılımını sağlamak,
- Yeşil OSB projelerinin başarı hikâyelerini iletişim kanalları ile geniş bir çerçeveye ulaşmasını sağlamak,
- Yeşil OSB Programının sistematik olarak güçlendirilmesi ve daha etkili sonuçlara ulaşması için çalışmaktır.

Yeşil OSB Program Koordinasyon Birimi tarafından liderlik edilen, Yeşil OSB Programında yer alan paydaşlar için bir platform oluşturulması, kurula Yeşil OSB strateji formu, Yeşil OSB'leri makro seviyede etkileyen stratejik, teknik ve idari konuların değerlendirilerek ihtiyaç duyulan politikalar, karşılaşılan engeller vb. sorunlar ile ihtiyaçların çözümünde faydalar sağlama noktasında yardımcı olacaktır(Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019:12).

Şekil 2.: Kurumsal ve Organizasyonel Çerçeve

Kaynak : (Bakanlık Yönetici Raporu ve IFC Süreç Raporu, 2019: 13).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. YEŞİL ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNE DÖNÜŞÜM SÜRECİ ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Araştırmanın Konusu

21. yüzyılda ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin en önemli göstergesi sanayi üretimidir. Bugün Sanayi- Kalkınma –Kentleşme ilişkisi değişmiş; sanayi sadece bölgesel kalkınma, bölgesel dengesizlik ve kent dışında konumlandırılmış bir yapı olarak değil aksine kentle iç içe ve aynı zamanda çevre, eğitim, sağlık gibi birçok konu başlığıyla birlikte anılır hale gelmiştir. Sanayi İnkılâbı sonrası kentlerde kendiliğinden oluşan Sanayi Bölgeleri, iç göçü artırmış, kentlerde sağlıklı yapılaşma, çevre sorunları ve sağlıklı koşullarda üretim sorunlarını beraberinde getirmiştir. Çuhadar; bu olumsuz koşulların sanayiye istenmeyen komşu haline getirdiğini ifade etmiştir. Sanayi üretiminin kentsel ve çevresel olumsuz etkisinin azaltılması ve fakat aynı zamanda toplum için üretmesi fikrini pratiğe indirgeyen en önemli hamle: Organize Sanayi Bölgeleridir. İngiltere, Organize Sanayi Bölgeleri konusunda dünyada örnek teşkil eden ilk ülkedir. (Trafford Park) Bunun yanında ABD, Kanada, Danimarka ve Çin gibi birçok ülkede OSB uygulamaları hızla gelişmiş, bugün birçoğu Teknoparklara, Endüstri Bölgelerine (EB), Eko Endüstriyel Parklara (EEP) ve Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinde ciddi ivmeler kazanmıştır. Ülkemizde ise OSB deneyimi ilk kez 1962 yılında Bursa'da kurulan pilot bölgede uygulanmıştır. Bu yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı'nın da (DPT) kurulmasıyla planlı sanayileşme dönemine geçilmiştir. Ülkemizde OSB'lerin kuruluş amaçları arasında planlı sanayileşme, bölgesel dengesizliğin giderilmesi ve yabancı yatırımın ülkeye çekilerek kalıcı hale getirilmesi fikri yatmaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda bugün ülkemizde 300'den fazla Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Kuruluş amaçlarına uygun olarak Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Dengesizlik ve Yabancı Sermayenin ülke içinde kalıcı hale getirilmesi konularında son 50 yılda ne düzeyde başarılı olduğu bir tartışma konusudur. Bu çalışma, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinin gerekçelerini ortaya koyulacaktır. Bir kamu politikası analizi niteliğinde bu araştırma, ülkemizin OSB uygulamaları alanında dünya standartlarını

yakalayabilmesi için Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği içerisinde çalışmaların başladığı ‘‘Yeşil OSB’’ modelinin irdelenmesini hedeflemektedir. Ülkemizdeki OSB’lerin Yeşil Organize Sanayi Bölgelerine Dönüşüm sürecinde öncelikli olarak sürecin avantaj ve dezavantajları ele alınacak, mevcut yapıda aksama yaşamadan dönüştürülmesi muhtemel bölgeler için ‘‘OSB Perspektifinin’’ değiştirilmesi hususunda öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

5.2. Araştırmanın Amacı

Türkiye’nin müreffeh devletler seviyesine ulaşabilmesi ve kentlerin sanayi üretiminden olumsuz etkilenmemeleri için en önemli adım üretimle büyüyen yeşil ekonomi modeline geçiş olacaktır. Bu model içerisinde Organize Sanayi Bölgeleri hayati bir önem taşımaktadır. Ülkemizde planlı dönemle birlikte başlayan Organize Sanayi Bölgesi Uygulamalarının özellikle ‘‘Bölgesel Dengesizlik’’ hedeflerinde istenilen düzeyde başarı sağlayamadığı ifade edilmesi gereken bir husustur. Bu sonucun çeşitli ekonomik, coğrafi ve kültürel gerekçeleri mevcuttur. Bazı akademik çalışmalarda Organize Sanayi Bölgelerinin kuruluş hedeflerine ulaşma noktasında başarısız olduğu tartışılrsa da OSB fikrinin bir yönden dönemin şartları içerisinde atılan en kıymetli adım olduğunu da vurgulamakta fayda vardır. Ancak bugün gelinen noktada OSB’lerin dünyadaki örneklerinin ciddi bir dönüşüm yaşadığı, OSB perspektifinin değiştiği, üretimin daha az maliyetli ve daha fazla kar getiren ‘‘Yeşil Yaklaşım’’ ile yeniden kurgulandığı, bu durumdan da ilk olarak Organize Sanayi Bölgelerinin etkilendiği gözlemlenmektedir. İşte bu çalışmanın amacı; Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin; çevreye duyarlı, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok başlıkta çalışmalar yapan, temelinde Kamu-Üniversite-Sanayi işbirliğinin olduğu, bürokratik engellerle zaman kaybetmeyen ve enerji maliyetlerini azaltırken üretici firmaların karlılık oranlarını da artıran yeşil organize sanayi bölgelerine dönüşüm sürecine pozitif katkı sağlamaktır.

5.3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasının önündeki temel dinamik kuşkusuz tüketen ekonomiden üreten ekonomiye geçiş yaparak sanayileşme yoluyla büyümek olmalıdır. Sanayinin gelişmesiyle ekonomik kalkınmanın arasında doğrusal bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Bu tespitlerin ötesinde artık dünyada sadece

sanayileşerek büyüme modeli değil aynı zamanda üretimin döngüsel hale gelmesi, sürdürülebilir ekonomi yani yeşil ekonomi hamleleri konuşulmakta ve gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin ekonomik büyümesinin temel dinamikleri arasında Organize Sanayi Bölgeleri birinci sırada yer almaktadır. Türkiye, OSB uygulamalarına dünyaya nazaran daha geç başlamıştır. Bu yüzden dünyadaki gelişmeleri eş zamanlı olarak deneyimleme kabiliyetinin istenilen seviyede olmadığı düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla, Türkiye'deki OSB'lerin dönüşüm süreçlerine katkı sağlanmasının ciddi önem taşıdığı düşünülmektedir.

5.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırma Kapsamında belirlenen varsayımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Geleneksel OSB yaklaşımından, Yeşil OSB'ye dönüşüm süreci küresel ekonomide yaşanan gelişmelerin etkisi ile birlikte artan rekabet koşullarından kaynaklanmaktadır.
- Geleneksel OSB yaklaşımından, Yeşil OSB'ye dönüşüm süreci ülke ekonomisinin gelişimine katkılar sağlayarak bölgeler arası dengesizliğin azalmasını yardımcı olacaktır.
- Geleneksel OSB yaklaşımından, Yeşil OSB'ye geçiş dünyada giderek aratan çevre sorunlarının yaratmış olduğu olumsuzlukları azaltma eğilimi ile ortaya çıkan çevreci bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir

5.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Türkiye'deki birçok OSB'nin üretim ve istihdam hacminin istenilen düzeyde olmadığı, OSB kuruluşunun bölgede istenilen kalkınma hamlesini başlatamadığı ve bölgesel dengesizlik sorununa tam anlamıyla çözüm olamadığı tartışılmaktadır. Bunun yanında Organize Sanayi Bölgelerinin dolaylı ya da doğrudan kendi içlerinde ve sınırları içerisinde buldukları kentlerde oluşturduğu sorunların çözüm beklediği gerçeği ortadadır. Bugünkü OSB Kuruluş ve İşletme mantığıyla gelecekte sürdürülebilir ekonomiler ile yarışamayacağı gibi bu eski model yaklaşımla çevreye ve kentlere de ciddi zararlar verilmektedir. Bugün Dünyada birçok ülkede karşımıza çıkan Endüstri Bölgeleri, Eko Endüstriyel Parklar, Teknoparklar ve Yeşil OSB Modelleri ülkemiz için geç kalınmadan pilot çalışmalara başlanması gereken bir gerekliliktir. Türkiye ise henüz bu kavramları yeni yeni tanımakta, 1962 yılından

bugüne oluşturulan OSB Kavramı ve 2000 yılında çıkarılan OSB Uygulama Yönetmeliğiyle sanayi üretimini tek boyutlu olarak sürdürmeye devam etmektedir. Oysa bugün Sanayi üretimi dünyada çok yönlü ve çok boyutlu bir hal almıştır. Sadece kentlerin dışında oluşturulan bölgeler içerisinde sermayenin karlılığı, istihdamla bölgesel kalkınmayı sağlamak ya da Türkiye'nin doğu – batı eksenli ekonomik gelişmişlik düzeylerinin dengelenmesi fikrinden ciddi ölçüde evrimleşmiştir. Bu çalışmanın kapsamı; Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinin bir kamu politikası analizi niteliğinde değerlendirilmesi şeklindedir. Bu kapsamda sürecin tüm paydaşları çalışmanın kapsamı içerisine dâhil edilmiştir.

5.6. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada veri toplama aracı olarak Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında veriler ses kayıt cihazıyla kaydedilerek elektronik ortama aktarılmıştır. Elektronik ortamdaki veriler transkript edilerek yazılı dokümanlara dönüştürülmüş ve bu dokümanlar katılımcılara sunulurken doğruluğu onaylatılmıştır. Bu kapsamda yazılı dokümanlar tekrar tekrar okunarak araştırmanın kapsamı dışında kalan konular çıkartılarak veriler sadeleştirilmiştir.

Bu kapsamda mülakat verileri, içerik ve betimsel analize tabii tutulmuştur. Betimsel analizde, verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi, yorumlanması ve katılımcıların görüşlerinin birebir aktarılması amacıyla aynen kayda geçirilmiştir. Betimsel analizde; fark edilemeyen kavram ve temaları ortaya çıkarmak, verileri daha derin bir işleme tabi tutmak için yönetilen sorular ve cevap belirtildikten sonra veriler değerlendirme alınmıştır.

Araştırmada toplanan verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz ile analiz için çerçeve oluşturulmuş ve oluşturulmuş çerçeveye göre veriler okunarak düzenlenmiş ve işlenmiş, tematik çerçeveye göre düzenlenen bulgular tanımlanarak alıntılarla desteklenmiş, tanımlanan bulguların açıklanarak ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yolları izlenmiştir(Akbulut, 2013:186).

Araştırma kapsamında yapılan görüşmecilerin görevleri ve neden görüşüldüğü ile ilgili açıklamalar ilgili bilgiler aşağıdadır:

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere Dönüşüm Projesinin ana aktörü Sanayi ve Teknoloji Bakanlığıdır. Bakanlık bünyesinde Verimlilik Genel Müdürlüğü ve Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü çalışmanın koordine edicileri arasındadır. Dönüşüm sürecini bakanlık nezdinde yürüten üst düzey görevlilerden birisi de Organize Sanayi Bölgeleri Daire Başkanı ve mahiyetindeki personellerden oluşan ekiptir. Bu sebeple araştırmanın görüşmecileri arasında ilk sırada yer almaktadır.

ASO 1. Organize Çevresel Risk Değ. ve Atık Yön. Merkezi; ASO 1. OSB, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinin pilot aktörleri arasında yer almaktadır. Bu anlamda dönüşüm sürecinin paydaşlarından olduğu için çalışmanın alan araştırmasında görüşme yapılmıştır. Görüşmeye katılan kişi ise ASO 1. OSB adına Yeşil OSB sürecinin temsilcisi olma özelliğini taşımaktadır.

OSTİM Organize Sanayi Bölgesi; OSTİM OSB, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgeleri arasında birçok yeni uygulamaya öncü olması ve bugün içinde bulunduğumuz dönüşüm sürecinin beraberinde getireceği birçok uygulamayı yıllarca evvel hayata geçirmiş olmasıyla, bu çalışmanın ana fikri içerisinde değerlendirilmeye alınması gereken bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. OSTİM OSB'nin yıllar öncesinde projelendirip hayata geçirdiği birçok proje bugün Yeşil OSB taslak kriterleri arasında yer almaktadır.

OSTİM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi; OSTİM Teknopark, Türkiye'deki teknoparkların öncülerinden sayılmaktadır. Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşüm sürecinde Kamu-Üniversite ve Sektör işbirliğini ve iletişimini güçlendirmek amacıyla, Teknoloji Geliştirme Merkezi olarak kurulmuştur. Bu anlamda Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin dönüşüm sürecinde Teknoparkların önemli bir paydaş olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ankara Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü; İl Müdürlüğü, Sanayi Bakanlığının ve Ankara valiliğinin doğrudan bağlı olduğu Ankara ilindeki en yetkili merci olması

ve Yeşil OSB dönüşüm sürecinde ‘‘sekreteryaya görevi’’ yürütebileceği öngörüsüyle araştırmanın görüşmecileri arasına dahil edilmiştir. Ancak mülakat esnasında İl Müdürlüğünün sürecin bir paydaşı olmadığı ve hatta süreç hakkında bilgilendirilmediği tespit edilmiştir.

GTE Carbon Şirketi; Şirket, Yeşil OSB Dönüşüm Projesinin birinci fazında projeye danışmanlık hizmeti sunmuştur. Saha araştırmaları esnasında defalarca görüşme talep edilmesine karşın şirket yetkilileri araştırmaya katkı sağlama noktasında çekimser davranarak görüşmeyi kabul etmemişlerdir. Bu durum, sürecin en önemli aktörlerinden birisinin görüşlerinin çalışmada yer alamamasına neden olmuştur.

Dünya Bankası Grubu (IFC);Dünya Bankası Grubunun ilgili projenin finansörü olduğu süreç içerisindeki araştırmalarda ve IFC Raporunda belirtilmiştir. Bu projenin Türkiye’de uygulanma aşamalarını finanse etmek adına Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile anlaşılan şirket, süreçle ilgili bu çalışmaya katkı sağlamak noktasında çekimser davranmıştır. Bu durum çalışmanın ana aktörlerinden olan IFC’ nin görüşlerinin çalışmada yer almamasına neden olmuştur.

Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK);OSBÜK’ün Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin üst kuruluşu sıfatıyla projenin ilk anından itibaren çalışmanın içerisinde olduğu öngörülmüştür. Ancak hem Sanayi Bakanlığı ile yapılan görüşmelerde hem de OSBÜK ile yapılan görüşmelerde kuruluşun, Türkiye’deki OSB’lerin Yeşil Organize Sanayi Bölgelerine Dönüşüm sürecinden haberdar olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu duruma rağmen görüşme talebinde bulunulmuş ancak OSBÜK’te süreçle ilgili görüş alışverişi yapmaktan kaçınmıştır. Bu durum çalışmanın ana aktörlerinden birisi olması beklenen OSBÜK’ün görüşlerinin çalışmada yer almamasıyla sonuçlanmıştır.

Polatlı Organize Sanayi Bölgesi (POSB);Türkiye’deki OSB’ler arasında orta ölçekli bölgeler kategorisinde ele alınabilecek Polatlı OSB, rastgele seçilerek, muhtemel dönüşüm süreci üzerinde bölge yetkililerinin görüşlerine yer verilmiştir.

Görüşmede elde edilen bulgular; Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma İlişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bugün Türkiye'deki OSB'lerin başlıca sorunları, EB, EEP, TEKNOPARK ve YEŞİL OSB'lere dönüşüm sürecinin temel gerekçesi ve Organize Sanayi Bölgelerinin dönüşüm sürecinde bir uygulama yöntemi oluşturulması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu süreç üç ana başlık altında incelenecektir;

5.6.1. Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma İlişkisi Bağlamında Türkiye'deki OSB'lerin Başlıca Sorunları

Yapılan araştırma neticesinde görüşmecilere; Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma İlişkisi bağlamında değerlendirecek olursanız bugün Türkiye'deki OSB'lerin başlıca sorunları nelerdir? Sorusu görüşme gerçekleştirilen kişilere sorulmuştur.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Daire Başkanı şu şekilde cevap vermiştir:

“Organize Sanayi Bölgelerimiz birbirinden çok farklı coğrafi-mekânsal, ekonomik, kuruluş ve işletme modelleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Türkiye'deki 300'den fazla OSB için ortak bir sorundan bahsetmek doğru olmaz. Bir de tabii sorunlarımızın çıkış noktaları ve çözüm için neler yaptığımız da önemlidir. Bu anlamda bakıldığında biz OSB'lerimizin kent içerisinde olanlarının farklı sorunlarla mücadele ettiğini, kentten bağımsız bir alanda konumlanan OSB'lerimizin de farklı sorunları olduğunu biliyoruz.

Ancak temel sorunlar olarak, bir bölgedeki OSB'nin yerel paydaşlarla ilişkisinin zayıf olduğunu düşünüyoruz. Bu bazen OSB'lerimizden kaynaklı olabiliyor bazen de yerel kuruluşlardan kaynaklanıyor. Bugün OSB'lerimiz yerellerindeki tüm aktörlerle iyi iletişim kurabilirlerse bence zaten sorunlarının önemli bir bölümünü çözebilirler. Ben şu an OSB'lerimizin kendi yerellerindeki aktörlerle iyi iletişim kuramadıklarını düşünüyorum”

ASO 1. Organize Çevresel Risk Değ. ve Atık Yön. Merkezi Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Aslında bu soruya kendi OSB’miz açısından cevap verecek olursam, Bakanlığımızın birçok konuda başlattığı ve yürüttüğü mevzuata dayalı ya da geliştirici çalışmaların ilk denegi biz oluyoruz. Ankara’da olduğumuz için ve kolay ulaşılabildiğimiz için bakanlık örnek uygulamaları genelde bizim OSB’imizde test ediyor. Bu sanayicimiz açısından olumsuz bir durum, sanayicilerimiz bu konudan hoşlanmıyor. Aslında bizim için avantajları daha büyük ancak dediğim gibi sanayicilerimiz bu durumdan hoşlanmıyorlar.

Genel olarak da OSB’lerin kent içerisinde kalmasının oluşturduğu temel sorunlar var. Biz de bu sorunları yaşıyoruz. Bunlar zaten Yeşil OSB gibi dönüşüm süreçlerine katkı sağlama noktasında bizi ön plana çıkararak etkenler. Tabi kentin dışında kurulan OSB’lerimiz de var. Bunların sorunlarıyla bizim gibi kentle iç içe kalmış OSB’lerin sorunları farklıdır. Bir de tabi OSB’lerin sorunları ölçeklerine göre de değişim göstermektedir. Dolayısıyla tüm OSB’ler için genel ortak bir sorundan bahsetmek belki doğru olmayabilir”.

OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Burada ifade edilmesi gereken ilk ve en önemli sorun başlığı Organize Sanayi Bölgeleri ile yerel belediyeler arasında oluşan anlaşmazlıklar olabilir. Organize Sanayi Bölgeleri kendilerine ait özel kanunları olan yapılar. Bu kanunlarda bir nevi özerk bölgeler halinde işletilmekteler. Yerel yönetimler bizi kendilerinden koparılmış birer unsur olarak görüyorlar, hâlbuki bizler kanunla çizilen sınırlar içerisinde oluşturulan yapılarız. Kesinlikle yerel yönetimlerle rakip değiliz. İşbirliği içerisinde olmamız gerekirken bazı anlarda ciddi çatışmalar yaşayabiliyoruz. Bunun yanında en önemli sorunlarımızdan birisi de enerji girdileri. Çok ciddi rakamlardan bahsediyoruz. Sanayi bölgelerindeki firmalarımız enerjiyi daha pahalıya tüketiyor aslında tam tersi olması gerekir”.

OSTİM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi Genel Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgeleri ölçeklerine ve kuruluş biçimlerine göre farklılık göstermektedir. OSTİM gibi küçük sanayi sitelerinden OSB’ye dönüşmüş örnekler de mevcuttur, doğrudan 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ile kurulmuş olanlar da vardır. OSB’ler arasındaki kuruluş şekli ve bugünkü ölçeği, sorun başlıklarının da birbirinden farklı olmasına neden olmaktadır. Ancak Türkiye’deki OSB’lerin başlıca sorunlarını ifade edecek olursak; kentin içerisinde kalmış Organize Sanayi Bölgelerinin dönüşüm süreci daha zor gerçekleşmektedir. Bir toplulaştırma yapma durumunuz olmuyor. Şuan burada OSTİM’ DE 5000’den fazla işletmeden bahsediyoruz. Bu 5000’den fazla mülk sahibi demek. Şimdi OSTİM OSB’yi dönüştürmek isterseniz bu çok zor bir süreç haline gelir. Hal böyle olunca biz buradaki firmalarımızın kendilerinin dönüşüm sürecini tamamlamalarını istiyoruz.

Kent içerisinde kaldığımız için buradaki atölyelerin ısıtma sistemleri yeterli değil. Kış geldiği zaman işletmelerimiz yağ yakabiliyorlar, bu durum da hava kirliliğine yol açıyor. Her ne kadar önlem almaya çalışsak da bir noktaya kadar müdahale edebiliyoruz. OSB’nin kentin içerisinde kalması ve arazinin değerlendirilmesi bizim başlıca sorunlarımız arasındadır”.

Görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplar değerlendirildiğinde OSB’leri başlıca sorunlarına bakış açıları açısından ağırlık verdikleri konuların farklı olduğu gözlemlenmiştir. Bu değerlendirmeler Tablo 5.1 de toplanarak sunulmuştur:

Tablo 6.: Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma İlişkisi Bağlamında Türkiye'deki OSB'lerin Başlıca Sorunları

Görüşmeci	Başlıca Sorunları
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Daire Başkanı	OSB'nin yerel paydaşlarla ilişkisinin zayıf olması ve OSB'lerimizin kendi yerellerindeki aktörlerle iyi iletişim kuramaması
ASO 1. Organize Çevresel Risk Değ. ve Atık Yön. Merkezi Müdürü	OSB'ler için genel ortak bir sorundan bahsetmek doğru değildir.
OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Müdürü	OSB'lerin en önemli sorunlarında birisi enerji girdi maliyetlerinin yüksek olması
OSTİM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi Genel Müdürü	OSB'nin kent içerisinde kalması

5.6.2. EB, EEP, TEKNOPARK ve YEŞİL OSB'lere Dönüşüm Sürecinin Temel Gerekeşi

Yapılan araştırma neticesinde görüşmecilere; EB, EEP, TEKNOPARK ve YEŞİL OSB'lere dönüşüm sürecinin temel gerekeşi olarak neyi görüyorsunuz? Şeklindeki soru görüşme gerçekleştirilen kişilere yöneltilmiştir.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Daire Başkanı şu şekilde cevap vermiştir:

“Bu dönüşümün ilk gerekliliği rekabettir. Türk sanayisinin dünyada pazarında rekabet edebilme gücünü daima yenilemek zorunda olduğumuzu biliyoruz. Bugün yeni bir dönüşüm sürecine girmekte geç kalınmaması gerektiği çok önemlidir. Bizim özel sektördeki paydaşlarımız zaten dönüşüm sürecine kendileri devam ediyorlar. Bizim Türk sanayisinin en önemli aktörleri olan OSB'leri dönüştürmemiz gerekirdi. Biz aslında şimdi bir tasarım sürecindeyiz. Bu tasarımın

sürdürülebilir olması gerektiğine inanıyoruz. Aynı zamanda bu süreçte verimlilik çok önemli bir husustur. Bu çalışmanın Türk sanayisinin üretim sürecinde üst düzey verimlilik sağlayacağını öngörüyoruz. Sizinle paylaştığımız her konu burada tasarım aşamasında. Kriterleri belirlemeye çalışıyoruz. Tüm paydaşlarla bu sürecin içerisinde en sağlıklı yapıyı oluşturmayı düşünüyoruz. Aslında temelde örnek almaya çalıştığımız ve gidip yerinde incelediğimiz model Güney Kore modelidir. Tabi bunu ülkemize uyulmamaya çalışıyoruz. Bu çalışmanın sonunda bir YEŞİL OSB ULUSAL ÇERÇEVESİ belirlemek istiyoruz. Çünkü OSB'ler bizim tescilli yapımızdır. Bunlara bu payeyi de yine bakanlığımız verecektir.

Artık OSB'ler için dönüşmek tam anlamıyla bir zaruret halindedir. Eski mantık konvansiyonel yapıdan yenilikçi ve teknolojik yapıya geçiş yapmamız gerektiğini biliyoruz. Bu sürecin çatısı bakanlığımızdır. Tabi işin içerisinde TÜBİTAK' DAN tutun, GTE Carbon firmasına oradan da Dünya Bankası Grubu'na (IFC) kadar birçok fikir ortağı var. Üniversitelerimiz de bu sürecin içerisinde ileriki fazlarda paydaş olacaklar. Birinci faz tamamlandı. İkinci fazın içerisindeyiz. Süreç ikinci fazın sonunda kurgulanacak aslında. Ulusal Çerçeve çizildiğinde aslında biz bunu ilan da etmiş olacağız. Şu an sizinle paylaştığımız bu bilgiler de ilk kez paylaşılmıştır. Sadece sürecin paydaşlarının bilgisinin olduğu konuları sizlerle kaynak noktasında paylaştık. Süreç henüz proje ve tasarım aşamasında olduğu için biz işin açığı bu konuda bir bilimsel çalışmanın yapılmasına da hem şaşırдық hem de mutlu olduk. Çünkü burada bizi süreci olumlu etkileyecek bir çalışma yaptığınızı düşünüyor ve destekliyoruz.

Bugün sürecin içerisinde biz kendi içyapısını tamamlamış OSB'lerle başlanması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü henüz kendi yapısını tamamlayamamış OSB'lerimiz için çalışma bazı sorunlar oluşturabilir. Onun için dönüşümden ilk olarak büyük ölçekli OSB'lerimiz etkilenecektir. Tabi gönüllülük esasına göre yapılması

gerektiğini öngörüyoruz. Biz kriterlere bir katılım dâhilinde bir araya gelinmesini sonunda da bir şekilde OSB'lerimizi ödüllendirmeyi düşünüyoruz. Yani Yeşil OSB'lere dönüş süreci de kendi içerisinde işbirliği ve rekabet unsurlarını taşıyın istiyoruz. Mümkün olduğunca bilimsel kriterlere ayak uydurarak süreci devam ettiriyoruz.

İngiltere, Çin ve Avrupa'da mesela Danimarka, Almanya ve İspanya gibi farklı örnekleri de inceliyoruz. Bu YEŞİL OSB sürecinin dünyada ortak bir uygulaması yok. Bir standardı yok. Farklı farklı uygulama örnekleri görüyoruz. Biz dönüşüm sürecinde biraz geç başlamamızı fırsata çevirmek istiyoruz. Önümüzde çok fazla örnek var. Bunların hepsinden farklı bakış açıları kazanmaya çalışıyoruz.

Model uygulamayı tamamladığımızda OSB'lerimizle bir araya gelerek projeyi kendilerine sunacağız. Onların da katkılarını aldıktan sonra bir mevzuat oluşturma süreci başlayacak. Tabi biz konuyla ilgili destekler sürecini de oluşturacağız. Sanayicimize soracağız hangi şekilde bir sistem uygulayacağımızı konuşacağız. Merkezi bir sistem mi olacak? Yerelden bir sistem mi kurulacak biz sadece denetleyici mi olacağız? Bu konularda da OSB'lerimizle görüşeceğiz. Bu aşamada bölgelerimizde bir "YEŞİL OSB BİRİMİ" kurulmasını isteyeceğiz. Biz o birimle muhatap olarak çalışmayı yürütmeyi düşünüyoruz. Tabi tüm bunlar hali hazırda öngörü niteliğindedir.

Bu süreçte biz Ulusal Çerçevenin Mart 2020'de çizileceğini öngörüyoruz. Devamında da zaten süreç bakanlık nezdinde kamuoyuna ilan edilmiş olacak".

ASO 1. Organize Çevresel Risk Değ. ve Atık Yön. Merkezi Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

"Bence en büyük sebep rekabet. Artık kendi sektörümüzde ya da üretimde rekabet edebilmek için daha az girdiyle daha çok üretim ortaya çıkartmak gerekmektedir. Firmalarımızın sektörel olarak güçlü durabilmeleri için rekabet unsurunu canlı tutmaları, üretim süreçlerini

daha sürdürülebilir ve verimli hale getirebilmeleri gerekmektedir. Yeşil OSB yaklaşımı ve diğer tüm modeller artık bu konuların içindeki başlıkları öngörüyor. Bu anlamda dönüşüm süreci kritik bir önem kazanıyor. Türk sanayisinin dünya sanayisiyle rekabet edebilmesi için bu dönüşüm artık bir zaruret halini almıştır”.

OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Şimdi bugünkü OSB mantığı bir gayrimenkul işletme mantığı ile kurulmuştur. Bir bölge tespit edilecek, parsellenecek, planı yapılacak, ilgili sanayi kuruluşları gelecek, dolduracak, dolunca yenisi açılacak. Bu esnada Bölge Müdürlükleri de buradaki firmalara belediye hizmeti verecek. Mantık buydu. Fakat şimdi bunlar yetmiyor. Artık buradaki sanayicinin üretim süreciyle ilgili, enerjiyi verimli kullanmasıyla ilgili, elemanlarının mesleki yeterlilikleriyle ve diğer sosyal ihtiyaçlarıyla ilgili bir şeyler yapmanız gerekiyor. Aksi takdirde bu durum bir süre sonra sürdürülemez hal alacak.

Bugün hence bu dönüşüm sürecinin temel gerekçeleri dünya ile rekabet edebilirlik. Bunun yanında sanayi üretiminin değişen yapısına ayak uydurma ve bu üretim sürecini sürdürebilir hale getirmek. Tabi üretimde kaliteyi ve verimliliği artırmak gerekiyor. İşte tüm bu gerekçelerden ötürü bugün OSB’lerimiz bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir diyebiliriz. Mesela Yeşil OSB’lerin çıkış noktalarından birisi de, yarın bu Yeşil OSB’lerde üretilen ürünler pazarlarda daha çabuk yer bulacak. Çevreyi kirleten OSB’lerin ürünleri beklide pazarda karşılık bulamayacak. Uluslararası pazarda bu kriterler aranacak mutlaka. Bir ürünün satışı esnasında Yeşil kriterler aranacak. Ben böyle olabileceğini düşünüyorum.

Şimdi tabi burada biraz OSTİM OSB’den bahsetmekte fayda var. Çünkü bu YEŞİL OSB çalışmaları devam ederken biz de arkadaşlarla görüştük, bölgemizde gerçekleştirdiğimiz bazı projeleri konuşurken bize ‘Aslında Yeşil OSB’nin de varmak istediği nihai hedefler bunlara

benziyor'' dediler. Bu anlamda baktığınızda biz Türkiye'de henüz Yeşil OSB uygulamaları bilinmez konuşulmazken bu tip projeleri hayata geçiriyorduk. Bunlardan da ben kısaca bahsedeyim mesela OSTİM OSB olarak biz ilk defa kümelenme faaliyetini hayata geçirdik. Bölgemizde faaliyet yürüten yakın sektörleri birbirleriyle işbirliğini artırmak adına bir noktada buluşturduk. Bunun yanında Türkiye'de Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin ilk örneklerini hayata geçiren, AR-GE Çalışmalarına çok eski yıllarda başlayan, sanayicilerimizle bilim adamlarını ilk kez buluşturan OSB'ler arasında yer alıyoruz. Çünkü biz bölge içinde rekabet değil işbirliğini artırıcı faaliyetler yürütmeyi hedefledik. Bölgemizin içerisine metro hattı dahil ederek ulaşımı kolaylaştırdık. Bunun yanında bölgemizde 4000'den fazla konut alanı oluşturduk. Eğitim merkezlerinin bölge içerisinde kurulması ve sanayiciye ihtiyaç duyduğu kalifiye elemanı yetiştirmek. Üniversitelerle yakın bilgi alışverişi yaptık. Süreçte hep bilimsel metotlarla ilerlemeye çalıştık. Binalarımız mesela bunu yeşil kriterlere uygun yaptık. Bu anlamda ilk binadır bizim yönetim binamız. Yenilenebilir Enerji ve Çevre kümelenmesini kurduk. Çatılarımıza güneş panelleri kurarak üretimlerimizi yenilenebilir enerji ile sağlamaya çalıştık. Bölgemizdeki bütün ambalaj atıklarını topluyoruz. Bunları geri kazanım tesislerine gönderiyoruz. Atıklardan gelen ekonomik girdiyle döngüsel ekonomi açısından ciddi adımlar atıyoruz. Endüstriyel Simbiyoz konusunda KOSGEB burada bir proje hayata geçirdi. Bir takım çalışmalar yapıldı. Süreç devam ediyor. Bölgemizdeki firmaların ihracatlarının artırılması için E-Ticaret portalı olan bir firmayla çalışıyoruz. Firmalarımızın web sitelerini güncelledik, ürünlerini daha iyi sergilemek için uluslararası pazarda 7 dilde satışını yapmaya çalışıyoruz. Üretime dayalı da bir Teknopark yaptık. Bunun da ciddi anlamda bölgemize katkısı olmakta. Sana Fabrika adında bir proje başlattık. Bölgemizdeki birçok fabrika var onların tezgâhları var takımları var. Bunların üretim kapasitesini artırmak için İsviçre de bir üniversite ile teknoloji transferi yapmaya çalışıyoruz. Bu mevcut üretim kapasitemizi % 40 artıracak bir işlem

aslında. Türkiye’de böyle bir OSB örneği de vardır. Bugün konuşulan YEŞİL Kriterlerin önemli bir bölümünü yıllar önce gerçekleştirmiş uygulamış olan ve bu süreci devam ettiren bir OSB’dir OSTİM OSB”.

OSTİM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi Genel Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Arazi kullanımının ayrıştırılması gerektiği kadar karma kullanımın da desteklenmesi gerekiyor. Sanayi’nin bugün sağlıklı, konutla, eğitimle, sosyal alanlarla bir arada olabilmesi gerekiyor. OSB’lerimiz bugün çalışması yapılan YEŞİL OSB’lere dönüşmedikçe hem kendi içerisinde hem de bulunduğu çevreye çeşitli zararlar vermektedir. Yüksek Teknolojili üretimin kentin bütün kullanımlarıyla entegre hale gelmesini istiyorsak, bu üretim sürecinin kente verdiği zararları ortadan kaldırmamız gerekmektedir. Yani sürdürülebilir olması gerekiyor. Geçmişte Türkiye’de örneğin Bursa Deri OSB gibi yerlerde çok sıkıntılı deneyimler yaşadık. Burada atıkların dereye bırakılması ve derenin ciddi şekilde kirletilerek doğal dengeye zarar verilmesi bizleri bu sorunu çözmeye iten en önemli etkenlerdendir. Zaten OSB kuruluş mantığında çevreye zarar vermemek vardı ama bu gibi gelişmeler bizi yeniden düzenlemeler yapmaya sevk etti.

Diğer bir konu YEŞİL OSB’yi sadece atık yönünden algılamamak gerekiyor. Bu sürecin diğer bir kısmı da girdiler. Çünkü bu yaklaşımla girdiler de azaltılıp üretim süreci daha verimli hale getirilebiliyorsa siz daha yeşil bir OSB olma yolunda adım atmış oluyorsunuz. Bu bağlantılar kurulduğunda sizin girdileriniz daha çevreci oluyor bu şekilde atıklarınız da daha çevreci yöntemlerle dönüştürülebiliyor. Bir diğer önemli konu aslında rekabet edebilirlik. Burada hem iç piyasada hem de dış piyasada sektörün her alanında rekabet edebilmek için zaten en az kaynakla en iyi çıktıyı ortaya koyacak her türlü tedbiri almak zorundayız. Bence bu dönüşümün bir sebebi de şu an yaşadığımız kentsel dönüşüm sürecidir. İç göç ile kentlerin yaşadığı çok yönlü dönüşüm beraberinde sanayinin de önlemler almasında itici unsur oluyor”.

Bu değerlendirmeler göre; EB, EEP, TEKNOPARK ve YEŞİL OSB'lere dönüşüm sürecinin temel gerekçesi; küresel ekonomide yaşanan gelişmelerin etkisi ile birlikte "sürdürülebilir rekabet", "verimlilik", "kaliteyi artırmak", "evre sorunları" olarak dikkate alınmıŐ ve Yeşil OSB'ye dönüşümün dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmelerin etkisi ile birlikte bir zorunluluk haline dönüştüğü ifade edilmiştir.

5.6.3.Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşüm Sürecinde Uygulanacak Yöntemler

Yapılan araştırma neticesinde görüşmecilere; Organize Sanayi Bölgelerinin dönüşüm sürecinde paydaşlar olarak sizce nasıl bir uygulama yöntemi oluşturulmalıdır? Ve sizce gelecekte Türk Sanayisini nasıl bir tablo beklemektedir? sorusu görüşme gerçekleştirilen kişilere yöneltilmiştir.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Daire Başkanı Şu Şekilde cevap vermiştir:

"Aslında bugün hem dünyada hem de ülkemizde finansal bir daralma durumu söz konusu. Sektörel bir daralmadan bahsediyoruz. Bu daralma da ülkedeki tüm ekonomik ilişkileri bir oranda yavaŐlatmıŐ durumda. Tabi devletimiz ilgili bakanlıklarımız konuyla ilgili olarak tüm tedbirleri almaktadırlar. Biz de kendi açımızdan olabildiğince tasarruf edilebilecek hamleler yapmaya çalışıyoruz. Biz tam da bu noktada bu dönüşüm sürecinin önemini anlamış oluyoruz. Biz bu dönüşüm sürecinin sağlıklı bir Şekilde gerçekleştirilmesini aynı zamanda ekonomiye ciddi bir faydası olacağına inanıyoruz çünkü bu işin içerisinde sanayi üretiminin ortak maliyetlerini düşürme fikri var. Daha az enerji kullanımı, yenilebilir enerji sistemlerine dönüşüm ve son olarak girdilerin azaltılması var. Bu perspektif sanayicimizi ciddi ölçüde rahatlatacaktır. Sanayicimiz rahatladığında sektör rahatlar, istihdam artar, üretim değeri artar ve bu zorlu süreçten aydınlığa hep beraber çıkmış oluruz. Bu anlamda bakılırsa Yeşil OSB sreninin devletimizin ekonomik kalkınmasının ve ekonomik gücünü devam etmesi için hayati önem taŐıdıęını söyleyebilirim".

ASO 1. Organize Çevresel Risk Değ. ve Atık Yön. Merkezi Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Süreç aslında ilgili paydaşların yol haritası belirlemek için bir araya gelmesiyle başladı. GTE Carbon firması da birinci fazda danışmanlık hizmeti veriyordu. Öncelikli olarak bazı sektörler belirlendi ve deneme çalışmalarının bu sektörlerde yapılması kararlaştırıldı. Bu süreç ilgili tüm paydaşların oluşturduğu bir karar alma sürecinde idi. Bu durum da sürecin daha sağlıklı ilerlemesine neden oldu. Bir takım teknik geziler yapıldı. Üretim süreçleri tespit edildi. Nerelerde dönüşüm yapılabilir konusunda ön tespit yapıldı. Projenin sonunda ilgili sektörlerde fazla kullanımlar tespit edildi. Nerelerde tasarruflara gidilebileceği ve girdilerin azaltılacağı gözlemlenmiş oldu.

Bu süreçte Yeşil OSB’lerin Ulusal Çerçevesi de genel hatlarıyla belirlendi ancak paydaşlarla paylaşılmadı. Bunun sebebi de henüz tamamen olgunlaşmadığı için olabilir. Bakanlık bu süreci titiz, hassas ve sağlıklı bir şekilde yürütmeye gayret gösteriyor. Biz de açıkçası üzerimize ne düşerse yapmaya gayret ediyoruz. Bir de bu konuda herkesin hazır olması lazım. Yani çalışmanın çıktılarının paylaşılması için bir kere tamamlanması lazım. Henüz süreç ikinci fazda devam ediyor. Ayrıca konuyla ilgili bir mevzuat taslağı hazırlanacak. Bu durumda herkes mevzuata göre hareket etmesi gerekecek.

Aslında bugün Türk sanayisi özellikle son 20 yıla nazaran gayet iyi durumda. Sadece Uluslararası arenada imaj sıkıntısı söz konusu şu anda sanayicilerimizin bize ilettiği şey ‘aynı malzemeyi biz daha kaliteli üretiyoruz ama adresimiz Türkiye diye daha ucuza satmak zorunda kalıyoruz’ şeklinde. Bizim sanayicilerimizde yurt dışında satış ofisi açma eğilimi oluştu. Burada üretip satış noktasını yurt dışı gösterdiğimizde rekabet edebiliyorlar diyorlar. Türk sanayisi, yüksek katma değerli ürünler ürettikçe, AR-GE çalışmalarına daha çok önem verdikçe, geleceği planlayabildikçe ve Yeşil OSB gibi dönüşüm

süreçlerine olabildiğince hızlı ve sağlıklı bir şekilde evirilebilirse gelecekte dünyada çok daha güçlü bir konumda olacaktır”.

OSTİM Organize Sanayi Bölgesi Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Öncelikle bu sürecin sonunda gelecek aşamaların da sürecin genel mantığına uygun olarak sürdürülebilir olması gerekli. Yani uygulama aşamalarında da bu işin takibi bırakılmadan, iletişim ve işbirliği en üst seviyede tutularak sürdürülebilir uygulamalar hayata geçirilmeli. Bence bu sürecin sonunda her isteyen OSB bu uygulamaya geçmemeli. Öyle bölgeler var ki henüz kendi yapısal gelişimini tamamlayamamış. Bölgeye doğalgaz gelmemiş, üretim sınırlı, gelişme gösteremiyor. Böyle yerlerde uygulama başlatıp da olası olumsuz sonuçlarda Yeşil OSB fikri başarısızmış gibi gösterilmemeli. Burada uygulamada bakanlığın belli şartlar koyması gerekli bence. Yani bizim burada sürdürülebilir bir yapı kurmamız lazım ve onu denetleyebilmemiz lazım. Sürekli hedefler koymamız lazım. Burada Güney Kore modeli iyice incelenmeli bence.

Ben bu gelişmelerin ışığında inşallah Türk sanayisini gelecekte iyi bir tablonun beklediğini düşünüyorum. Bilime ve AR-GE çalışmalarına önem verdikçe kazanan biz olacağız”

OSTİM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi Genel Müdürü şu şekilde cevap vermiştir:

“Burada en önemli konu ‘bir tane gömlek yaparak herkese giydiremeyeceğimiz’ konusudur. Bu sürecin yöntemi belirlenirken daha katı değil de birbirinden farklı birçok OSB’nin kolay katılım sağlayacağı bir sürecin oluşturulması gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi dönüşüm temelde iki şekilde olur. Ya alttan bir talep gelir üstü değiştirir ya da üstten alta dağılarak ilerler. Türkiye’nin çok çeşitli ve hassas durumu göz önünde bulundurulduğunda ikisinin dengede yürütülmesi gerekiyor. Değişim süreci için kanun koyucular bir takım

teşvikler vermeli ama alttan da sürece katkı sağlanması gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Mesela Teknoparklar öncelikle üniversitelerle daha iç içe iken, OSTİM gibi bu işin öncülerinden olan OSB'ler Teknoparkların Organize Sanayi Bölgelerinin içerisinde kurulması için yukarıya bir öngörüde bulunmuş ve bugünkü yapının önünü açmışlardır.

Bu süreç tüm paydaşlarla birlikte etkileşim halinde yürütülürse yani kamu herkese bir gömlek giydirmezse, diğerleri de bize bir gömlek gelse de giysek diye beklemezlerse ben dönüşüm sürecinin Türk sanayisinin tarihi boyunca girilen en önemli adımlardan birisi olacağını düşünüyorum”.

Yapılan araştırma neticesinde görüşmecilere; Organize Sanayi Bölgelerinin dönüşüm sürecinde paydaşlar olarak sizce nasıl bir uygulama yöntemi oluşturulmalı sorusuna verilen cevap değerlendirildiğinde görüşmecilerin ortak kanaatlerinin tüm paydaşların etkileşim içerisinde olmasına belirtmesinin yanı sıra değerlendirmeleri şu şekildedir;

G-1' göre “Biz tam da bu noktada bu dönüşüm sürecinin önemini anlamış oluyoruz. Biz bu dönüşüm sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini aynı zamanda ekonomiye ciddi bir faydası olacağına inanıyoruz çünkü bu işin içerisinde sanayi üretiminin ortak maliyetlerini düşürme fikri var. Daha az enerji kullanımı, yenilebilir enerji sistemlerine dönüşüm ve son olarak girdilerin azaltılması var. Bu perspektif sanayicimizi ciddi ölçüde rahatlatacaktır.”

G-2 ye göre , “Süreç aslında ilgili paydaşların yol haritası belirlemek için bir araya gelmesiyle başladı. GTE Carbon firması da birinci fazda danışmanlık hizmeti veriyordu. Öncelikli olarak bazı sektörler belirlendi ve deneme çalışmalarının bu sektörlerde yapılması kararlaştırıldı. Bu süreç ilgili tüm paydaşların oluşturduğu bir karar alma sürecinde idi. Bu durum da sürecin daha sağlıklı ilerlemesine neden oldu. Bir takım teknik geziler yapıldı. Üretim süreçleri tespit

edildi. Nerelerde dönüşüm yapılabilir konusunda ön tespit yapıldı. Projenin sonunda ilgili sektörlerde fazla kullanımlar tespit edildi. Nerelerde tasarruflara gidilebileceği ve girdilerin azaltılacağı gözlemlenmiş oldu”. Bu süreçte Yeşil OSB’lerin Ulusal Çerçevesi de genel hatlarıyla belirlendi ancak paydaşlarla paylaşılmadı. Bunun sebebi de henüz tamamen olgunlaşmadığı için olabilir. Bakanlık bu süreci titiz, hassas ve sağlıklı bir şekilde yürütmeye gayret gösteriyor. Biz de açıkçası üzerimize ne düşerse yapmaya gayret ediyoruz. Bir de bu konuda herkesin hazır olması lazım. Yani çalışmanın çıktılarının paylaşılması için bir kere tamamlanması lazım. Henüz süreç ikinci fazda devam ediyor. Ayrıca konuyla ilgili bir mevzuat taslağı hazırlanacak. Bu durumda herkes mevzuata göre hareket etmesi gerekecek.”.

G-3’e göre, “Öncelikle bu sürecin sonunda gelecek aşamaların da sürecin genel mantığına uygun olarak sürdürülebilir olması gerekli. Yani uygulama aşamalarında da bu işin takibi bırakılmadan, iletişim ve işbirliği en üst seviyede tutularak sürdürülebilir uygulamalar hayata geçirilmeli. Bence bu sürecin sonunda her isteyen OSB bu uygulamaya geçmemeli. Öyle bölgeler var ki henüz kendi yapısal gelişimini tamamlayamamış. Bölgeye doğalgaz gelmemiş, üretim sınırlı, gelişme gösteremiyor. Böyle yerlerde uygulama başlatıp da olası olumsuz sonuçlarda Yeşil OSB fikri başarısızmış gibi gösterilmemeli. Burada uygulamada bakanlığın belli şartlar koyması gerekli bence. Yani bizim burada sürdürülebilir bir yapı kurmamız lazım ve onu denetleyebilmemiz lazım. Sürekli hedefler koymamız lazım. Burada Güney Kore modeli iyice incelenmeli bence. Ben bu gelişmelerin ışığında inşallah Türk sanayisini gelecekte iyi bir tablonun beklediğini düşünüyorum. Bilime ve AR-GE çalışmalarına önem verdikçe kazanan biz olacağız.”

G-4’e göre, “Burada en önemli konu ‘bir tane gömlek yaparak herkese giydiremeyeceğimiz’ konusudur. Bu sürecin yöntemi belirlenirken daha katı değil de birbirinden farklı birçok OSB’nin kolay katılım sağlayacağı bir sürecin oluşturulması gerektiğini

düşünüyorum...” ve “Bu süreç tüm paydaşlarla birlikte etkileşim halinde yürütülürse yani kamu herkese bir gömlek giydirmezse, diğerleri de bize bir gömlek gelse de giysek diye beklemezlerse ben dönüşüm sürecinin Türk sanayisinin tarihi boyunca girilen en önemli adımlardan birisi olacağını düşünüyorum.”

Tüm bu hususlardan yola çıkarak, konu ile ilgili genel değerlendirme ve önerilere çalışmanın sonuç kısmında yer verilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇVE ÖNERİLER

Bir Kamu Politikası Analizi niteliğinde hazırlanan bu çalışmanın konusuyla ilgili sonuç bölümünde ortaya konulacak temel hususlar; Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri perspektifinin son yıllarda planlı bir dönüşüm ve değişim süreci içerisine girmiş olduğu şeklinde ifade edilebilir. Sürecin en önemli paydaşının politika yapıcı olduğu altı çizilmesi gereken bir husustur. Aslında Organize Sanayi Bölgeleri uygulamaları, Türkiye’de faaliyete geçtiği 1960’lı yıllardan itibaren Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) beş yıllık kalkınma planlarıyla rotası çizilmiş ve dönemin şartlarına uygun olarak sorunlara karşı gerekli tedbirler alması beklenen yapılar halinde günümüze ulaşmıştır. Ancak OSB’ler günümüzde, kentleşmenin, kalkınmanın ve bölgesel dengesizliğin oluşturduğu sorunların bir gidericisi olarak görünmekten ziyade kendi içerisinde özelleştirilmesi gereken hassas yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ifadeden kasıt, OSB’lerin bugün değişen üretim ilişkilerine ayak uydurabilmesi için kentleşme, kalkınma ve bölgesel dengesizlik kavramlarından bağımsız olarak ele alınması gerektiği düşüncesidir.

Bugün dünyadaki örnekleri incelendiğinde, OSB’lerin çevreye duyarlı, enerji tüketimini en aza indiren, en az girdi ile en kaliteli çıktıyı ortak maliyetleri de düşürerek ortaya koymaya çalışan yapılar halini aldığı görülmektedir. Tüm bunları yaparken kendi özelinde eğitim, sağlık, konut ve sosyal donatı alanları gibi kavramlarla da eklektik hale gelen yapılar haline dönüştüğü ifade edilmesi gereken bir husustur. Günümüzde artık Organize Sanayi Bölgeleri, başta üretim süreci olmak üzere birçok alanda kendi içerisinde değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Bu değişim ve dönüşüm ülkemiz için de hayati önem taşımaktadır. Çalışmanın temel amacına uygun olarak, Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB’lere dönüşüm gerekçelerinin kamu politikası açısından analizi yapılırken, sürecin tüm paydaşlarıyla farklı zamanlarda ikili mülakatlar yapılmış, çalışmanın içerisine işlenmesi gereken veriler birinci elden temin edilerek dönüşüm sürecinin gerekçeleri ortaya koyulmuştur. Bu çalışma hazırlanırken, Türkiye’de bilimsel literatürde “Yeşil OSB” başlığında bir yüksek lisans tezinin henüz var olmaması, çalışmayı bu alanda

bir ilk haline getirirken, sürecin kısıtlılıklarını artırmış ve fakat aynı zamanda bu araştırmanın yapılmasının da bir gereklilik olduğunu ortaya çıkarmıştır.

2016 yılında başlayan ve T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Dünya Bankası Grubu (IFC), GTE Carbon Şirketi ve proje safhasının pilot OSB'lerinin oluşturduğu proje grubunun çalışmaları halen devam etmektedir. Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm süreci için başlangıç olarak belirlenen "Türkiye için Yeşil OSB Çerçevesinin Belirlenmesi" projesi halen ikinci faz aşamasındadır. Bakanlıktan alınan ve resmi olmayan bilgilere göre sürecin 2020 yılının Mart ayında tamamlanması ve kamuoyuna ilan edilmesi öngörülmektedir. Tam da bu noktada bu araştırmanın, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecine pozitif katkı sağlayabileceği, sürecin paydaşlarıyla yapılan görüşmelerde politika yapımcılar ve diğer paydaşlar tarafından ifade edilmiştir.

Bu çalışma hazırlanırken, araştırmanın temel sorusu olan: "Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm gerekçeleri" hususunda paydaşlarla yapılan görüşmelerde ve proje sürecinin aşamalarında elde edilen verilere göre dönüşümün temel gerekçelerinden birincisinin, Türk sanayisinin gelecekte dünya pazarında rekabet edebilme gücünün artırılması fikri olduğu anlaşılmıştır. Bunun temel sebebi, Organize Sanayi Bölgelerinin Türk sanayisinin lokomotifleri olarak görülmesidir. 1960'lı yıllardan itibaren uygulama örneklerini gördüğümüz OSB'lerin özellikle 2000'li yıllardan sonra sayılarında ciddi artışlar görülmüştür. Tam da burada ifade edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi de birçok OSB'nin gerekli altyapı ve stratejik planlamalar yapılmadan sadece OSB kurmuş olmak için yerel unsurların bir çeşit politika aracı haline gelmiş olmasıdır. Bugün hala mevzuatın bir parçası olarak OSB'ler yerel girişimcilerin, sanayi ve ticaret odalarının, mahalli idarelerin ve bölgedeki diğer unsurların girişimleriyle kurulabilmektedir. Oysa gelecekte bu şekilde bir OSB kuruluş mantığının sürdürülebilir olmayacağı eleştirilmesi gereken önemli bir husustur. Artık OSB'ler tamamen devlet politikası halinde kuruluşunun ilk aşamasından yönetim ve işletme aşamalarına kadar kamu-sanayi-üniversite işbirliğinde yürütülmesi gereken yüksek hassasiyete sahip özel bölgeler halini almalıdır. Bu anlamda bu çalışmanın bir sonucu olarak ülkemizde gelişigüzel OSB kurulmasının engellenmesi gerektiği ifade

edilebilir. Çünkü değişen üretim ilişkileri, çevresel faktörler, döngüsel ekonomi ve atık geri kazanımı gibi bu çalışmada işlenen birçok önemli başlık, uzmanlık gerektiren bir süreç halinde karşımıza çıkmaktadır. Deşifre edilen birinci gerekçenin temel bakış açısı tekrar ifade edilecek olursa; Türk sanayisinin lokomotifi olarak görülen Organize Sanayi Bölgelerinin yeniden kurgulanması, ülke ekonomisinin itici gücü olarak görülen sanayi üretiminin dünya pazarında rekabet edebilirliğini açısından hayati önem taşımaktadır. Çünkü üretim süreci kadar üretim sonrası ve ürünün pazarda karşılık bulması da bugün karşımıza çıkan önemli kavramlardan birisidir. Bu yeniden kurgu sürecinde kentleşme-kalkınma ve sanayileşme ilişkileri de kökten değişim gösterecektir.

Bir diğer gerekçe olarak, dünyada yaşanan değişim ve dönüşümle birlikte yeniden kurgulanan üretim ilişkileri, sanayileşme, kentleşme ve kalkınma ilişkilerini de temelden değiştirecek nitelikte olduğudur. Geçmişte planlı kentleşmenin bir sağlayıcısı olarak görülen Organize Sanayi Bölgeleri, günümüzde ve gelecekte kentleşme kavramının etrafında değil kendi içinde kurgulanması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü bu zamana kadar devam ettirilen OSB uygulamalarının gelecekte sürdürülebilir olmayacağı anlaşılmıştır. Bu noktada dönüşüm sürecinin deşifre edilen ikinci temel gerekçesi de sürdürülebilirlik kavramıdır. Artık üretimin sürdürülebilirliği konuşulmakta, kaynakların kısıtlı olduğu dünyada ortak maliyetlerin düşürülmesi, ekonominin döngüsel hale gelmesi ve OSB'ler gibi büyük üretim merkezlerinin üretim sürecinin sonunda ortaya çıkardığı atıkların bertaraf edilmesi değil yeniden kazanılması gerekliliği elzem hale gelmektedir. Bu durum, kentlerden ve kalkınma bakış açısından sıyrılarak OSB'leri yeniden modüler bir modelle kurgulamak gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kurgunun temel taşlarında birisi de sürdürülebilir olmasıdır. Dönüşüm sürecini yaşadığımız Yeşil OSB yaklaşımı, sadece elzem olduğu için dönüştürülmeye çalışılan bir yapı değildir. Dönüşüm süreci tamamlandıktan sonra bu mekanizmanın aynı zamanda sürdürülebilir olması da önem taşımaktadır. Çünkü sanayi üretimi, sanayi-kent-kalkınma ilişkileri ve çevresel faktörler göz önüne alındığında bugün hemen her kavramın içerisine eklenmesi gereken önemli bir yaklaşım olarak sürdürülebilirlik, Türk sanayisinin de geleceği için olmazsa olmaz kavramlar arasındadır. Bu bakış açısıyla araştırmanın deşifre edilen gerekçilerinden birisinin de

sürdürülebilirlik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Türkiye’de politika yapıcılar, sanayi sektörünün temsilcileri ve bugünkü OSB’lerin yöneticileri de Türk sanayisinin gelecekte beklentilere karşılık veremeyeceğini öngörmüş, OSB uygulamalarının başlangıcında yaşanan geç kalınmışlığın bugün yaşanmaması için bilgi transferi, Ar-ge çalışmaları ve teknoloji geliştirme üslerinin öngörülerini de dikkate alarak dönüşüm sürecini başlatmışlardır. Bu sürecin henüz başında dünya örneklerine (Pilot olarak Güney Kore, Çin ve Danimarka) yerinde incelemeler yapmak için ziyaretlerde bulunulmuş, dünyadan Eko Endüstriyel Park (EEP) ve Yeşil OSB standartları hakkında birçok bilgi transfer edilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde de ifade edildiği gibi tüm dünyada ortak bir yeşil yaklaşımdan bahsetmek mümkün değildir. Bu standartlar ülkelere hatta ülkelerin içindeki coğrafi, ekonomik ve çevresel faktörlere göre de farklılıklar göstermektedir. Bu bakışla, Türkiye için yeşil yaklaşımın çerçevesinin belirlenmesi de bu sürecin en önemli adımlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın bir diğer sonucu olarak, Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB’lere dönüşüm gerekçelerinde, verimlilik kavramının ön plana çıkmasıdır. Proje safhası devam eden bu sürecin nihayetinde Türk sanayisinin daha etkin ve daha verimli bir yapıya kavuşması OSB’ler vasıtasıyla sağlanmak istenmektedir. Genel manada, verimlilik; bir üretim ya da hizmet mekanizmasının ürettiği çıktı ile bu çıktıyı oluşturmak için kullanılan girdilerin ilişkisi şeklinde ifade edilse de bugün verimlilik kavramıyla karşımıza çıkan aslında çok yönlü ve döngüsel bir ilişkiler bütünüdür. OSB’lerde oluşturulmak istenen verimlilik; kaynakların sınırlı olduğu dünyada en az girdiyle en kaliteli ürünü pazarda rekabet edebilir halde tutma fikriyle başlamaktadır. Ürün pazarda karşılık bulduktan sonra da satış sonrası işlemleri adı verilen süreçte ürünün verimliliği test edilmektedir. Tüm bu süreçlerin atık geri dönüşümüyle de birleştirilmesi verimlilik kavramının bir diğer unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımların çatısında politika yapıcıların, sürecin tüm paydaşlarını işin içerisine dâhil ederek giriştiği dönüşüm projesi farklı bir anlam kazanmaktadır. Çünkü bu projenin sonucunda, bu bakış açılarının Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinde uygulamaya konulması belki de kamusal bir yaptırım halini alabilecektir. Şayet bu şekilde planlanırsa Türk sanayisinin rotası gelecekte daha sürdürülebilir, daha etkin ve verimli bir yapıda karşımıza çıkabilir. Ancak alan

araştırması esnasında politika yapımcıların, bu sürecin sonunda yeşil yaklaşıma dönüşüm aşamasını bir zorunluluk olarak değil daha çok gönüllülük esasına dayalı bir şekilde kurgulamak istedikleri anlaşılmıştır. Bunun gerekçesi olarak, Türkiye'deki OSB'lerin hepsinin dönüşüme dâhil edilemeyeceği söylenmiştir. Bu açıdan bakılacak olursa ilk etapta bu şekilde bir yol izlenmesi sürece katkı sağlayabilir.

Çalışmanın deşifre ettiği bir diğer dönüşüm gerekçesi ise, bugüne kadar devam eden OSB uygulama mantığında politika yapımcılar ile OSB'ler ve OSB'ler ile de yerel unsurlar arasındaki iletişim yetersizliği olarak ifade edilebilir. Tabi bu iletişim eksikliği aynı zamanda OSB'lerin bazılarının kendi yerellerinden kopuk, rijit yapılar halini almasına neden olmuştur. Oysa Organize Sanayi Bölgeleri, bulunduğu yerel koordinatların ve ilgili kentin önemli bir parçası olmalıdır. Çalışmanın başında ifade edildiği şekliyle bazı OSB'ler geçmişte kendi yerellerinde istenmeyen komşu olarak ilan edilmiştir.

Bu durumun temel sebebi OSB'lerin mekânsal olarak konumlandırılmasında yatmaktadır. Bugüne kadar OSB'ler genelde kentlerin içinde kalan ya da kent dışında konumlandırılan olarak ikiye ayrılmıştır. Zaten bu araştırmanın sonuç bölümünde ortaya çıkan bulgulardan birisi de; OSB'lerin mekânsal durumlarının karşılaştıkları sorun başlıklarını da değiştirdiği görüşüdür. Örnek olarak; çalışmanın görüşmecileri arasında yer alan OSTİM OSB, şehrin içinde kalan OSB'ler arasındadır. Bulgular bölümünde de görüleceği üzere şehrin içinde kalan OSB'lerle şehrin dışında konumlandırılan OSB'lerin karşılaştığı sorunlar ve bu sorunları tanımlama biçimleri farklılıklar göstermektedir. Bu durumda aslında dönüşüm sürecinden sonra kurulacak OSB'lerin nasıl bir şekilde konumlandırılacağı sorusunu oraya çıkartmaktadır. Bu sorunun olası çözümünün; kentlere göre OSB'leri konumlandırmak değil de OSB'lerin kurulacakları alanlara doğru kentlerin gelişmesinin önüne geçmek şeklinde ifade edilebilir. Çünkü bu dönüşüm aşamasından sonra kurulacak Organize Sanayi Bölgeleri, çok yönlü stratejik yer planlamaları sonucunda faaliyete geçirilecektir. Bu şekilde faaliyete geçirilen bir Yeşil OSB'nin herhangi bir kent merkezinin içinde konumlandırılması zaten mantıklı olmayacaktır. Bir özel üretim üssü halini alacak bu yapıların mekânsal açıdan tamamen kentten bağımsız, her

konuda kendi kendine yetebilen, iş gücünü kendisi yetiştiren, bölgesinde konut imkânlarının gelişmiş olduğu yapılar halinde karşımıza çıkması beklenmelidir. Bu durum da karşımıza kentlere göre konumlanan OSB'ler mantığından, üretim ilişkilerine göre tamamen kendi yapısı esas alınarak konumlandırılan OSB yaklaşımına geçilmesi anlamını taşımaktadır. Bu sürecin sonunda OSB'lerin kentlerin çevresinde neden olduğu olumsuz koşulların en aza indirilmesi öngörülmektedir.

Çalışmanın bir sonucu olarak ifade edilmesi gereken diğer bir husus, politika yapıcılarının bu süreci yönetirken yukardan aşağı politika oluşturma yöntemini tercih etmemeleridir. Konunun tüm etkilenicilerini paydaş olarak sürecin içerisine dâhil edilmesi, Yeşil OSB'lere dönüşüm projesinin sağlıklı bir biçimde ilerlemesine olanak sağlamaktadır. Bu anlamda T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının süreci sevk ve idare eden ilgili birimlerinin gayretleri ve konuya bakış açılarının sürecin sonunda ortaya çıkacak olumlu sonuçların gerekçesi olabileceği ifade edilmelidir. Bakanlık yetkilileri, sürecin tamamen bilimsel metotlarla, ortak akıl üretilerek, paydaşların önünde yürütülmesi gerektiğinin bilincinde hareket etmektedirler. Bu durum geçmişte olduğu gibi "ben yaptım oldu" mantığından uzakta, yenilikçi, bilimsel ve sürdürülebilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürecin hassas noktalarında olası hataların yapılmaması için bakanlık yetkililerin konuya bakış açıların geliştirici, bütünleştirici ve kapsayıcı olduğu ifade edilmesi gereken bir husustur. Bu araştırmanın bir sonucu olarak ifade edilmesi gerekirse; tüm bu kavramların proje safhasında paydaşların tamamının görüşleri alınarak ortak akılla belirlenmeye çalışıldığı altı çizilmesi gereken bir husustur.

Yine araştırmanın bir sonucu olarak ortaya koyulacak husus, Türkiye için Yeşil OSB Ulusal Çerçevesinin Belirlenmesi projesi devam ederken pilot olarak sürece dâhil edilen Adana Hacı Sabancı OSB, ASO 1. OSB, İzmir Atatürk OSB ve Bursa OSB'nin temsilcileriyle yapılan görüşmelerde sürecin ne denli önemli ve hassas olduğunun anlaşılmasıdır. Çünkü pilot OSB'ler süreçle ilgili çalışma grubunun dışında hiçbir kişi ve kuruma bilgi verilmemesi hususunda hassas davranmaktadırlar. Bu durum, araştırmanın gidişatını olumsuz etkilese de Türkiye'deki OSB'lerin dönüşüm sürecinde belirlemiş oldukları ilkelere uymalarının

bir ispatı olarak algılanmıştır. Yeşil OSB Dönüşüm süreciyle ilgili hazırlanan bu çalışmayı, süreç geliştirici ve sürece pozitif katkı sağlayıcı bir unsur olarak algılamalarına rağmen, sürecin sağlıklı ilerlemesi gerektiğini ifade ederek bilgi ve veri paylaşımı noktasında sınırlı davranış sergilemişlerdir. Bu husus, sürecin paydaşlarının yöntem ve kurallara uygun hareket ettiğini gösteren bir sonuç çıktısı olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmanın sonuç bölümüne ek olarak, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere Dönüşüm sürecine katkı sağlayabilecek nitelikte öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- İlk ve en önemli aşama mevzuat aşamasıdır. Mevcut OSB'lerin de Yeşil OSB Dönüşüm sürecine eklenebilmeleri için OSB Kanunu ve OSB Uygulama yönetmeliği üzerinde bir takım düzenlemelere gidilmelidir. Burada düzenlemeler yapılırken kurgulanması gereken ‘Modüler Mevzuat’ perspektifi olabilir. Modüler mevzuattan kasıt; OSB kanununun ve uygulama yönetmeliklerinin katı, rijit ve yavaşlatıcı bürokratik engellerden sıyrılarak, Organize Sanayi Bölgelerine genel bir çerçeve oluşturduktan sonra, bölgesel ve coğrafi şartlara göre değişkenlik gösterebilen, esnek, değişime ve dönüşüme uygunluğu olan kanunlar hazırlanması görüşüdür. Bu çalışma hazırlanırken, OSB kanunlarından ve OSB uygulama yönetmeliğinden sektör temsilcilerinin memnun olmadığı anlaşılmıştır. Mevzuat ve kanunlar, OSB'lerin gelecekte varmak istediği hedefleri tain edebilen, daraltıcı değil genişletici, kısıtlayıcı değil kapsayıcı ve en önemlisi katı uygulamaların yerine sürdürülebilir esnek yöntemleri barındıran bir bakış açısıyla oluşturulmalıdır. Bu gereklilik bu çalışmadan önce de birçok çalışmanın konusu olmuş, çeşitli öneriler getirilmiştir. Ancak bu çalışma sonucunda ifade edilmeye çalışılan, OSB kanunun ve uygulama yönetmeliğinin OSB'lere bakış açısının değiştirilmesinin gerekliliği üzerinedir.
- İkinci öneri; Türk sanayisinin ve Organize sanayi bölgelerinin temel yapı taşı olan firmaların üzerindeki vergi, harç, ruhsat bedeli vb. evrak yüklerinin azaltılması gerektiğidir. Bu husus da bundan önceki birçok

çalışmada ifade edilmiştir. Sanayi katılımcılarının vergi yükü hafifletilerek Yeşil OSB'lere dönüşüm süreci özendirilebilir. Bu şekilde sürecin sonunda Yeşil OSB'ler de bir cazibe ve çekim noktası haline alabilecektir. Yine ayrıntılarını politika yapımcıların belirleyeceği bir şekilde sanayi üretimine katkı sağlayanların daha iyi denetlenmesi ve fakat aynı zamanda ekonomik yüklerinin azaltılması gerekmektedir.

- Üçüncü ve son öneri ise, Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinde mevcut OSB'lerin faal olmayanlarının kapatılarak, buradan edinilecek kaynak tasarrufunun özel olarak belirlenecek Yeşil OSB koordinatlarına aktarılmasıdır. Bu şekilde bir bölgede en aza indirilmiş maliyetler otomatik olarak yatırımcıyı bu bölgelere çekebilecektir. Ancak kavramsal açıdan her sektörün bir arada gelişigüzel bulunması mümkün değildir. Bu anlamda da Yeşil OSB'ler bir çeşit geliştirilmiş ihtisas bölgeleri haline alabilir. Bu şekilde algılanmanın da önüne geçilmelidir.

Ayrıca çalışmanın alan araştırması yapılırken OSBÜK'ün sürecin içerisinde henüz bulunmadığı tespit edilmiştir. Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK) olma özelliği taşıyan bu yapının Türkiye'deki OSB'lerin geleceğinde söz sahibi olması gerektiği altı çizilmesi gereken bir diğer husustur. Bununla birlikte Ankara Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü'nün de süreç hakkında malumatı yoktur. Bakanlığın talimatlarının bulunduğu ilde icracısı pozisyonunda olan İl Müdürlüğü'nün neden sürecin içerisine dâhil edilmediği sorulması gereken bir sorudur. Politika yapıcı, süreci kapalı bir sistem halinde yürütmektedir. Bu durum koordinasyon, iletişim ve bilgi transferi konusunda yetersiz kalınmasına neden olabilir. Bu açıdan katılımcılık noktasında da oluşan eksiklik eleştirilmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, alan araştırması sırasında bir takım zorluklar yaşanmasına rağmen tamamlanan bu çalışmanın, Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgelerinin Yeşil OSB'lere dönüşüm sürecinde yaşanan sorunları tespit etmesi, birkamu politikası analizi niteliğinde dönüşüm sürecinin gerekçelerini ortaya koyması ve Türkçe literatürde "Yeşil OSB" başlığı altında yazılmış ilk yüksek lisans araştırması niteliği taşıması açısından bundan sonra bu konuda hazırlanacak tüm çalışmalara kaynak olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türk sanayisinin gelecekte

kazanacağı ivmeye ufakta olsa pozitif katkı sağlayacağı altı çizilmesi gereken bir husustur.

KAYNAKÇA

- Ağdağ, O. N. ve Kırımhan, S.,(1999)“Denizli Organize Sanayi Bölgesi’nde Endüstriyel Katı Atık Durumu Ve Geri Kazanımı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi, C.: 1 S.: 2 sh. 47-58, İzmir, Mayıs
- Aslan, Emrullah,(2007) Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinde İhtiyaç Duyulan Meslekler İle Yeterince Karşılanamayan Meslekler ve Bu Konuda İşkur’un Rolü, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara
- Bayülken, Y. ve Kütükoğlu, C. (2012) Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknoparklar, Düzeltilmiş 4. Baskı, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Ankara
- Bilgin, M. H. ve Ar, S. ,(2004) İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri ve Siteleri, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2004-67, İstanbul
- Coşkun Ali, ‘Endüstri Bölgeleri Faal Hale Geliyor’, Ekonomik Forum, (Yıl: 11, Ağustos 2004)
- Çambel, N. Caner, (2007) İş Parkları ve Endüstriyel Parkların Gayrimenkul Geliştirmesi: Türkiye’den Örneklerle Karşılaştırmalı Analiz, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Ekim
- Çan, M. Fatih, (2014) Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı
- Çetin, Murat ve Kara, Mehmet, (2008) Bir Kalkınma Aracı Olarak “Organize Sanayi Bölgeleri”: Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, Temmuz-Aralık,s.49-68
- DPT, 1963, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)
- DPT, 1968, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968–1972, Ankara, s. 542.
- DPT, 1973, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Ankara, s. 844.

- DPT, 1979, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, Ankara, s. 277.
- DPT, 1985, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Yayın no:1974, Ankara, s.203
- DPT, 2006, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007–2013, Ankara
- DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yay. No: 2714, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1989, s. 315-319.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001–2005, Ankara, 2000, s. 59-64, 171, 124-125, 229-230.
- DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996–2000, Ankara, 1995, s. 69-75.
- Eraydın, Ayda,(1983) Türkiye’de ulusal kalkınma planlarının Bölgesel Ayırıştırılmasına Yönelik bir yaklaşım, Ankara, s.6
- Ertürk, M.,(2001) İşletme Biliminin Temel İlkeleri, Beta Yayınları, İstanbul
- Eyüpoğlu, D. 2005, 2000’li yıllarda organize sanayi bölgelerimiz. Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara
- Geng, Y.,Zhang, P., Cote, R.P. andQi, Y. (2008). Evaluating the applicability of the Chineseeco-industrial park standard in two Industrial zones. International Journal of Sustainable Development, 15 (6), 543-552.
- Güder, Eyüp, (2012) Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgeleri Ve Endüstri Bölgelerinin Eko Endüstriyel Parklara Dönüşümü, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara
- Güder, Eyüp,(2014) Geleneksel Sanayi Bölgelerinin Eko-Endüstriyel Parklara Dönüşümü: Çin Örneği, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü
- Gündüz, Erdiñç ve Varınca, Kamil B., (2007) Organize Sanayi Bölgelerinde Katı Atık Yönetimi Ve Tuzla Mermerciler Organize Sanayi Bölgesi

Örneği, İstanbul Lütfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı, İstanbul, 28-31 Mayıs

Halis, M.,(2013) Kent ekonomisi ve kümelenme, şehir ve düşünce aktüel dergisi, sayı 3, s.6-10

Işık, Ş.,(2005) Türkiye’de kentleşme hareketleri ve modelleri, ege coğrafya dergisi, Sayı 14, s. 57-71

İngram, Gregory K., (1998) “Patterns of Metropolitan Development: What Have we learned?”, urban studies, June

Kanbak, Ayşegül, (2011) Organize Sanayi Bölgelerinin Kentsel Gelişimdeki Yeri: Dilovası Örneği, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Kasapoğlu, Oğuzhan, (2016) Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Yerel Ekonomiye Katkısı: Bartın Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Örneği, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Keleş, Ruşen,(2012) Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi

Lambert, A.J.D. veBoons, F.A. (2002). Eco-industrial parks: stimulating sustainable development in mixed Industrial parks. Technovation, 22, s.471-484.

Ottai, Dei Gabi,(2002) ‘Social Concertation and Local Development: The Case of Industrial Districts’, European Planning Studies, (Londra: CarfaxPublishing, Cilt. 10, No.4)

Özden, Elif Ö.,(2016) Kalkınma Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgelerini Yeniden Kurgulamak, Megaron Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, s.106-124

Özer, Y.E., 2002, Yük. Lis. Tezi, D. E. Üniver. Kentsel Gelişmeye Etkileri (Manisa Organize Sanayi Bölgesi Örneği, İzmir

Özer, Yunus Emre, (2008) Sanayi Bölgelerinin Gelişim Sürecinin Türkiye Ve Dünyadaki Yansımaları, Yönetim Bilimleri Dergisi (6: 1)

- Özkan, Aysun; Günkaya, Zerrin; Özdemir, Alp; Banar, Müfide, (2018) Sanayide Temiz Üretim Ve Döngüsel Ekonomiye Geçişte Endüstriyel Simbiyoz Yaklaşımı: Bir Değerlendirme, Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi B - Teorik Bilimler, Cilt: 6, Sayı: 1, s.84-97
- Sevinç, H.,(2011) Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Sayı 6, s.35-54
- Şenol, Ferdi, (2011) Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) Teknik ve Sosyal Donatı Alanları Açısından İrdelenmesi, T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ocak
- T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018) VI. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Raporu, Eylül 2018
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yönetici raporu ve IFC süreç raporu, 2019 (Resmi olmayan Bakanlık raporu)
- Tahtalıoğlu, Havva ve Özgür, Hüseyin,(2016)Türkiye’de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözümlemesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı), Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 3, s.161-184
- UNIDO; GuidelinesForTheEstablishment of IndustrialEstatesInDevelopingCountries, New York:5–6
- Üçler, Yasemin T.,(2014) Bölgesel Kalkınmada Üniversite - Sanayi İşbirliği: Konya Örneği, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Doktora Tezi
- Wahl, D.C. (2008). Eco-Industrial Parks: Strengthening Our Regional Economy in Responseto Climate Changeand Resource Scarcity. Sustainable Design Consultant Programme Development Research& Education Scotland: University of Dundee.

Yücel, Fatih, (2003) Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanması Çevre Korumanın Ve Ekonomik Kalkınmanın Karşılıklı Ve Birlikteliği, Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

İnternet Kaynakları

<https://sevketkaradas.wordpress.com/2012/04/27/osblerin-tarihcesi> Erişim Tarihi 03.04.2019

<http://www.urban.nl> Erişim Tarihi 03.04.2019

<https://osbbs.sanayi.gov.tr> Erişim Tarihi 25.04.2019

<http://www.astimosb.org.tr> Erişim Tarihi 26.04.2019

<http://www.resmigazete.gov.tr> Erişim Tarihi 26.04.2019

<https://www.mmo.org.tr> Erişim Tarihi 28.04.2019

<http://www.mfa.gov.tr> Erişim Tarihi 28.04.2019

<http://www.mfa.gov.tr> Erişim Tarihi 28.04.2019

www.anahtar.sanayi.gov.tr Erişim Tarihi 19.05.2019

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAKLI YENİ BİR MODEL: YEŞİL OSB YAKLAŞIMI

ORIJINALLIK RAPORU

% 19	% 19	% 2	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.temizuretim.gov.tr İnternet Kaynağı	% 5
2	sanayisurasi.gov.tr İnternet Kaynağı	% 3
3	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	% 2
4	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	www.mmo.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
6	anahtar.sanayi.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
7	www.yildiz.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
8	issuu.com İnternet Kaynağı	% 1